

BIBLIOTECA NAZIONALE DI TORINO
Fs.
u
20
Filosofia

[illegible]

[illegible]

PETRI-DANIELIS

HUETII

Episcopi Abrincensis

CENSURA PHILOSOPHIÆ CARTESIANÆ.

EDITIO NUPERRIME

Aucta & Emendata.

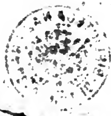

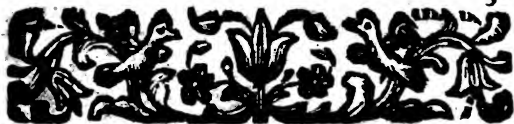
NEAPOLI, M.DCC.XXVIII.

Ex nova Typographia Angeli Vocola.

Expensis Bernardini Gessari.

Superiorum Permissu, & Privilegio.

ANTECESSIO.

CUM Philosophiam Cartesianam ad censuram meam revocare instituissem ante annos aliquot, ea præfatus eram, quibus non contumelias modo sectæ hujus, sed & offensionem vitare me posse sperabam. Præ me enim tuleram, non sponte a me susceptum id esse scribendi argumentum, sed coactum impulsu summi viri Montauserii, cujus magna erat imprimis apud me & gravis auctoritas. Præterea in ipsius argumenti tractatione ea adhibita erat a me modestia, atque moderatio, ut si a respondendo temperare sibi non posset factio illa, quantumvis superba, atque procax, pari tamen jure, modoque mecum acturam putarem. Verum evenit multo aliter.

Nam & in Germania, & in Hollandia, & in Frisia, & plus hic etiam in Gallia, in circulis, in scholis, in disputationibus publicis studiosorum, in prælectionibus Magistrorum, dictis, scriptis, carminibus famosis appetitus sum. Quidam etiam ex hoc grege cordati viri, veteri mecum necessitudine conjuncti, non temperarunt sibi, quin se totos ab amicitia nostra averterent, mallentque amicum ejurare, quam susceptam opinionem. Quæ quamvis ingrata erant, ferebam tamen æquo animo, quippe nullius mihi culpæ conscius. Nam cum hanc mihi scribendi materiam sumerem, in medio palmam omnibus positam esse credebam, qui tractarent Philosophiam; iniquos fore, qui licere sibi vellent veterum sectas contemnere, mihi novam hanc repudiare fas esse nollent; atque etiam eo iniquiores, si conviciis pugnare mallent, quàm rationibus. Non enim comparatæ ad-
ver-

versum me scriptiones illæ, quas apud exteros circumferri acceperam, flagrante hoc bello, ad me poterant pervenire; nec porro perventuras sperabam. Jam itaque defunctum me putabam hujus controversiæ molestia, cùm ecce longo post tempore Cartesianæ Philosophiæ defensorem se fert, vir in hac palæstra diu subactus, & inter suos celebris grandi opere nuperrime edito, quo totam doctrinæ hujus descriptionem, ac seriem complexus est. Is, sive gregalium suorum persuasu & inductu, sive suopte ingenio, patrocinium in se recepit sectæ hujus, Censuramque nostram palam confutare instituit. Tolerassem hoc vero sine querela, si pro eo ac debuerat, loci, ac dignitatis nostræ rationem habuisset, nec præter omnem urbanitatis, atque etiam humanitatis morem, ea in me jactasset, quæ magistratus potius animadversione, quàm nostra responsione digna essent. Verùm hæc condonamus homini nimis Philosopho, ac Cartesiano præsertim, hoc est,

Physicæ Philosophiæ, quam Moralis studiosiori. Quod spectat ad opus ipsum, ut nulli alii prodiissent hujus sectæ fœtus, qui prodierunt quamplurimi, unde æstimari ea posset, vel ex uno hoc certo libro, si quis attente introspexerit, qui sit hominum illorum captus, quod ingenium, quæ eruditio, quæ in ratiocinando facultas, quæ sententiarum, ac verborum cohærentia, facile licet cognoscere. Quod si tantum nobis abs re nostra fuisset otii, ut singula possemus persequi, res abiisset in immensum; verum exclusi temporis angustiis, & ad graviora revocati, cùm recuderetur opus nostrùm, intactis reliquis, quæ objecta nobis fuerant argumentis, in primo hæsimus capite; quo totius Cartesianæ molis fundamenta continentur. His enim emotis, quod factum a nobis est, nisi nostra nos fallunt, reliqua corruere necesse est. quæ ne quis a me gratis jactari existimet, quam multa flagitia in libello hoc commiserit nuperus ille Cartesianæ disciplinæ vindex,

ex

ex pauculis illis existimare promtum est, quæ hic damus in antecessum. Ordiamur a discrepantia sententiarum, & verborum. Cùm alibi sæpe, tum præcipue in responsione ad sectionem nonam primi capitis; quæritur cogitationem, qua aliquid mens percipit, actionem a me haberi & appellari, cùm nihil aliud sit, quàm affectio. At paulo tamen superius diserte hæc scripsit; *Cùm ajo, ego cogito, scio me agere; scio enim idem esse agere & cogitare; scio me agere cùm cogito.* Tum alio loco, *Actio*, inquit, *qua cognoscimus nos rem bonam, vel malam judicasse, pertinet ad mentem*. In responsione ad sectionem undecimam ejusdem capitis, negat ratiocinationem inesse in his verbis, *Ego cogito, ergo sum*; cum tamen hoc ipso loco verba hæc ratiocinationem appellet, eorumque conclusionem nobis lumine naturali cognitam esse dicat, & propositum fuisse Cartesio, enunciatum hoc demonstrare, *Ego sum*. Item alibi, *Optime*, inquit, *ratiocinatur Car-* Pag. 31. Pag. 23. Pag. 44. Pag. 49. & seq. & pag. 25. Pag. 13. 14. 15.

tesius, cùm ait, *Ego cogito, ergo sum*, in eoque argumento haberi fatetur præmissas, ut vocant, propositiones, & consequentiam, atque id esse enthymema, quo syllogismus continetur. Et rursum tradit Cartesium ita disserentem, *Ego cogito, ergo sum*, uti Analysi ad cognoscendam suam *existentiam*. Quid aliud est autem Analysis, quam ratiocinationis quoddam genus? Alias Philosophi hujus noxas prodamus. *Circulum* vocant Dialectici, sive *petitionem principii*, vitiosam hanc ratiocinationem, qua quæsitum sumitur pro concesso, sive ut Græci loquuntur, λαμβάνεται ἐν τῷ ἀρχῇ. Valde familiarem eam esse Cartesio probat Censura nostra, ut minime mirum sit hoc duce in eam discipulos ipsius impegisse. Cùm quæreretur, an certum nobis sit nos existere, quod dubium visum fuerat Democrito & Academicis, demonstrare id conatus fuerat Cartesius hoc argumento, *Ego cogito, ergo sum*. Nos ostendebamus incertum probari per incertius, nec quidquam ex hac ratiocina-

Pag. 25.

tio-

tione colligi. Respondet Cartesianus noster ad sectionem undecimam primi capitis, eam non esse ratiocinationem, quippe cujus conclusio ex se nota sit, ea nimirum, *Ergo sum*. In quo sumit quæsitum pro concesso, nempe an certum sit Cartesio, se existere. Cùm fidem luminis naturalis dubiam haberi jubeat in ipso aditu Carteliana Philosophia, quod falli sæpe nos contingat in rebus clarissimis, Geometrasque ipsos sæpe fallat lumen naturale, in eo tamen falli nos negat novitius ille scriptor, *Quidquid cogitat, est: ego cogito, ergo sum*; quippe hoc mihi cognitum esse lumine naturali, cujus fides dubia non est. Quid est autem circulus, si hoc non est? Ecce tibi jocularem aliam hominis ejusdem ratiocinationem. Scire non possum me esse, quin & sciam me non semper falli a Deo: scire autem non possum me non semper falli a Deo, quin sciam me esse. En cor Zenodoti: en jecur Cratetis. Strictim hæc delibamus. Nunc sectæ hujus inscitiam declaremus

Pag. 49. 50. 51.

Respons. ad cap. 1. sect. 12. pag. 60.

Respons. ad cap. 1. sect. 12. pag. 66.

exemplis aliquot. Cùm Certesianam dubitationem similem esse scribit nuperus Philosophus, dubitationis Socraticæ, Platonicæ, & Carneadeæ; & quid a dubitatione Scepticorum differat, definire audet; in eo, ut & in aliis plerisque, veteris Philosophiæ plane imperitum se prodit. At aspernari se ajunt rancida hæc veterum deliria: aspernentur verò, dummodo ne fingant se scire, quæ nesciunt. An & aspernantur Cartesii ipsius Philosophiam, quam defendunt? incredibile sane est & tamen verissimum, pleraque ejus capita hunc Philosophiæ Cartesianæ propagatorem ignorasse: cùm jactare nihilominus soleant Cartesiani, solos se Cartesii mentem tenere. Unicum dabimus exemplum, quod esse possit instar omnium millium. Scripseram placitum esse Cartesio, ea facere Deum posse, quæ repugnent; puta rem simul esse & non esse; totum non esse majus sua parte. Contradicit ille Scriptor, negatque id umquam vel sensisse, vel scri-

Respons. ad cap. 1. sect. 1. pag. 4.

psis-

psisse Cartesium. At clarissime tamen & liquidissime traditum id ab eo extat in Epistola ad Morum, aliisque Epistolis, & in Responsionibus ad sextas Objectiones. Jam verò quam supinus error est, lumen cum visione confundere? factum id tamen est ab auctore nostro: Nam comparare mentem oculo, cogitationem visioni, rem cogitatam rei visæ, quod factum a me est, hoccine verò est cogitationem lumini comparare, quod factum a me asseverat istud Cartesianarum partium columen? Quam absurdum vero quod addit, tria inesse in lumine, oculum, qui videat, actionem, per quam oculus videat, rem visam ab oculo? Itane, mi homo? Cùm initio rerum dixit Deus, *Fiat lux, & facta est lux*, an simul procreavit oculos, qui lucem viderent, de quibus siluerit Moses? Quàm ineptum est, quod ait, argumentum hoc, *Ego cogito, ergo sum*, simplex esse axioma; atque item propositionem hanc, *Ego sum*, axioma esse, quod non egeat de-

Cart. Epist. tom. 1. Resp. ad Epist. 67. Resp. ad sext. Object. sect. 6. 8.

Resp. ad cap. 1. sect. 9. p. 35. 36.

Respons. ad cap. 1. sect. 7. pag. 25. & ad sect. 11. pag. 50.

demonstratione? At nos audiveramus in scholis, axioma esse propositionem quamdam universalem, ex se cognitam, cujusmodi sunt Axiomata Euclidis. An verò propositio isthæc, *Ego sum*, est universalis, quæ ad me unum pertinet? An ex se cognita est, quam in dubium revocavit Democritus, & quam tanto conatu probare instituit Cartesius? Nec me fugit Dialecticis Græcis dictum esse ἀξίωμα, plenam, ac perfectam verborum sententiam, quæ necessario vera sit, aut falsa. Sed hoc nihil ad ea, de quibus disputat his locis nuperus Philosophus, ut res ipsa loquitur, & verba ejus declarant. Mitto puerilem hunc errorem, *Criterium* vocabulum esse Latinum. Nam Græcæ, Latinæque Linguæ imperitia gloriantur Cartesiani. Itaque dum nostra Gallice reddit ille, vix me, meaque in ipsius verbis agnosco. Velut cum argumenti conclusionem, quam nullam esse dixeram, falsam interpretatur. Quasi nihil differant, conclusio nulla, &

Respons. ad cap. 2. sect. 1. pag. 76. 77.

Respons. ad cap. 1. sect. 9. pag. 32.

con-

conclusio falsa. Argumenti hujus, Omne animal est vivens, Petrus est sanctus, ergo Petrus est vivens, conclusio nulla est; & tamen falsa non est. Dixeram significationem quamdam enuntiato suo affictam fuisse a Cartesio: significationem fictam, nec naturalem interpretatur ille. Sciret verò aliud esse fingere, aliud affingere; sciret præterea enuntiato contineri posse significationem, non naturalem, sed translatam, neque tamen fictam. Cum capite sexto sententiam Cartesii de ortu mundi hujus aspectabilis exponerem, dixi materiam primi elementi continuato motu tenuiorem magis magisque fieri, *neque ullum esse moliturœ hujus, ac trituræ modum*. Hæc ille sic interpretatus est, *nullam ipsis superesse vel molem certam, vel figuram*. Nam qui legitimum cum iis habere congressum, & sermonem queas, qui te non intelligant? Minuta ista sunt, præ ut graviora afferam, quæ non per inscitiam, sed data opera perperam ab eo interpolata, truncata, Resp. ulti.

con-

confiſta ſunt, ut per fas & nefas ſerviret cauſæ: cujuſmodi illud eſt, quod ſcripſeram: *Cùm fluxa ſit autem & infirma hominum memoria, ad aliud lemma facile referri poteſt conſecutio, quam ad id, unde profecta eſt.* Ac ne quis in diſtinctione rerum veterum & recentiorum cavillaretur, quod oblivioni minus obnoxiæ ſint recentiores, quàm veteres, continuo ſubjeceram: *Simile quid nobis in quotidiana familiaris ſermonis conſuetudine uſuvenire ſolet, cum aliquantum dicendo progreſſi, unde ductæ ſint concluſiones, in quibus hæremus, & quorſum referendæ, non ſatis meminimus.* Ne ſibi diſtinctionem illam, quam dixi, quantumvis inanem, eripi pateretur, totum hoc comma in interpretatione ſua prætermiſit. Inſignis & illa eſt diſſimulatio, cùm memorabilem Thomæ locum ſupprimit, quo decernitur, *alium eſſe actum, quo intellectus intelligit lapidem; alium, quo intelligit ſe intelligere lapidem.* Quippe negaverat Carteſius, aliam eſſe cogitatio-

Cenſur. Philoſ. Carteſ. cap. 1. ſect. 9.

Reſponſ. ad cap. 1. ſect. 9. pag. 31. 36. 37.

Reſponſ. ad cap. 1. ſect. 10. p. 41.

Thom. par. 1. qu. 87. art. 3. ad ſecundum.

nem,

nem, qua cogito me esse, aliam, qua cogito me id cogitare. Cum cœteroquin Thomæ patrocinium libenter asciscat schola Cartesiana. Quid quod nequiter, & dolo malo falsitatis nos insimulat, quod an virum philosophum atque probum deceat, ipse existimet. Dixi Cartesium docuisse, Deum errorum nostrorum auctorem fingi non posse, etiamsi erroribus obnoxios nos effecerit. Locum adnotavi ad oram; nempe, *Partem primam Principiorum, sectionem vigesimam nonam, & sequentes*. Quid ad hæc animadversor ille noster? *Minime*, inquit, *hæc extant in sectione hac vigesima nona*. Cur de sequentibus, quas itidem ut vigesimam nonam indicavi, siles, ò bone vir, & in responsione tua, & in interpretatione verborum nostrorum? Nempe calumniæ tuæ latebram quæris, dum temere nos falsitatis accusas: quippe hæc plane scripta extant in sectione tricesima sexta Cartesii, quæ una sane est ex his, quæ sequuntur vigesimam nonam. En tibi verba ipsa Carte-

Respons. ad cap. 1. sect. 12. pag. 57. 22.

tesii : *Neque tamen ullo modo Deus errorum nostrorum auctor fingi potest, propterea quod nobis intellectum non dedit omniscium*. Hujusmodi vernilibus technis se tuetur caussa Cartesianorum. Ita fallaciis, & falsitatibus ad veritatem grassantur. Damus hic & aliam exquisitioris notæ: Positum erat in quæstione, an istæ propositiones, *Ego cogito, ergo sum*, nobis cognitæ essent *per simplicem*, uti vocant *visionem*, an per ratiocinationem. Quæ cum defendere se posse desperaret Philosophus iste, a quæstione hac ad aliam callide nos traducere conatus est; istam videlicet, an nostra nobis ex seipsa cognita sit *existentia*. Quæ longe utique diversa sunt. Ac primum verba nostra falsa interpretatione pervertit. Nam cum ita scripsissem: *Cartesius, ejusque assectatores, ut duo hæc, Ego cogito, ergo sum, quæ facile divelli posse prospiciebant, firmius adstringerent, dicere ausi sunt, nobis hæc esse, non per ratiocinationem cognita, sed per simplicem visionem.*

Respons. ad cap. 1. sect. 11. pag. 48. & seq.

Ita

Ita hæc ab interprete nostro depravata sunt : *Cartesius , ejusque assectatores , cum duas hasce propositiones , Ego cogito ; ergo sum , facile divelli posse prospicerent , dixerunt nos nostram existentiam non per ratiocinationem cognoscere , sed per simplicem visionem.* Disputamus de duabus hisce propositionibus , *Ego cogito , ergo sum*: avocat nos ille ad disputationem de nostra *existentia* . Mox ista subjecimus ; *Si totum istud , Ego cogito , ergo sum , meram esse ratiocinationem docuero , nec per simplicem visionem nosci posse , incertum hoc esse utique probavero; falli vero , vel fallere , qui ratiocinationem negant esse ratiocinationem* . Quæ in sincera hac interpretatione adulteravit : *Si duas hasce propositiones , Ego cogito , ergo sum , meram esse ratiocinationem docuero , nec eam , quæ his continetur veritatem , per simplicem visionem nosci posse , incertum hoc esse & dubium simul probavero* . Quærebam ego , an duæ istæ propositiones nobis per simplicem visionem sint cognitæ :

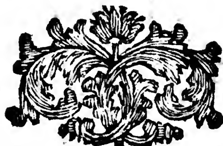
quæ-

quærit ille in sua interpretatione, non de propositionibus ipsis, sed de veritate, quæ iis continetur, de nostra nimirum *existentia*. Pergit deinde in eadem ludificatione: nam cum ista addidissem: *Nescire se profitetur Cartesius in aditu Philosophiæ suæ, an sit. Ut autem ad rei hujus ignotæ notitiam perveniat, quærit aliquid, quod sibi sine ulla dubitatione cognitum sit. Id esse vult, Ego cogito*. Quæ postrema ita interpolavit: *Quærit existentiam rei, de qua dubitare non possit*. Monueram postmodum Lectorem, liquido apparere in secunda Cartesii Meditatione, progressionem mentis per cognitionem cogitationis suæ, ad perceptionem rei prius incognitæ, nempe se esse; ac proinde ratiocinationem esse illud, *Ego cogito, ergo sum*. Hæc una litura ipse induxit. Rebus ita demum ad struendam fraudem paratis, quasi id ageretur inter nos, an nostra *existentia*, non autem argumentum illud, *Ego cogito, ergo sum*, per simplicem visionem, non per ratiocinatio-

nem ſit cognita, exultat deinde in quæſtionis hujus tractatione, minimeque ad ipſam pertinere oſtendit, quæ in eam a nobis neutiquam allata ſunt, ſed in quæſtionem de hoc argumento, *Ego cogito, ergo ſum*. Plura afferre poſſem hujuſmodi, ſed hæc profecto ſunt ſatis; unde intelligi poſſit, quid veri ex Carteſiana Philoſophia, quid ſani, quid ſinceri ſit expectandum. Frons ſpecioſa, fateor, magnifici aditus, ſplendida promiſſa. Opinionum emendatio, medicina errorum, veritatis adeptio. Figmenta in receſſu, ſomnia, aut ſi quid ſomniis inanius eſt: ſumma liberalium diſciplinarum imperitia, atque imprimis veteris Philoſophiæ, ob idque affectata ejus deſpectio; quam ſi cognoſcerent, quantum eos puderet ſuæ! Tricæ in diſputando, fallaciæ, offuciæ, omnia ad pompam & oſtentationem compoſita; nec eſſe, ſed videri. Ad hunc noſtrum adverſarium quod attinet, ſi iſthac animadverſione non reſipiſcat, de illo certe jam finem faciam dicen-

cendi mihi, cumque ſperandum non ſit, ut dediſcat ſenex, quæ tot annos didicit & docuit, ſupereſt ut ipſum demum

Diſcipularum inter jubeam plorare cathedras.

CEN-

CENSURA PHILOSOPHIÆ CARTESIANÆ.

Ad Illustrissimum & Excellentissimum Ducem CAROLUM SAMMAURÆUM MONTAUSERIUM, Franciæ Parem.

PRÆFATIO.

I. Exordium. II. Libri argumentum. III. Idem tenebitur ordo disputationis, quem secutus est Cartesius, quoad ejus fieri poterit.

I. QUÆSIVISTI ex me sæpènumero ILLUSTRISSIME DUX, quid sentirem de Cartesiana Philosophia, quæ ita placuit huic ætati, hominumque etiam acutissimorum animos novitate sua ita cepit, ut præ ea pe-

I. *Exordium.*

pene jam obsoleverint reliquæ Philosophorum disciplinæ. Cumque intellexisses parum omnino mihi eam probari, rogasti identidem argumenta sententiæ hujus, quæ ego pro re nata, sæpe breviter, fusius nonnumquam, candide semper exposui. Tunc vero præcipue actum memini id esse inter nos, cum pro insigni sua pietate & sapientia Rex Christianissimus, vel scribendo, vel docendo propagari vetuit doctrinam hanc, utpote lubricam ac noxiam; tuque mirareris audaciam factionis hujus, quæ velut per coitionem pugnaret adversus interdictum, nec à labe sua in vulgus spargenda abstineret. Tum enim aliquid nactus otii, idem contendebas acrius, meque res strictim delibantem ita lacessebas, vel contradicendo, vel interpellando, vel quæstiones ex quæstionibus serendo, ut caussam hanc, particulatim quidem, sed pene totam tamen extorseris. Multa assentiebare tu quidem, at hæc præcipue quæ attuleram, neminem majori apparatu & pompa à dubitatione Philosophiam suam exorsum esse, quàm Cartesium; neminem tam confidenter, tamque affirmate & indubitanter de rebus obscurissimis, sibique plane ignotis asseverasse, sæpe levissima ratione reddita, aliquando & nulla: cumque Fidei, quæ à Deo proficiscitur, submittere deceat Philosophiam, quæ mentis humanæ foetus est, hunc contra exegisse fidem ad Philosophiæ suæ præcepta: quod & plurimis notationibus sane quam argutis confirmabas; mihique valde auctor eras ad ea colligenda argumenta quæ proposueram, scriptisque tradenda. Ego tergiversari primum, & vehementius deinde instanti tibi multa opponere; tot paratos adversarios, viros solertes, perpugnaces, vehementi partium

tium illarum ſtudio incenſos; cujuſmodi fere amor eſt novitatis; impoſitum nobis recens onus, nataſque ex eo aſſiduas ſollicitudines, occupationes infinitas, gravioribus ſtudiis diſtractum animum, qui nec facile poſſet ad hæc leviora revocari; quæ mihi quondam aliam agenti vitam, aliam perſonam ſuſtinenti, non indecora fortaſſe viſa ſint, dum tempus tulit; nunc ſacris addicto parum conveniant. Tu pertendebas contra vel ob id ipſum rem ſuſcipiendam: ecquem enim magis decere tutelam ſanctæ Religionis, earumque doctrinarum oppugnationem, quibus illius violatur integritas, quam hominem pii ſacrique ordinis? præſtitam hanc olim Fidei Chriſtianæ operam à ſanctis Eccleſiæ Patribus adverſus profanos Philoſophos, quorum auctoritas in rebus ad ſalutem æternam pertinentibus vel leviſſima erat, vel plane nulla; multo id præſtandum magis adverſus hominem Chriſtianum, cujus diſciplina Chriſti placitis contraria momenti eſt & exempli graviſſimam perniciem in poſterum trahentis: adverſariorum vero vel vim vel multitudinem, ei qui veritatem tueatur, parum eſſe extimeſcendam. Alia ad hæc plurima cum adjeciſſes, perviciſti tandem, manuſque dedi: quis enim omnium hominum eſt cujus conſiliis ac prudentiæ plus tribuam? qui auctoritate plus valere debeat apud me? Nec enim mihi ex prædicatione tantum hominum cognita ſunt eximia in te, vel à natura, vel à ſtudio, vel à fortuna collata ornamenta: magnus ſupra vulgus hominum dignitatis ſplendor, animus ſupra dignitatem, parta ingens ex bellicis laudibus gloria, experrectus vigor ingenii, exquiſita diſciplinarum omnium ſcientia, rara in hoc faſtigio comitas & humanitas, profu-

ſa in omnes liberalitas, quæque virtutum omnium tuarum apex eſt ſincera in Deum conſtanſque pietas. Hæc mihi, inquam, non ex fama, ut cæteris, ſed ex intima admiſsione, multorumque annorum uſu perſpecta, ſæpe à me admirationem, amorem, ſi ita pateris, numquamnon expreſſerunt. Præſertim cum maxima tua in me extent beneficia. Me enim hominem, provincialem, & adhuc juvenem, nec quicquam de te meritum, patrocinio tuo complexus es, exornaſti commendatione, benevolentia pene provocaſti. Quorum memoria ut animo infixa penitus hæret, inſidetque meo, ita omnibus hominibus proditam, & in futurum tempus hìc conſignatam eſſe cupio: ut quam in me beneficus fuiſti & benignus, tam me erga te gratum eſſe clariſsimo monumento teſtatum ſit. Nunc ea quæ apud te diſputata ſunt olim, quæque in hunc concluſi librum, æquo animo recognoſce. Horum ſi te, uti tum extimatorem & judicem, ſic nunc defenſorem habuero, parum equidem moratus aliorum judicia, in tuo favore facillime acquieſcam.

II. Age igitur, quando ita vis; Carteſianæ Philoſophiæ rimemur fundamenta, vitia perſequamur; non omnia quidem, ſed præcipua & capitalia: quibus exploratis & detectis, laborantis ædificii ruinam cavebimus. Dura ſane provincia, atque etiam invidioſa. Fuit enim Carteſius auctor naturæ verique neque meo judicio ſordidus, quæ laus fuit Pythagoræ; & ſuo, affectatorumque, locupletiſsimus & certiſſimus: priſcis certe illis naturæ interpretibus æmulus, ſi non par quidem, at aliquibus certe, quorum magna exiſtimatio eſt,

II. *Libri Argumentum.*

est, non multo inferior. Is veteris Philosophiæ labes acute perspexit: quas cum non facile reparari posse crederet, novæ conditor esse maluit, quam veteris emendator. Multa ejus extant subtiliter cogitata, pervestigata sagaciter, solerter inventa. Quod si huic suæ hæserunt noxæ, homo fuit; & ea scrutatus est, quorum notitiam longe ab hominum mentibus certo Dei Consilio remotam esse non satis intellexit. Et hæserunt sane plurimæ, dum præceps animus, nimiumque amator ac mirator sui, culpas in aliis acute deprehensas, turpiter in se concepit: foris oculatus, cæcus domi.

III. Institutæ adversum hæc disputationis non alius mihi tenendus videtur ordo, quàm quem ipse secutus est: quippe cum consertam doctrinæ seriem, ex se aptam, sibique connexam texere studuerit, & quædam jecerit fundamenta, quibus universa Philosophiæ suæ moles niteretur, scrutanda præcipue ea sunt; & ad perpendiculum & normam exigenda: ut si parum iis consentire deprehensa sint: à ruinoso & caduco ædificio, uti mox dictum est, recedamus.

III. *Idem tenebitur ordo disputationis, quem secutus est Cartesius, quoad ejus fieri poterit.*

CAPUT PRIMUM.

Expeditur Cartesii ſententia de dubitatione, & de hac argumentatione, *Ego cogito, ergo ſum*.

I. Philoſophiæ Carteſianæ fundamentum eſt dubitatio. II. Cur in dubitatione Philoſophiæ ſuæ fundamentum poſuerit Carteſius. III. Dubitandi propoſitum ante deſerit Carteſius, quam teneat. IV. Primam veritatis notitiam in eo ſtatuit, Ego cogito, ergo ſum. V. In quo ponit ut conceſſum id quod quæritur. VI. Ex hoc enuntiato, Ego cogito, non certo colligi poteſt iſtud, Ergo ſum. VII. Notio hæc, Ego cogito, Ergo ſum, non eſt omnium prima. VIII. Sibi contradicit Carteſius, iis quæ lumine naturali nobis nota ſunt, fidem aliquando tribuens, aliquando detrahens. IX. Enuntiato hoc, Ego cogito, aliud ſignificatur, quam quod vult Carteſius; ac proinde ducta ex eo concluſio, Ergo ſum, nulla eſt. X. Cum quis cogitat de re aliqua, non eadem eſt idea rei hujus de qua cogitat, ac idea ipſius cogitationis. XI. Falſum eſt iſtud, Ego cogito, ergo ſum, nobis cognitum eſſe per ſimplicem viſionem, non per ratiocinationem. XII. Ex hoc dubitandi argumento, quod à Carteſio propoſitum eſt, neſcire nos annon ita comparati ſimus à Deo, vel à malo aliquo Genio, ut ſemper fallamur, refellitur iſtud, Ego cogito, ergo ſum. XIII. An verum ſit, Deum nos fallere non poſſe in iis rebus, quas cognoſcimus per ſimplicem viſionem. XIV. Carteſius in exorſu Philoſophiæ Academicos & Scepti-

pticos affectatus, statim errat, ut eos deserit. **XV.** *Fatetur Cartesius nullam nos habere veritatis normam, nisi constet nos ita à Deo non esse factos, ut semper fallamur.*

I. PHilosophiæ totius suæ fundamentum Cartesius in dubitatione constituit. Fundamentum dico eo sensu, quo Vitruvius(1) fundamenta appellat exinanita fossionibus & exhausta loca, ad excipiendas solidas substructiones. Nec vero leviter aut oscitanter dubitare nos jubet, sed ita ut universa pro incertis, ac ne incertis quidem, sed omnino pro falsis habeamus, non modo quæcunque antehac incerta aut verisimilia, sed & quæ certissima nobis esse visa sunt; ne exceptis quidem illis principiis, quæ per se & lumine naturali nota esse dicuntur: cujusmodi sunt ea, Bina binis addita efficere quatuor, Totum esse majus sua parte, & Quæ uni alicui æqualia sunt, inter se esse æqualia; ac proinde lege hac quoque comprehensis Geometrarum, quæ his notionibus nituntur, Theorematis. Corpora quæ videmus, quæ tractamus, mundum universum nobis circumfusum, pro figmentis animi habenda esse sancit; ac nos ipsi quoque an simus, pro incerto putandum. Quam adeo latæ patentem dubitationem omnia omnino comprehendere manifestum est; adeo ut nihil prorsus certi sibi reliquum faciat animus; in quo possit consistere. Quæ cum inficiari audent nuperi sectæ hujus patroni, vel produnt magistri sui causam, vel doctrinam ignorant. Quam sæpe enim, quam cla-

I. *Philosophiæ Cartesianæ fundamentum est dubitatio.*

(1) *Vitruv. lib.3.cap.3.*

clare sancitum ab eo est, semel erui oportere à fundamentis & everti pristinas omnes opiniones, quantumlibet verisimiles, & pro falsis habere quæcunque certissima fuerant visa? Deinde cum revocari jubet in dubium, quidquid videbatur verissimum; dubia autem omnia pro falsis habere: annon verissima pro falsis haberi jubet?

II. Caussas præcepti hujus istas affert Cartesius, quod sensus fallaces esse sæpe experiamur: quod plurima secundum quietem sentire videamur, quæ nusquam sunt: nec quæ nobis in somnis apparent, internoscere possimus ab iis quæ vigilantes sentimus; quod obscura sit & lubrica humana ratio; quod nesciamus denique an tales nos fingere voluerit Deus, ut semper falleremur, etiam in iis quæ nobis viderentur esse notissima. Animadvertendum diligenter & circumspiciendum, ista quid velint, quo pertineant; ne postquam nos, seque adeo ipsum intra has angustias concluserit Cartesius, atque his inscitiæ tenebris circumsepserit, nobis incautis & inscientibus erepere ipse conetur, & in apertum scientiæ lumen evadere. Dubitandum est, inquit, de omnibus, nulla omnino exceptare, ut vitentur errores, & ad veritatem perveniatur; quia sensus & ratio sæpe nos fallunt; hoc est (ne quis in vocabulorum usu vitilitiget) falso judicamus de iis quæ sensuum ope percipimus; & ratiocinandi facultate quæ in nobis est male utimur; nec scimus, an tales nos Deus creaverit, ut semper fallamur. Ex hoc effato aditum sibi facit ad Philosophiam: hinc Meditationes suas, hinc Principia Philoso-

II. *Cur in dubitatione fundamentum Philosophiæ suæ posuerit Cartesius.*

losophiæ exorsus est: hæc inculcat passim, hæc ingerit. Veram autem esse ac seriam dubitationem hanc, non fictitiam ac jocularem; ex rerum ipsarum arcessitam natura, non ex dubitandi tantum argumentis petitam, nec animi gratia adhibitam, ipsemet declarat Cartesius(1), seque non leviter & inconsiderate dubitare ait, sed serio, validisque & meditatis rationibus ad dubitandum esse adductum, & per multos annos in hac dubitatione permansisse. Nec aliam porro quam veram ac seriam dubitationem postulant argumenta dubitandi ab eo proposita; velut visorum similitudo, quæ dormientium & vigilantium mentibus obversantur; ac plane consimilem dubitationis Scepticorum quæ vera & seria dubitatio fuit; hoc tantum discrepantem, inquit Cartesius(2), Scepticæ doctrinæ valde inscius, quod dubitationis Scepticæ unicus esset finis dubitatio, quæ & ad ipsa etiam vitæ munia pertineret; suæ vero finis esset indagatio veritatis. Quamobrem ne præstentissima quidem ingenia dubitationem tollere posse affirmat,(3) quæ oritur ex visis dormientium & vigilantium, nisi Deum esse agnoscant. Quod de fictitia dubitatione dictum ab homine sano nemo autumet. Ergo cum dubitationem suam *metaphysicam* & *hyperbolicam* appellat Cartesius(4), non fictitiam intellexit aut falsam, quod putant aut putare fingunt ejus asseclæ, in vocabulorum illorum ambiguitate latebram pertinaciæ pro more suo quærentes, sed quæ contineretur intra Metaphysicæ fines, nec ad vitæ

(1) *Cart. Medit.* 1. *Resp. ad* 5. *Object.*
(2) *Cart. de Method.* §. 3.
(3) *Cart. de Meth.* §. 4.
(4) *Cart. Medit.* 3. & 6. *Resp. ad* 3. & 7. *Object.*

usum adhiberetur: cum cæteroquin dubitatio non sit, uti fatentur ipsi, nec usui esse possit ad inquisitionem veritatis; sed opportuna tantum ad contradicendum; adeo ut ex usu & commodo disputantium dubitatio sit, aut non sit.

III. In quibus id primum reprehensione dignum est, quod qui ad percipiendam veritatem dubitare de omnibus instituerat; ut melius dubitaret, res non modo pro incertis, sed omnino pro falsis habendas esse decrevit. Quod ejus proposito palam adversatur. Nam qui rem habet pro falsa, non plus de ea dubitat, quàm qui habet pro vera: assentitur enim, credit, & affirmat esse falsam. Qui autem assentitur, credit, & affirmat, non dubitat; sed qui assensum retinet, & incertum habet an res vera sit, vel falsa. Nec Cartesium juvant, qui res ipsum *hypothetice* tantum falsas habuisse volunt, nam cum & *hypothetice* de iisdem dubitasse eum contendant, sequitur res easdem *hypothetice* falsas simul & dubias ipsum: hoc est (ut omnis vocabulorum removeatur ambiguitas) res easdem simul posuisse falsas & dubias, & manifestam repugnantiam in iisdem rebus admisisse. Nam quod falsum ponimus, de eo simul dubitare non possimus, falsum sit an verum.

IV. Mox deinde aliquam veritatis scintillam anxie quærens, hanc se reperisse primam putat; etiamsi semper fallatur, etiamsi dormiat semper & somniet, etiamsi à Deo ad perpetuam inscitiam & errores damnatus sit ab ipso ortu, quoniam tamen de iis om-

III. *Dubitandi propositum ante deserit Cartesius, quam teneat.*

IV. *Primam veritatis notitiam in eo statuit, Ego cogito, ergo sum.*

omnibus cogitat, se esse necessario: quippe (1) *repugnare* (verba ejus hæc ipsa sunt) *ut putemus, id quod cogitat, eo ipso tempore quo cogitat, non existere*; primum hoc itaque, firmum, stabile, ac solidum veritatis omnis initium, & totius Philosophiæ fundamentum hoc esse, Ego cogito, ergo sum. Nunc hæc cujusmodi sunt, videamus.

V. Ajo primum à Cartesio poni, ut concessum, id quod quæritur: quærit enim an sit, & merito; nam qui dubitare vult de omnibus, dubitare quoque debet an sit, & de eo dubitare professus est Democritus. Tum ut probet esse se, Ego cogito, inquit, sum igitur. Quid est vero illud. Ego? nempe res aliqua, quæ est. Quærit autem an sit: & sumit se esse. Sumit igitur quæsitum pro concesso. Quid hoc est deinde, Ego cogito? hoc scilicet, Ego sum cogitans. Unde concinnatur hoc argumentum, Ego sum cogitans, ergo sum. Quod argumentum recidit in Chrysippeum illud, Si lucet, lucet: lucet autem: lucet igitur. Si sum, sum: sum autem: sum igitur. In quo sumo me esse, ut probem me esse, & admitto vitiosum illum in argumentando circulum. Respondent Cartesiani illud *Ego*, non esse rem quæ sit, sed rem quæ cogitet: vel etiam si sit, non adhiberi tamen à Cartesio, ut quæ sit, sed tantum ut quæ cogitet. At hæc quam infirma sint, cognoscitur ex natura enuntiatorum omnium, in quibus geminum esse terminum Dialectici docent; minorem, quem *Subjectum* appellant; majorem, quem *Prædicatum*, sive *Attributum*; qui nisi diversi sint, vanam fore propositionem. Quorsum enim quis dicat,

(1) *Princip. Philos. Part. 1. §. 2.*

V. In quo ponit ut concessum, id quod quæritur.

Petrus est Petrus? Nunc si hanc Cartesii propositionem *Ego cogito* explicemus, prodibit isthæc, *Ego sum cogitans*, in quasi illud *Ego* sit res tantum quæ cogitet, non res quæ sit, vanum erit illud enuntiatum, quippe cujus geminus terminus idem plane sit, nempe *Res cogitans est res cogitans*; nec inde sequetur quæsita conclusio, *Ergo sum*; Quod si pertendant Cartesiani propositionem hanc *Ego cogito* non ita esse explicandam, *Res cogitans est res cogitans*, dicant necesse est hanc esse enuntiati hujus sententiam, *Ego cogitans sum cogitans*, in quo iterum prodit illud *Ego*, quo plane continetur notio rei quæ sit. In hoc præterea enuntiato, *Ego sum cogitans*, vocula ista *sum*, quæ copula est utriusque termini, furtim hic indicat rem quæ sit: cuicunque enim adjungatur rei, notionem ei tribuit *existentiæ*. Cum igitur priores illæ duæ voculæ, *Ego sum*, notionem *existentiæ* adjunctam habeant, frustra ad eam assequendam tertia illa *cogitans* adjicitur; quæ *medius terminus* erit, si in syllogismi formam quadremus argumentum, *Quod est cogitans, est: Ego sum cogitans: Ergo sum*. Quippe si inde removeamus vocem *cogitans*, utpote supervacuam, superorit hæc ratiocinatio, *Quod est, est: Atqui sum: Ergo sum*: quæ plane gemina est Chrysippeæ hujus, *Si lucet, lucet: Lucet autem: Lucet igitur*. Præterea cum ita se cogitare, non modo sumit se esse, sed esse se rem agentem; in quo sumit tanquam certa & confessa, & rem quæ sit, & actionem rei hujus. Scimus autem extitisse viros acutos & doctos, qui Cartesio in argumenti hujus inventione glorianti responderint olim, nihilo certius esse illud, Ego cogito, ac cætera omnia, quæ ab eo pro falsis habita sunt. Et recte sane: nam qui dubi-

dubitat an ſit, dubitare poteſt an cogitet. Atque id non alio præſidio defendere potuit Carteſius, quam quod ſibi ipſe eripuerat; lumine videlicet naturali, cui omnem omnino fidem detrahi juſſerat. Hinc expedire ſe putant Carteſiani, cum dicunt res nobis per cogitationem eſſe cognitas; cogitationem per ſeipſam. Quod longe ſecus eſt: nam cogitationem, perinde ut res cæteras, etiam quas cognoſcimus lumine naturali, non aliter cognoſcimus, quam cum mentem in eam retorquemus; hoc eſt, cum de ea cogitamus per novam cogitationem. Aliud enim eſt, de Sole cogitare. Prioris iſtius cogitationis Sol terminus eſt, poſterioris prior illa cogitatio. Non autem ex priore elicitur iſthæc concluſio, *Ergo ſum*; ſed ex poſteriore. Atque hæc deinde uberius tractabantur. Jam magiſtri ſui præceptum illud, Ad cognoſcendum verum detrahendam eſſe fidem lumini naturali, cum ſic interpretantur, tantiſper detrahendam ei fidem, dum expendantur denuo res per id cognitæ; ac ne hæ quidem, ſed incertæ tantum & dubiæ, benigne ſane nunc nobiſcum agitur, cum tantus illo dubitationum Carteſianarum apparatus, tam exquiſitæ meditationes, tam ſevera illa lex, qua omnia habere jubemur pro falſis, ad id tantum redit, ut rebus incertis ne credamus temere; quod jam ante & à vilibus magiſtellis, & ab ipſis quoque nutricibus didiceramus. Quin etiam argumenti illius fundamentum hoc eſt, Qui cogitat, eſt: atque id præmitti debuit, ut argumentum legitimam hanc formam obtineret, Qui cogitat, eſt: ego cogito: ſum igitur. En iterum promiſſum deſerit Carteſius, fidemque fallit, & pro vero ſumit id quod non minus dubium eſt ac re-

reliqua quæ habenda duxit pro falsis. Adeo immemor est magnifici illius & generalis sui propositi, omnia habendi pro falsis. In quo proposito si perseverasset constanter, uti decebat Philosophum, quando occurrit istud ad ejus animum, Ego cogito, id quoque cum reliquis omnibus pro falso habuisset. Sin eximendum illud erat ex generali illa lege omnia habendi pro falsis, temeraria fuit & incauta illa lex; cui antequam submitteret animum, judicare debuerat nihilne esset ex ea excipiendum.

VI. Excussimus antecedens hoc enuntiatum, Ego cogito; videamus porro quid ex eo colligat Cartesius. Ergo sum, inquit. Quid si negaverimus hoc ex illo concludi, unde ejus comprobandi argumenta depromet? Nempe ex regulis Dialecticæ: atqui omnia pro falsis haberi jussit, ac idcirco regulas quoque Dialecticæ. Initio quidem, inquiunt Adversarii, falsas habere se finxit cum cæteris omnibus, sed veras demum comperit, postquam à se expensæ sunt. Primum qui scitis, ò boni viri, expensas ab eo fuisse? Ego contra sentio, parum omnino de iis cogitasse; passim enim Dialecticæ satis rudem se prodit. Expenderit vero & certas compererit; expensæ quoque fuerunt ab Epicuro, & repudiatæ. Utri tandem habenda fides? Quid clarius hoc argumento, *Lucet, igitur dies est*? de connexione tamen geminæ hujus propositionis quanta contentio fuit Chrysippum inter, Philonem & Diodotum? Præterea non sibi soli philosophabatur Cartesius, sed mihi quoque & omnibus iis, in quorum manus scriptiones ejus venturæ essent; nec id obscu-

VI. *Ex hoc enuntiato, Ego cogito, non certo colligi potest istud, Ergo sum.*

ſcure præ ſe tulit. Quamobrem nec ſibi ſoli expendere debuit regulas Dialecticæ, ſed mihi quoque, cæteriſque veritatis ſtudioſis. Nec enim, opinor, poſtulatis à nobis, ut quæcunque expenſa fuiſſe dicetis à Carteſio, iis illico animum ſubjiciamus. Quid ſi dicamus, etiamſi verum eſſe detur, eum eſſe qui cogitat, tamen eſſe quoque poſſe verum, eum non eſſe qui cogitat? Carteſii quippe ſententia eſt, efficere Deum poſſe, ut contraria & repugnantia enuntiata, vera ſimul eſſe poſſint. Unde ſequitur fieri poſſe, ut qui cogitat, ſit & non ſit. Quod ſi tam verum ſit, eum qui cogitat, non eſſe, quam eſſe, videat Carteſius ecquid certi argumentatione ſua poſſit efficere, ex qua tam contraria effici poſſunt. Inſtabit rurſum, ac repugnare dicet, id quod cogitat non eſſe cum cogitat. At nos quoque pari jure dicemus, repugnare id quod eſt, non eſſe cum eſt. Cum igitur hæc ſtare ſimul poſſe docuerit Carteſius, etiamſi repugnet; ſtare hæc quoque poſſunt, cogitare aliquem & non eſſe. Hanc doctoris ſui ſententiam abnormem licet & deliram, agnovere vetuſtiores Carteſiani: & deſeruere quidam, plures defendere: recentiores velut falſo ipſi affictam ab eo abjudicavere. Nempe puduit eos ineptiæ hujus: in re aperta veritati repugnare non puduit; cum Carteſium id ſenſiſſe negarunt, quod compluribus locis clariſsime traditum ab eo eſt. Velut cum ad Morum ſcribit(1), quidquid ſibi videtur poſſe fieri, Deum facere poſſe; nec negare ſe tamen, quin ea quoque Deus facere poſſit, quæ ſibi repugnare videntur. Sciſcit paſſim in

(1) *Cart. Epiſt. Tom.* 1. *Epiſt.* 67. 110. 112. 115. *Tom.* 2. *Epiſt.* 15. 16. 104. *Tom.* 5. *Epiſt.* 65. *Reſp. ad* 6. *Object.*

in Epistolis, Deum essentiæ rerum creatarum, itidem ut *existentiæ*, auctorem esse; enuntiata æternæ veritatis, cujusmodi illud est, *Totum est majus sua parte*, non esse necessarias, habita De ratione; res idcirco esse veras aut possibiles, quod ita Deo visum sit; efficere denique Deum posse, ut res secum pugnantes simul extent. Quæ cum os eorum opprimant, qui hæc à Cartesio fuisse prodita negare ausi sunt, eo confugerunt tandem, ut dicerent, id si ab eo propositum est, ex eo esse genere figmentorum, quæ extra metas rationis abeunt. At quandoquidem hæc & serio, & crebro dicta sunt ab eo, & argumentis roborato, cum adversus acutissimos viros doctrinam suam defenderet; non ut figmenta, sed ut meditata dogmata, & ex intimo Philosophiæ suæ penu deprompta protulisse judicamus. Fatetur is quidem animo percipi hæc non posse: quod alterum ejus flagitium est: cum unum hoc sit ex primariis hujus doctrinæ principiis, ea tantum pro veris esse admittēda, quorum clara est in nobis & distincta idea; hoc est quæ clare & distincte percipimus.

VII. Huc accedit, quod propositioni huic (sic enim appellatur à Cartesio) Ego cogito, ergo sum, quam omnium primam esse putat, aliæ plurimæ præverti debuerunt: nec eæ solum quas ipse vidit, velut hæc, Quidquid cogitat, est; sed ista quoque quæ anterior est & simplicior, Quidquid agit, est. Nec id quidem scire possimus, quin prius noverimus quid sit agere, quid esse. Ut noscamus autem quid sit agere, noscendum est, quid sit agens, quæ caussa, qui modus, qui finis agendi. Rursum ut noscamus quid

sit

VII. *Notio hæc, Ego cogito, ergo sum, non est omnium prima.*

ſit eſſe, noſcendum eſt quid ſit id quod eſt, quæ cauſſa cur ſit, quomodo ſit, quo fine ſit. Præterea regulas Dialecticæ perſpectas eum habere neceſſe ſit, quiſquis ex his funtionibus, Qui cogitat, eſt, Ego cogito, colligi certo putat concluſionem iſtam, Ergo ſum. Reſpondet Carteſius, quæcunque antecedunt notioni huic, Ego cogito, ergo ſum, lumine naturali eſſe cognita: at ego contra hæc longe ignotiſſima eſſe pertendo. At aliter ſe expediunt Carteſiani(1): præciſe enim negant propoſitionem hanc, Quidquid cogitat eſt, his præverti debere, Ego cogito, Ergo ſum; auctoritatem dictatoris ſui palam aſpernantes, qui cum cætera revocaret in dubium, id unum admitteret, Ego cogito, Ergo ſum, ſubjecit rationem hanc, velut opinionis ſuæ fundamentum, pugnare hæc inter ſe, id quod cogitat, eo ipſo tempore quo cogitat, non eſſe. Poſtmodum etiam ſcribit(2)conceptis verbis, ſe non negare, quin antequam ſciamus nos cogitare, ac proinde eſſe, ſcire debeamus fieri non poſſe, ut quod cogitat non ſit. Hoc autem nituntur argumento Carteſiani ex propoſitionibus ſingularibus educi propoſitiones univerſales; ideoque ex his propoſitionibus, Ego cogito, Ergo ſum, prodire iſtam, Quidquid cogitat eſt. Fatemur nos utique ſic cognoſci ea quæ cognoſcuntur per inductionem: velut illud, Omnis homo eſt animal; quia nullus unquam viſus fuit homo, qui non eſſet animal: ſecus ea, quæ ex ſeipſis, & lumine naturali cognoſcuntur; quale hoc eſt, Totum eſt majus ſua parte. Hæc in Scholis cognoſci dicuntur *à priori*, iſta *à poſte-*

rio-

(1) *Carteſ.Princ.Part.*1.§.7.
(2) *Carteſ.Princ.Part.*1.§.10.

riori. Cognoscitur autem illud ex seipso & lumine naturali, Quidquid cogitat est, ipso auctore Cartesio. Nec proinde ex istis prodiit, Ego cogito, Ergo sum. Cum utuntur autem exemplo trianguli, cujus ideam generalem ex singularibus triangulorum ideis natam volunt; doctrinæ quam profitentur, vel immemores sunt, vel inconsulti. Nam inter innatas in nobis ideas, ponit Cartesius ideam trianguli. Instant vero, &, Mens, inquiunt, ut noscat omne id esse quod cogitat, cogitet necesse est; cogitare autem non potest, quin noscat se cogitare; nec noscere potest se cogitare, quin noscat se esse: ante igitur noscit se cogitare, seque esse, quam noscat omne id esse quod cogitat. Nos vero concedimus mentem ante cogitare, quam cogitet se cogitare; ante cogitare se cogitare, quam ex eo quod cogitat concludat se esse; ante concludere se esse ex eo quod cogitat, quam cogitaverit omne id esse quod cogitat, antequam cogitaret se idcirco esse quod cogitaret, at de eo non cogitabat. Ergo effatum hoc, Quidquid cogitat est, hac ratiocinatione prius erat notitia, posterius cogitatione. Nam cum veritas quæritur per Analysin, uti hìc factum est à Cartesio, mens utitur notionibus quæ penes se extant, tanquam gradibus jam paratis, quibus ad veritatem perveniat. Cum ex notitia propositionis hujus, Ego cogito, ascendere volo ad notitiam illius, Ergo sum, utor notione hac mihi jam parta per lumen naturale, Quidquid cogitat est, tanquam gradu. Cum in tertia sua Meditatione *existentiam* Dei investigaret Cartesius per Analysin, sic tanquam gradu usus est notione quæ in mente sua jam ante extabat, rei cujusdam æternæ, infinitæ, omnipotentis; item altera hac, quam in mente sua

per

per lumen naturale impressam fuisse ait, Tantum in caussa tota & efficiente inesse debere, quantum in caussæ hujus effectu. Quod nisi jam ante parati essent illi gradus, frustra mens ad superiora niteretur.

VIII. Miramini porro inconstantiam Cartesii. Dubitandum esse statuit de rebus omnibus, etiam de iis quæ nobis per se lumine naturali nota sunt; ne exceptis quidem Theorematis Mathematicis; nec iis quoque principiis, quibus illa nituntur; velut isto, Totum est majus sua parte. Mox tamen multa passim admitti jubet, idcirco tantum quod lumine naturali nota sint. Certissimum & sine ulla dubitatione fatendum esse definit, se esse, quia cogitat; hoc uno argumento, *quod repugnet id quod cogitat, tum cum cogitat, non esse.* Quid aliud vero est *repugnare*, quam adversari lumini naturali, & falsitatem manifestam ac per se notam implicare? Ergo quæ adversantur lumini naturali, & quorum falsitas per se nobis nota est, sine ulla dubitatione repudiari jubet Cartesius, ut falsa; quæ vero consentiunt lumini naturali, & quorum veritatis per se nobis nota est, sine ulla dubitatione admitti, ut vera. Quæro autem, annon tam lumini naturali consentiat, tamque per se nobis notum sit, Totum esse majus sua parte, quam eum qui cogitat esse? Cur ergo credam eum qui cogitat esse, idcirco quod lumine naturali id mihi notum sit; non credam totum esse majus sua parte, quod mihi lumine naturali æque notum est? Quid vero est sibi contradicere, in se-

VIII. *Sibi contradicit Cartesius, iis quæ lumine naturali nobis nota sunt, fidem aliquando tribuens, aliquando detrahens.*

seque incurrere, si hoc non est? Hic hæreret sane Cartesius: nam quid in re tam aperta caussari possit homo prudens? Non ita Cartesiani, gens procax, & ad quidvis defendendum projecta. Dubitandum sibi esse statuebat Cartesius, inquiunt, de rebus lumine naturali cognitis, antequam eas expendisset: postquam vero sunt à se exploratæ, de iisdem desiit dubitare. Hic ergo adhiberi volunt pervulgatam in Scholis distinctionem. Cartesium fatentur dubitasse & non dubitasse de iisdem rebus *in sensu diviso*; dubitasse nempe, antequam eas expendisset; non dubitasse, postquam à se expensæ sunt. Negant dubitasse & non dubitasse de iis rebus *in sensu composito*, eodem nempe tempore: pugnantia hæc esse, non illa. Primum, qui scitis, o boni viri, hæc nusquam à Cartesio fuisse expensa, cum ea tanquam falsa repudiavit; expensa deinde ab eo fuisse, cum ea admisit tanquam vera. Qui scitis satis hæc ab eo expensa fuisse? Expenderit vero; an inquisitio isthæc Cartesii, norma est Philosophiæ? Expendit axiomata Geometrica, & vera esse comperit: expenderunt alii, item docti, & tanquam dubia rejecerunt. Velut pronuntiatum illud, quo nititur Geometria, Quæ sunt æqualia rei alicui, inter se æqualia sunt, exploravit Cartesius, & verum esse deprehendit: exemploravit Carneades, vir Cartesio nulla re inferior, in multis vel potius omnibus longe superior, & incertum esse deprehendit. Adde Cartesium hanc habuisse caussam, cur dubitaret de rebus lumine naturali cognitis, quam tollere non potuit quantumvis attenta ejus inquisitio. Caussa hæc erat, quod ignoraret, annon ea esset natura mentis humanæ, ut falleretur in iis etiam rebus, quæ videntur esse certissimæ.

Quan-

Quantumlibet ergo veras & lumini naturali conſentaneas res ipſi oſtenderit ſua inquiſitio, conſtabat adhuc illa dubitationis cauſſa, annon mens humana pro ſua conditione, quæ mutari non poteſt, falleretur in iis rebus. Docuit præterea conceptis verbis Carteſius (1), nullam in ſe ineſſe facultatem ad deprehendum verum, cui tantum habeat fidei ac lumini naturali. Poſtquam igitur lumini huic detraxit fidem, nihil in eo ſuperſuit amplius, cujus ope ad veri notitiam perveniret; non ars, non dubium, non inquiſitio, futilia ad aſſequendum verum præ lumine naturali præſidia. Denique cum paſſim tradat, non ante ſe deprehendiſſe, certam eſſe fidem luminis naturalis, nec fallere id nos poſſe, quam poſtquam agnovit Deum eſſe, nec eum eſse fallacem; quidquid ex ejus inquiſitione verum ei viſum eſt, priuſquam cognoviſſet Deum eſse, pro incerto habere debuit. Nondum autem cognoverat eſse Deum, cum prima hæc Philoſophiæ ſuæ poneret fundamenta, & fidem luminis naturalis exploraret, ut ex ejus Meditationibus licet intelligere. Vana eſt ergo hæc Carteſianorum reſponſio.

IX. Ajo rurſum in hoc lemmate, Ego cogito, ineſse ambiguitatem, atque aliud ſignificari, quam quod intelligi vult Carteſius; ideoque nullam eſse conſecutionem hanc, Ergo ſum, ut pote ductam ex ſignificatione, quam enuntiato ſuo affingit Carteſius, non quæ eo reipſa continetur. Tribus rebus conſtat omnis cogitatio: mente cogitante, re menti cogitanti objecta, men-

(1) *Cart. Medit. 3.*

IX. *Enuntiato hoc, Ego cogito, aliud ſignificatur, quam quod vult Carteſius; ac proinde ducta ex eo concluſio nulla eſt.*

mentis cogitantis actione in rem objectam. Actionem dico(1); etsi non me fugit cogitationis nomen extendere Cartesium ad omnes motus, quibus mens, vel movetur per se, vel aliunde afficitur. Sed quantum pertinet ad hanc disputationem, perinde est: nam cum afficitur, tria itidem necessaria sunt; mens affecta, res mentem afficiens, affectio ipsa. Neque caussa est, cur hìc vitilitigent Cartesiani, quod spectetur hic à me cogitatio, quatenus actio est, non quatenus affectio: quippe, inquiunt, decrevit Cartesius cogitationem esse actionem, non affectionem; quod unum hìc quæritur. Nempe mera hæc tergiversatio est; nec enim id quæritur in præsentia; sed an tribus rebus constet omnis cogitatio. Quæratur tamen, ut volunt, an cogitatio sit actio vel affectio. Cartesius, inquiunt, cogitationem decrevit esse affectionem, non actionem. Quasi regula veri sit opinio Cartesii. Quam multi, quam præclari Philosophi cogitationem senserunt esse actionem? Quotus quisque Dialecticorum est, qui de mentis operationibus non disserat? operationes vero quid aliud sunt quam actiones? Verum quid multa? Gentis hujus mores agnoscite; qui dum Cartesium defendunt, sententiam ejus vel dissimulant, quod perversitatis est; vel ignorant, quod socordiæ. Sic enim ille (2): *Cogitatio, tum pro re cogitante, tum pro istius rei actione accipi potest. Nego autem rem cogitantem aiio præter se ipsam objecto indigere, ad suam actionem exercendam.* Deinde(3): *Cogitationis vox indiscriminatim pro omni animæ operatione accipitur.* Et in Principiis duos esse tradit cogitandi modos, opera-

(1) *Cartes.Princip.Part.1.cap.9.*
(2) *Cartes.Resp.ad Gassend.*
(3) *Cartes.Princip.Part.1.§.32.*

rationem intellectus, & operationem voluntatis. Quibus consentanea reperies in libris Cartesianorum. Quamobrem cogitationem, vel ut actionem spectare, vel ut affectionem, jus nobis fasque est. Commodior autem nobis erit in præsentia cogitationis notio, quatenus actio est. Igitur ut cogitem de Sole, necesse est mentem meam esse quæ cogitet, actionem mentis meæ qua cogitet, rem menti meæ objectam, nempe Solem, de quo mens cogitet. Cum ait igitur Cartesius, Ego cogito, quænam res menti ejus objecta est de qua cogitet? nempe ejus cogitatio. Cogitatio autem illa, non hæc ipsa cogitatio est, qua mens ejus nunc cogitat: nam si id esset, eadem esset actio, ac finis seu terminus in quem actio dirigitur; quod perabsurdum est, & adversarium lumini naturali, ad quod tam sæpe provocat Cartesius. Nisi alio fortasse utatur lumine naturali, ac reliquum vulgus hominum. Igitur cogitatio qua nunc cogito, alia est ac cogitatio de qua cogito: & enuntiatum hoc, Ego cogito, si evolvas, latere hoc in eo deprehendes, Ego cogito de cogitatione mea, quatenus cogitatio est; cujus non alia significatio est, quam istius, Ego cogito me cogitare. Ac ne ista quidem locutio vitio caret, aliter enim accipienda est ac si dicerem, Ego cogito me cogitasse: nam ut oculi, sic humana mens unicam tantum rem eodem tempore directe potest intueri. Itaque ut cogitem me cogitare, duplex adhibenda est cogitatio, quarum alia reflecti debet in aliam, posterior in priorem, præsens in præteritam; ita ut prior menti objecta sit in quam mens intendatur in priorem; sive, ut paucis complectar, prior cogitatio erit finis sive terminus posterioris; posterior erit actio mentis, qua mens dirigatur in priorem. Repugnat

gnat enim utrumque effici per unicam actionem: quippe res una & eadem in se ageret, quod nemo homo vel primis Philosophiæ rudimentis imbutus dixerit. Quidni vero, inquiunt, mens de cogitatione sua cogitet una eademque cogitatione; cum Angelus, juxta Thomam(1), per suam formam, quæ est sua substantia, seipsum intelligat? At responsionem subministrat ipse Thomas, plurimum nempe mentem Angelicam differt ab humana; quippe *intellectum Angelicum non esse suum intelligere, sed primum objectum sui intelligere esse ejus essentiam; at intellectum humanum nec esse suum intelligere, nec sui intelligere esse objectum primum ipsam ejus essentiam, sed aliquid extrinsecum, scilicet naturam materialis rei.* Statuit itaque mentem humanam de rebus plurimis, sub una & eadem idea comprehensis, cogitare posse, *per modum unius*, hoc est *per unam speciem intelligibilem*; non vero de rebus plurimis, comprehensis sub variis ideis(2), *per modum multorum*, hoc est, *per plures species intelligibiles; & quæcunque intellectus per multas species intelligit, non simul intelligere.* Ac concludit demum fieri non posse, ut *idem intellectus simul perficiatur diversis speciebus intelligibilibus, ad intelligendum diversa in actu; sicut nec unum corpus potest simul diversis figuris figurari; & alium esse actum quo intellectus intelligit lapidem; & alium esse actum, quo intelliget se intelligere lapidem.* Idem(3) alibi docet *id quod primo cognoscitur ab intellectu humano esse objectum extrinsecum; & secundario cognosci ipsum actum quo cognoscitur objectum; & per actum cognosci ipsum intellectum.* Quæ si referuntur ad quæstionem

nem

(1) *Thom.P.1.q.56.a.1.& q.87.a.3.*
(2) *Thom.P.2.q.12.a.10.& q.85.a.4.*
(3) *Thom.P.1.q.87.a.3.*

nem propositam, videbimus Cartesium primo actu cogitare de Sole sibi objecto; secundo actu cogitare de hac cogitatione Solis; tertio actu de mente sua quæ cogitet. Atque hæc fulcit Thomas auctoritate Aristotelis (1), quæ parum valet apud Cartesianos. Hujus scitum est, *objecta præcognosci actibus, & actus potentiis*; item, plurimum interesse scientiam inter & cogitationem; scire multa nos posse, de una tantum re nos posse cogitare. Contradicit Cartesius cum sua Schola, statuitque cogitationem *non alio præter seipsam objecto indigere*; fieri id per eam, quam vocant, *mentis abstractionem*; abstracta scilicet mente & deflexa a re cogitata, nempe Sole, ad suam cogitationem; quippe quæ ex cognitione suæ cogitationis educat cognitionem *existentiæ* suæ, non ex cognitione Solis; nec enim dici, Sol existit, Ergo sum; sed, Ego cogito, Ergo sum: divulsa igitur cogitatione a re cogitata, a Sole nimirum, solam permanere cogitationem, sine ulla re objecta; quod perinde est, ut si dicant destrui & interire cogitationem hanc. Nam cum agnoscant positam esse naturam cogitationis in applicatione rei cogitantis ad rem cogitatam, sublata ac cogitata, perire cogitationem necesse est. Quæ si pereat, retorqueri in seipsam, & reflecti non poterit. Urgent tamen adversarii, progressuras in immensum cogitationes, si ad cogitandum de prima cogitatione necessario requiritur altera cogitatio; & tertia ad cogitandum de secunda, atque ita in infinitum. Sed hæc ex Thoma (2) petita a Tho-

(1) *Aristot. De anim. l.2. c.4. & Topic. l.2. c.4.*
(2) *Thom. p. 1. q. 87. a. 3. & q. 86. a.2.*

ma ipso diluuntur: fatetur enim cogitationes progressuras in infinitum, & mentem humanam infinitam esse, nempe *in potentia*, non *in actu*. Certum igitur omninò est, secundæ cogitationi Cartesii rem aliquam esse objectam, cogitationem scilicet præteritam; quæ cum antea esset cogitatio, fit nunc res cogitata. Unde colligitur mancum esse & imperfectum hoc Cartesii enuntiatum, Ego cogito; atque hunc ejus esse intellectum, Ego cogito me cogitare; seu potius, si emendate & accurate loqui velit, Ego cogito me cogitasse. Qui cogitat autem se cogitasse, memoria uti debet, ut meminerit se cogitasse. Ubicunque autem adhibetur memoria, illic inesse posse errorem ipsi fatentur adversarii: siquidem memoria, ut sciscebat Lacydes, opinio est; fallax est porrò omnis opinio; nihilo enim certior sum me cogitasse, quam me ambulasse, me dormisse, me edisse. Hæc autem plane incerta sunt: incertum igitur me cogitasse. Quapropter nulla est, quæ inde cogitur conclusio, Ergo sum. Dicet fortasse Cartesius, etiamsi incertum sit me cogitasse, certum tamen esse me nunc cogitare me cogitasse; conclusionem autem duci, non ex eo quod cogitaverim, sed ex eo quod nunc cogitem me cogitasse; hoc est non ex cogitatione præterita, sed ex cogitatione præsenti. Nos vero negabimus, conclusionem hanc, Ergo sum, duci ex cogitatione ipsa quæ præsens est, & qua cogito me cogitasse; sed ex cogitatione præterita, qua cogitabam de Sole. Cum enim cogitarem de Sole, mens per alteram cogitationem reflexa est in primam istam, ex eaque eduxit conclusionem hanc, Ergo sum. Nam si educeretur ex secunda cogitatione, educeretur utique per ter-

tertiam; neque solum esset dicendum, Ego cogito, nec, Ego cogito me cogitasse; sed, Ego cogito me cogitasse me cogitasse. Et secunda illa cogitatio perinde incerta foret ut prima: ac proinde & educta ex hac conclusio. Demus tamen certum esse me cogitasse; at tum certe mea me fallere potest memoria, cum ajo, Ergo sum: nam cum de conclusione hac cogito, cogitare desii de enuntiato antecedente, Ego cogito; nec ex hoc illud pendere aliter scire possum, quam ope memoriæ. Quid ad hæc Cartesiana Schola? Fatemur, inquiunt, opus hìc esse memoriâ; at memoriam negamus semper esse fallacem: fallax esse potest, cum vetera recordamur; secus, cum recentia; tum enim fallere nos non potest. En vero ante austera illa & rigida Philosophia, nunc mansuefacta, & ad vulgares opiniones accommodata; nam quæ res omnes primo habebat pro falsis, rediit statim in gratiam cum lumine naturali, & mox cum memoria ipsa & opinionibus; qui fons est errorum omnium. Atque id quidem in ipso aditu, & nondum positis fundamentis. Hæremus enim adhuc in lemmate hujus argumenti, Ego cogito, Ergo sum; quod initium est atque caput Cartesianæ Philosophiæ. Cæterum hìc appello, non universos solum Philosophos, sed omne genus hominum, quorum nullus non sæpe expertus est, repentinum aliquem sonum, fremitum muscæ volantis, inopinum quidpiam oculis objectum, adeo cogitationes omnes præsentes & animo hærentes excutere, earumque ita obliterare vestigia, ut earum plane immemores hæreamus in medio sermone hiantes, nec interruptam orationem contexere possimus. Puderet certe Cartesium distinctionis hujus, qui in se-

cunda Meditatione, cum veritatis rimaretur aditus, credendum sibi esse statuit, *nihil unquam extitisse eorum, quæ mendax memoria repræsentat*, nullo veterum & recentium discrimine. Et in quinta Meditatione, aliisque locis, dubitare se non posse ait, quin tres anguli trianguli sint æquales duobus rectis, quamdiu in animo habet demonstrationem qua id probatur; sed *statim atque* de eo cogitare desit, quamvis eam à se clarissime perceptam recordetur, dubitare se tamen posse an vera sit, nisi Dei minime fallacis notitiam habuerit, per quem certus fiat veracem esse quam retinet perceptionis hujus memoriam. Nondum autem pervenimus ad disputationem *de existentia Dei*. Nondum igitur, juxta Cartesii placita, fides ulla habenda est memoriæ; non solum cum vetera recordamur, sed etiam cum recentissima, *statim atque mentis aciem ab iis deflexìmus*. Cum fluxa sit autem & infirma hominum memoria, ad aliud lemma facile referri potest consecutio, quam ad id unde profecta est. Simile quid nobis in quotidiana familiaris sermonis consuetudine usuvenire solet, cum aliquantum dicendo progressi, unde ductæ sint consecutiones in quibus hæremus, & quorsum referendæ, non satis meminimus. Connexio itaque gemini hujus enuntiati, Ego cogito, &, Ergo sum, incerta est & fallax: ac nulla proinde argumentatio. Huc accedit, quod cum hoc argumentum, Ego cogito, ergo sum, nitatur hoc pronuntiato, Quidquid cogitat, eo tempore quo cogitat est, sequitur me cum hoc colligo, Ergo sum, ex isto, Ego cogito, nihil aliud velle quam me esse eo tempore quo cogito. Atqui jam desiit cogitatio illa, cum dico, Ergo sum: & aliud est tempus enuntiati antecedentis,

Ego

Ego cogito, & aliud enuntiati consequentis, Ergo sum. Vel igitur id sibi vult ista argumentatio, Ego cogito, ergo ero; vel istud, Ego cogitavi, ergo sum: & pronuntiatum hoc, Quidquid cogitat, eo tempore quo cogitat est, unde Cartesius pendere vult argumentationem suam, nihil ad eam pertinet; atque ut ad eam utile sit, sic immutandum est, Quidquid cogitat, eo etiam tempore quo non cogitat, est. Quæ omnia ita emendata & immutata, uti esse debent, falsissima, ipso fatente Cartesio, & ineptissima sunt. Ac telum hoc caute se vitasse putant Cartesiani, cum dicunt consequens esse in antecedente; & in illo, Ego cogito, inesse istud, Ergo sum, nullam ergo habendam rationem temporis, quippe quocumque tempore subjungatur, Ergo sum, tamen verum id fuisse cum dixi, Ego cogito. Acuti homines! Nam idcirco quod consequens illud, Ergo sum, est in illo antecedente, Ego cogito, efficitur eo temporis momento quo dico, Ego cogito, verum esse, Ergo sum; nec tamen efficitur alio tempore verum esse, Ergo sum. Quemadmodum enim nulla erat hæc conclusio, Ergo sum, antequam dictum sit, Ego cogito; ita nulla est hæc conclusio, Ergo sum, postquam dictum est. Ego cogito. Itaque attendenda hic est, non natura rerum, sed progressio animi in cognoscenda *existentia* sui. Aliter enim se habent in natura membra argumenti hujus, Ego cogito, Ergo sum; sumptio nempe & consequens; aliter in mente Philosophi. In natura enim sunt simul, neque ullum interest discrimen temporis; in mente Philosophi, non item. Nam postquam is de eo cogitavit, Ego cogito, cognitione cogitationis suæ jam parta utitur tanquam gradu, ut ad cognitionem *existentiæ* suæ, nondum si-

sibi partam progrediatur : & hoc gradu nixus pervenit denium ad illam cogitationem, Ergo sum . Quæ duæ cogitationes tempore sunt ita discretæ, ut post priorem editam cogitationem, nondum edita altera interire possit Philosophus Clarissime hæc ostendunt Meditationes Cartesii, quarum series ita ab eo exponitur, non uti res ab eo meditatæ extant in natura, sed uti in ejus animo aliæ ex aliis natæ sunt ; vel, ut ejus verbis utar (1), *non in ordine ad ipsam rei veritatem, sed duntaxat in ordine ad suam perceptionem* . At provenerunt nuperi Cartesiani, qui se ex his angustiis alia tentarunt expedire ratione . Hoc enim enuntiatum, Ego cogito, & illud, Ego sum, etiamsi diversis temporibus utrumque profertur, eodem tamen tempore extare ajunt in mente Philosophi ; prius in intelligentia, quæ res percipit ; posterius in voluntate, quæ judicia de iis facit & affirmat . Longum esset, at non valde fortasse operosum, ostendere aliquando intelligentiam agere, aliquando affici voluntatem, secus ac decrevit Cartesius : nunc satis est, ex ipsis Cartesianæ doctrinæ principiis demonstrare sumptionem hanc, Ego cogito, non minus extare in voluntate, quàm consequens illud, Ergo sum : & consequens istud, Ergo sum, non minus extare in intelligentia, quàm sumptionem hanc, Ego cogito : & quamvis hoc extaret in voluntate tantum, ista in intelligentia, non hinc sequi utrumque extare simul in mente Philosophi . Nam si evolvatur enuntiati hujus, Ego cogito, significatio, idem erit ac, Ego sum cogitans : in quo cum reperiantur *subjectum* & *prædicatum*, uti loquuntur

(1) *Præf. Medit.*

quuntur Dialectici, & copula utriusque, negari non potest hanc propositionem esse judicium seu affirmationem. Quæ cum ex voluntate sola proficiscantur, ut pertendunt Cartesiani, plane dicendum est enuntiatum hoc, Ego cogito, perinde extare in voluntate, ut consequens, Ergo sum. Hoc ipsum vero consequens, Ego sum, hoc est, Ego sum existens, cum conflatum sit ex his ideis, Ego, &, existens, quæ perinde sunt in intelligelligentia, ut ideæ illæ, Ego, &, cogitans, quibus constat sumptio isthæc, Ego cogito, eodem modo est in intelligentia utraque propositio. Tametsi autem sumptio hæc, Ego cogito, extaret solum in intelligentia, & consequens, Ergo sum, in voluntate, non hinc tamen efficeretur eodem tempore extare utrumque in mente Philosophi. Nam antequam hoc judicium, Ergo sum, voluntas facere possit, necesse est intelligentiam ei exhibuisse ideas, quæ his propositionibus continentur, Ego sum cogitans, Ego sum existens; tum convenientiam idearum illarum, nempe ideæ Ego, cum idea, cogitans; item ideæ, Ego, cum idea, existens. Et quoniam argumentum hoc, Ego sum cogitans, Ergo sum existens, nititur enuntiato illo, Quidquid est cogitans est existens, necesse quoque est, ut convenientiam idearum illarum, cogitans, &, existens, voluntati repræsentaverit intelligentia. Ex trium illarum idearum convenientia, oriuntur tria voluntatis judicia, Quidquid est cogitans est existens, Ego sum cogitans, Igitur sum existens. Et cum compertam nondum haberet convenientiam ideæ, Ego, cum idea, existens, recurrit ad tertiam, nempe, cogitans; quam comparat primo cum idea, existens; & deprehensa utriusque convenientia, prodit prior sum-

ptio, Quidquid est cogitans est existens: confert deinde ideam, Ego, cum idea, cogitans; & postquam eas novit congruere, nascitur altera sumptio, Ego sum cogitans. Ex quibus demum effloreſcit quæsita conclusio. Antequam igitur judicia hæc faceret voluntas, ideæ illæ tres extabant in intelligentia Philosophi. Ex his deinde per vices judicia fecit voluntas nam primo ignorabat an esset, cum sciret se cogitare, & quidquid cogitat existere: quibus antecedentibus notionibus, quasi gradibus, usus est Philosophus, ut ad illam ascenderet, Ergo sum. Quæ cum ita se habeant, manifestum utique est, simul ista in mente Philosophi non extitisse, ac futile esse hoc Cartesianorum commentum.

X. His opponunt præterea Cartesiani, quod & in eorum, Cartesiique adeo ipsius libris legitur; cum quis cogitat, eo ipso tempore, quo cogitat, conscium esse suæ cogitationis, eamque sentire ac cognoscere; ut cum cogitat diem esse, non solum cogitare diem esse, sed & hanc ipsam cogitationem cognoscere; ita ut notitia cogitationis hujus eadem sit ac cogitatio ipsa, quæ secum sui conscientiam & perceptionem in animo imprimat, & idea cogitationis hujus non alia sit ab ipsa cogitatione. Sed hæc quam inania sint facile intelligitur. Latebram primum quærunt in confusione hac idearum toto genere discrepantium. Nam cum cogito diem esse, mens mea est principium cogitationis hujus; cogitatio est actio mentis; dies est finis cogitationis. At cum

X. *Cum quis cogitat de re aliqua, non eadem est idea rei hujus, de qua cogitat, ac idea ipsius cognitionis.*

cum cogito me cogitare diem eſse, mutatur finis cogitationis; tunc enim finis cogitationis non idem eſt qui erat, nempe, Dies eſt; ſed alius plane, nempe, Cogito diem eſſe. Mutato autem fine ſeu termino, mutari actionem neceſſe eſt. Scitum quippe eſt Scholæ, *Actum habere ſpeciem ab objecto*. Igitur poſterior hæc cogitatio diverſa penitus eſt a priore, & perperam confunduntur. Nam qui dicunt cogitationem diei non differre a cognitione cogitationis diei, cum & iidem dicant cognoſci diem per cogitationem diei; cognoſci vero cogitationem diei per ſeipſam, pugnantia loquuntur. Diverſæ enim ſunt notiones rerum, cum res circa quas verſantur hæ notiones, & illarum acquirendarum viæ diverſæ ſunt. Aliud eſt autem dies, aliud cogitatio diei; habetur notio diei per ideam diei, illa per ſeipſam, ut volunt Carteſiani. Diverſæ ſunt igitur notiones iſtæ. Huc adde, poſſe me cogitare de die, nec cogitare de cogitatione diei: ineptum eſt autem dicere hæc eſſe unum & idem, quorum unum poteſt eſse ſine alio. Adde etiam, quoniam in enuntiato hoc, Ego cogito, poſt comparationem *ſubjecti* Ego, cum *prædicato*, Cogito, & poſt convenientiam utriuſque agnitam, unum alteri tributum eſt, fieri id per *judicium*, quæ eſt ſecunda mentis operatio. Fieri autem non poteſt comparatio hæc, neque ulla hìc agnoſci convenientia, quàm idearum. Nam cum idea habeatur *ſubjecti* illius *Ego*, ſi *prædicati cogito* idea non haberetur, comparare non poſſet Philoſophus id cujus in ſe extat idea, cum eo cujus nullam habet ideam; nec proinde affirmare ſe cogitare. Sin vero ex ſeipſa nota ei eſſet hæc cogitatio, quidquid in ea cognoſcit, ei quoque ex ſe notum

esset : cognoscit autem in ea suam *existentiam* : sua ergo ei ex se ipsa nota esset *existentia*. Pari ergo jure dicere possit, Ego sum, Ergo cogito, ut dicit, Ego cogito, Ergo sum; neque magis dubitare debuit de *existentia* sua, quàm de cogitatione sua. Quinetiam quemadmodum dixit Cartesius, Ego cogito, Ergo sum, dicere quoque possum *Cartesius cogitat*, *Ergo est*. Par est enim argumenti utriusque vis, par veritas. Atqui ex cogitatione Cartesii colligere non possum eum esse, quin cogitationis hujus Cartesianæ idea in me sit. Igitur ex sua cogitatione colligere itidem non potest Cartesius se esse, quin suæ quoque cogitationis idea in se sit. Nam quamvis cogitatio hæc sit Cartesii, mea vero non sit, eodem tamen modo spectatur ab utroque nostrum, eodem modo usurpatur; nec aliam induit naturam, cum à me in argumentum adhibetur, aliam cum ab eo. Cum enim nihil nisi per ideam sentiri, nosci, percipi possit, sentire non possum me cogitare de die, nisi per ideam cogitationis hujus. Ideam autem cogitationis, & ideam diei, qui eamdem dicere ausit, pari is jure dicat diem & cogitationem idem esse. Cartesius ipse audiatur ferens adversum se sententiam in libro de Methodo : *Est*, inquit, *alia actio mentis per quam aliquid bonum vel malum esse judicamus*, *& alia per quam nos ita judicasse agnoscimus*, *atque una sæpissime sine alia reperitur*. Quod si judicium de bono & malo reperiri potest, sine cognitione hujus judicii; cogitatio quoque, quæ habetur de Sole, reperiri potest sine cognitione cogitationis hujus. Audiatur & Scholæ Princeps Thomas (1) : *Alius est actus*, in-

(1) *Thom. Summ. Part. 1. quæst. 87. art. 3. ad 2.*

inquit, *quo intellectus intelligit lapidem; & alius eſt actus, quo intelligit ſe intelligere lapidem.* At hæc fregiſse ſe putant Carteſiani, cum ajunt noſcere ſe diem per ideam diei; at cogitationem diei noſcere ſe per ſeipſam, non per ideam; res quippe quæ extra mentem noſtram ſunt, non aliter noſci quàm per ideas; quæ vero ſunt in mente noſtra, velut cogitationes, noſci per ſeipſas ſine ideis. Quæ quàm vana ſint, animadvertite. Noſcimus mentem noſtram, intelligentiam noſtram, voluntatem noſtram; & noſcimus quidem ope idearum: hæc enim comparamus inter ſe, diſtinguimus, definimus; quæ ſine affirmatione aut negatione fieri non poſsunt. Affirmatio autem & negatio non aliter fit quàm ideam cum idea comparando, earumque deprehenſa convenientia aut diſcrepantia. Quinetiam ideas ſæpe noſtras per ideas cognoſcimus. Cum tria idearum genera diſtinxit Carteſius, naturalium, factitiarum & adventitiarum, novit eas utique per earum ideas. Ideæ autem univerſales fiunt ex ſingularibus; ut & ſingulares nonnumquam ex univerſalibus: *Contendo ego*, inquit Carteſius (1), *eſſe in nobis ideas, non eorum tantummodo omnium, quæ ſunt in noſtra intelligentia; ſed & eorum quæ ſunt in noſtra voluntate; nec enim velle quicquam poſſumus, quin nos id velle ſciamus; nec id poſſumus ſcire quam per ideam.* At quæ his ſubjicit, valde abſurda ſunt, nempe ideam hanc eamdem eſse ac ipſam actionem. Nam qui vult legere; hanc mentis ſuæ actionem cognoſcit per ideam; cujus ideæ cauſa eſt ipſa actio: ideam autem actionis cum actio-

(1) *Carteſ. Epiſt. Tom. 2. Epiſt. 53.*

ne confundere, causam cum effectu confundere est. Alibi ideam mentis nostræ & ideam cogitationis ponit in numero idearum, quæ in nobis innatæ sunt: & ideam definit (1), *Quidquid potest esse in mente nostra.* Cui consequens est cogitationem Solis idea sua non carere, per quam cognoscitur, cum cognitio hæc sit in mente nostra. Sic & Thomas (2), cujus auctoritati multa videtur tribuere Cartesiana factio: *Intellectus noster intelligit seipsum per speciem intelligibilem.* Concedamus id tamen; nam & aliis quoque Philosophis visum est cogitationem omnem adjunctum habere & comitem sensum quemdam & perceptionem sui: ut cum volo ambulare, non solum volo ambulare, sed volo & probo hanc voluntatem ambulandi. Quemadmodum cum oculis domum intueor, duplex fit visio, altera directa, qua domum video; altera obliqua, qua vicinas arbores; ita cum cogito diem esse, duplicem ajunt esse cogitationem; directam alteram, quæ est diei; alteram obliquam sive adjunctam & comitantem, quæ est cogitationis diei. Carneades quoque cum de Criterio dissereret, dicebat ex re aspectabili hominis oculis objecta existere phantasiam quæ & seipsam & alias res aspectabiles efficeret. Verum nihil inde, quod caussæ suæ prosit, colligent Cartesiani. Ut enim ex cognitione cogitationis meæ exprimam antecedens istud enuntiatum, Ego cogito, unde ducere possim hanc conclusionem, Ergo sum; non satis est ut cognitio illa sit obliqua & adjuncta, ac proinde imperfecta; sed necesse om-

(1) *Cartes. Medit.* 3. *Epist. Tom.* 2. *Ep.* 54.
(2) *Thom. Part.* 1. *q.* 14. *a.* 2.

omninò est, ut sit directa & perfecta: non satis est si sentiam me cogitare, sed necesse est ut cogitem me cogitare. Nisi enim attento animo & accurate perlustretur & percipiatur enuntiati cujuslibet natura, significatio, & intellectus; certo sciri haudquaquam potest latere in eo conclusionem, quæ inde eruenda est. Quamobrem reflecti debet animus & defigi in priorem hanc suam cogitationem. Prior autem illa cogitatio, erat mentis cogitantis actio in rem sibi objectam, de qua cogitabat; ea vero res objecta, finis erat, ut dixi, cogitationis: nunc autem actio illa fit finis novæ cogitationis, & mens in eam agit nova actione. Ruit itaque omnis hæc exceptio.

XI. At Cartesius, ejusque assectatores, ut duo hæc, Ego cogito, ergo sum, quæ facile divelli posse prospiciebant, firmius adstringerent, & in unum conglutinarent, negare ausi sunt nobis hæc esse per ratiocinationem cognita, sed per simplicem, ut vocant, visionem. Quippe fatentur ratiocinationem omnem errori esse obnoxiam, cum memoria opus habeamus, cujus ope principiorum & sumtionum recordemur, unde conclusiones ducimus; memoria autem fallax sit & infida. Igitur si totum istud *Ego cogito ergo sum*, meram esse ratiocinationem docuero, nec per simplicem visionem nosci posse; incertum hoc esse & dubium utique probavero; falli vero, vel fallere qui ratiocinationem negant esse ratiocinationem. Quæro ergo quid sit ratiocinatio, sive argu-

XI. *Falsum est istud*, Ego cogito, ergo sum, *nobis cognitum esse per simplicem visionem, non per ratiocinationem.*

gumentatio : annon actio mentis humanæ per quam ex principiis cognitis educitur conclusio, rem notam faciens quæ antea erat incognita ? Sive malimus uti verbis Thomæ Aquinatis (1) : *Processio de uno intellecto ad aliud, ad veritatem intelligibilem cognoscendam*. Annon autem in gemini hujus enuntiati complexione totum hoc reperitur ? Nescire enim se profitetur Cartesius in aditu Philosophiæ suæ, an sit. Ut autem ad rei hujus ignotæ notitiam perveniat, quærit aliquid quod sibi sine ulla dubitatione cognitum sit. Id esse vult, *Ego cogito*; atque id ponit ut principium exploratissimum. Ponit & illud, ut lumine naturali notissimum, *Quidquid cogitat, est*. Tum ex gemino hoc principio sibi cognito, *Quidquid cogitat, est*; *atqui ego cogito*; notitiam assecutum se ait rei quam ignorabat, nempe, *Ergo sum*. In qua conclusione *prædicatum*, ut vocant, adjungitur *subjecto*; nempe hoc *Sum*, illi *Ego*, per connexionem medii termini *Cogito*, qui præmissis sumptionibus intextus est. Quæ si quis perfectum conflare syllogismum negaverit, rudis ille sit Dialecticæ totius. Legatur secunda Cartesii Meditatio, manifesto apparebit progressio mentis per cognitionem cogitationis suæ, ad perceptionem rei prius incognitæ, nempe se esse. Ad id autem quod ajunt Cartesiani, cum quæreret Cartesius an existeret, de eo quidem ipsum non dubitasse, sed finxisse se dubitare, etsi hoc jam ipsis effugium præclusum est, dicemus tamen non hic disputari inter nos quid de *existentia* sua senserit Cartesius; sed annon quærendam & probandam susceperit suam *existentiam*; atque hoc susce-

(1) *Thom. Summ. Part. 1. Quæst. 79. art. 8.*

suscepto; annon per argumentationem & ratiocinationem probare eam fategerit. Atqui hæc in prima sua & secunda Meditatione, & in suis Philosophiæ Principiis clarissime disputavit, magnoque molimine suam exquisivit *existentiam*, quam ex eo collegit demum quod cogitaret. Insolens porrò est & ineptum quod addunt, pertinere ad naturam syllogismi, conclusionem ex se notam non esse; cum nota autem nobis ex se sit *existentia* nostra, argumentum illud Cartesii, quo eam probare instituit, argumentum non esse. Itane vero? si nota nobis ex se est nostra *existentia*, cur de sua dubitavit Democritus, cur Academici de sua? Nota enim sit ex se conclusio, necne, oriatur modo ex vi propositionum, quas *præmissas* vocant, legitimum erit argumentum. Quid ex se notius, quam Axiomata Geometrarum? ea tamen demonstrare tentavit Apollonius Pergæus: nec id fecisset sane, si in eo ludere se operam putasset. Nihil enim tam ex se notum est, quod non alicui Philosopho dubium & ignotum esse possit. Annon per se notum est, æqualia esse inter se, quæ alteri æqualia sunt? falsum id tamen, ac proinde ignotum Carneadi fuit, & demonstratione eguit. At quod in eorumdem libris legitur, propositionem hanc, *Ego sum*, atque argumentum etiam illud, *Ego cogito, Ergo sum*, esse axiomata, ridiculum est omnibus cachinnis dignum; summamque prodit sectæ hujus imperitiam. Axiomata enim appellari vulgò solent effata quædam universalia, immutabilis & æternæ veritatis; qualia sunt illa Geometrarum. Propositiones autem istæ cum singulares sint, & circa *individua* versentur, mutabiles sunt & incertæ, nihiloque magis Axiomata dici possunt, quàm quævis alia propositio. Jam

vero

vero dum ex his nodis extricare se conatur Cartesius (1), in alios se laqueos induit; negat enim, eum qui dixerit, *Ego cogito, Ergo sum*, *existentiam* suam ex sua cogitatione per ratiocinationem deducere, sed tanquam rem ex se notam simplici mentis intuitu agnoscere: quippe si *existentiam* suam ex sua cogitatione per ratiocinationem colligeret, jam ante notam habere debuisse propositionem istam, *Quidquid cogitat est*; cum potius concludat Philosophus id omne existere quod cogitat, ex eo quod in se experiatur, non posse se cogitare, nisi existat; hanc enim esse mentis nostræ naturam, ut universales propositiones conflet ex singularibus. Quorum sive pœnitens Cartesius (2), sive oblitus, contraria omnia in libris Principiorum attulit; nempe antequam quis sciat, idcirco se esse quod cogitet, huic esse sciendum, fieri non posse, quin id omne sit quod cogitet, propterea que certum hoc esse (3), *Ego cogito, Ergo sum*, *quod repugnet ut putemus id quod cogitat, eo ipso tempore quo cogitat, non existere*. Non igitur universale illud, *Quidquid est*, ex singulari hoc efflorescit, *Ego cogito, Ergo sum*, neque illo posterius est; sed è contrario hoc singulare tanquam fundamento nititur hoc universali. Traditum præterea ab eo est in Epistolis (4), innatas in nobis esse ideas, quæ æterna illa & immutabilia nobis effata repræsentat. Cujusmodi cum sit illud, *Quidquid cogitat, est*, id cognoscimus ex natura nostra, non ex aliis no-

(1) *Cartes. Resp. ad secund. Object.*
(2) *Cartes. Princip. Part. 1. §. 10.*
(3) *Cart. Princ. Part. 1. §. 7.*
(4) *Cartes. Epist. Tom. 2. Epist. 54.*

notionibus derivatum habemus. Quæ cum ita sint, inconsiderate agunt Cartesiani, qui ideo quod enuntiatum hoc, *Quidquid cogitat, est*, ex natura nostra cognoscimus & per simplicem visionem, reliquas quoque hujus argumenti partes. *Ego cogito*, *Ergo sum*, eodem modo nobis esse cognitas volunt. Major enim propositio isthæc, *Quidquid cogitat est*, effatum est immutabilis & æternæ veritatis. Minor autem propositio, *Ego cogito*, temporalis est, mutabilis & incerta. Ac proinde & ipsa conclusio. Qui ergo res tam discrepantis naturæ, tam diversæ, uno mentis & simplici intuitu spectari possint? Huc adde absurdum illud, si utrumque hoc, *Ego cogito*, & *Ergo sum*, per simplicem visionem cognoscuntur, hoc est per unicam mentis actionem; cognoscuntur simul, eodemque modo, & eodem tempore; ita ut cognitio unius non pendeat ex cognitione alterius. Quæ si ita sint, non magis, nec prius cognoscitur, *Ego cogito*, quam, *Ergo sum*; ac proinde ex hoc pronuntiato, *Ego sum*, tam recte colligi potest istud, *Ergo cogito*; quam ex hoc, *Ego cogito*, colligit illud Cartesius, *Ergo sum*. Quod si istud vero, *Ergo sum*, pendet ex hoc, *Ego cogito*, atque inde educitur; ante in hoc intendenda mens est, quàm in illud, ut ex cognito incognitum educatur. Unde sequitur cognitionem pronuntiati hujus, *Ergo sum*, posteriorem esse cognitione illius, *Ego cogito*. Tametsi enim hæc temporibus discreta non sunt suapte natura, sed existant simul; at discreta certe sunt in mente Philosophi, ut jam adnotavimus. Primum enim sciebat id omne esse quod cogitat; agnoscit deinde se cogitare; ac denique se esse. Nec proinde unica est cognitio simplexve visio utriusque.

XII. Scru-

XII. Scrutemur stirpes omnes argumenti hujus, & eruamus. Dixi Cartesium aliam quoque habuisse caussam, cur a dubitatione initium philosophandi sumeret: nempe quod ignoremus annon ita simus facti a Deo, ut semper fallamur, etiam in iis rebus quæ nobis videntur esse notissimæ; quo in numero ponit, non Theoremata solum Geometrarum, sed eorumdem quoque principia. Nec jam ipsi movemus litem, quod figmentum ponit auribus Christianis inusitatum, Deum nos posse semper fallere, cum sciamus Deum bonum esse, perfectum, veracem, veritatem ipsam, nosque ab ortu facere lucis suæ participes. Quippe id agnovit variis locis Cartesius (1) ipse, scripsitque Deum esse *summe veracem & datorem omnis luminis; ac propterea plane repugnare, ut nos fallat, sive ut proprie & positive sit caussa errorum.* Alibi quoque non Deum, sed malum aliquem Genium valde potentem fingere mavult, animis nostris insidiantem, perpetuoque nobis offundentem tenebras & errores. Sed utrivis caussam hanc assignet, meminerimus nos Philosophari, & ipsum veritatis studium sive Philosophiam cujuslibet rei quantumvis absonæ fingendæ dare licentiam. Ex hac ergo lege adeo patente & generali, ita nos esse comparatos ut semper fallamur, cum nihil omnino exceptum sit, & nihil mihi sit adeo notum, quod non

XII. *Ex hoc dubitandi argumento, quod a Cartesio propositum est, Nescire nos annon ita comparati simus a Deo, vel a malo aliquo Genio ut semper fallamur, refellitur istud*, Ego cogito, ergo sum.

(1) *Cartes. Princ. Part.* 1. *s.* 29. *Cartes. Medit.* 1. *&* 2.

non hujuſmodi admonitio mihi falſitatis ſuſpectum reddat ; quidquid deinceps ad credendum mihi proponet Carteſius , id merito rejiciam , ſi priore ejus ac generali præcepto ſtare velim. En vero idem dubitandi auctor , repente mutatus ab illo cunctatore Carteſio , ac velut jam factus certior non ita ſe conditum a Deo , vel a malo aliquo Genio deluſum , ut ſemper fallatur , affirmatè & aſſeveranter pronuntiat ſe cogitare , ac ideo ſe eſſe , unico hoc perſuaſus argumento , quod repugnet id quod cogitat , eo ipſo tempore quo cogitat, non eſſe ; proptereaque notionem hanc , *Ego cogito* , *Ergo ſum* , omnium eſſe primam atque certiſsimam. Tum qui de omnibus omnino rebus dubitare decreverat , perfracto ſemel hoc repagulo , quod ipſe objecerat ſibi , jam quæcumque animo perſpicue videre ſibi videtur , quæcumque lumine naturali nota ſibi eſſe fingit , veriſſima eſſe conſtanter affirmat & ſtatuit . Quomodo vero qui neſcire ſe ait , annon ita ſit compoſitus a Deo , ut ſemper fallatur , ſcire poteſt ſe non falli , cum putat ſe eſſe , ſe cogitare; cum aliqua inter ſe pugnare exiſtimat ; cum animo ſe perſpicue videre arbitratur quippiam; cum lumine naturali videtur ei aliquid notiſsimum ? Unde id reſcire potuit , quod mox ignorabat ? Quanam exceptione diſſolvit hoc argumentum , quod mox tantum apud eum valebat ; quodque tanti eſt , ut eximii quidam viri de grege Carteſianorum ingenue confeſsi ſint , nulla ratione convinci eos poſſe , quicunque obſtinate contenderint , hanc eſſe naturam hominis , ut ſemper fallatur ? Quod ſi ex hac inſcitiæ humanæ lege ea eximi jubet Carteſius , quæ lumine naturali cognita ſunt , & Philoſopho cuidam dicendi falſum eſſe

poſse

posse hoc enuntiatum, *Ego cogito*, nihil aliud habuit quod responderet, ut dixi supra, quam id esse lumine naturali cognitum, admittat necesse est principia omnia Arithmeticæ & Geometriæ; velut ista, Duo tribus addita efficere quinque,&,Si æqualibus æqualia addas, quæ inde exurgent, fore æqualia, de quibus tamen dubitare statuerat. Hæc porro si cum cæteris Mathematicorum principiis admiseris, admittes quoque ducta ex iis Theoremata, ac totam proinde Geometriam. At fatetur Cartesius, & negari certe non potest, sæpe in eo peccari. Jam ergo erroribus fenestra aperta est, & vanescit omnis ille dubitandi apparatus, in ipso Philosophiæ ingressu ab eo instructus. Præterea si ea est nâtura hominis, ut in rebus clarissimis fallatur, cum lumen naturale sit hujus ipsiu naturæ facultas, quantumvis perspicuas nobis & manifestas res faciat, legi huic naturæ nihilominus erit obnoxium, qua fit ut in rebus clarissimis homo fallatur: nec Cartesii ratiocinationes quantumvis acutæ naturam ejus fallacem & insidiosam mutabunt. Videat nunc quo se vertat Cartesius: nam si dicere pergit nescire se annon ita se habeat, ut semper fallatur, agnoscat falli se posse in eo, *Ego cogito, ergo sum*; ac proinde primum hoc non esse & certissimum Philosophiæ fundamentum; vel si id admitti jubeat cum reliquis, quæ lumine naturali cognita sunt, jam nihil esse ab erroribus totum. Concurrant Cartesiani omnes & capita conferant, numquam inde se expedient; atque hoc everriculum est argutiarum omnium Cartesii, quæ ab hoc aditu in ejus Philosophiam irrepserunt. Equidem cum tertiam ejus Meditationem legerem, mirari satis non poteram repugnantiam & dissensionem ra-

tiocinationum. Quotieſcunque, inquit, occurrit ad animum infinita Dei potentia, fateri cogor perfacile illi eſse efficere ut fallar, etiam in iis quæ mihi videntur eſse certiſsima. Mox ſubjicit, Quotieſcunque attento ad eas res, quæ mihi videntur eſse certiſsimæ, tum erumpo in has voces, Fallat me Deus quantum poteſt numquam tamen efficiet ut fallar, cum credo me eſſe, quia cogito, & duo tribus addita eſſe quinque; & cum fidem adjungo ſimilibus pronuntiatis, quæ non poſſunt ſine manifeſta repugnantia non eſſe vera. Annon vides, Carteſii, annon ſentis manifeſtam horum ipſorum quæ dicis repugnantiam? quæ perinde ſunt, ut ſi diceres, Nihil eſt in quo errare non poſſim; Multa ſunt in quibus errare non poſſum: item, Neſcio annon fallar in rebus valde perſpicuis; Scio me non falli in rebus valde perſpicuis. At hic quoque recurrunt Carteſiani ad ſolemnem ſuam reſponſionem; non dubitaſſe quidem Carteſium, ſed tantiſper finxiſſe ſe dubitare, annon ejus eſſet naturæ, ut ſemper falleretur, quoad expendiſſet propoſitas ſibi cauſſas de eo dubitandi; quibus expenſis ſi infirmas & invalidas reperiſſet, uti factum eſt, conſtitutum ſibi fuiſſe jam amplius de eo non dubitare: dubitaſſe itaque eum & non dubitaſſe de re eadem *in ſenſu diviſo*; nimirum dubitaſſe antequam removiſſet cauſſas dubitandi, & veritatem perſpexiſſet; non dubitaſſe, poſtquam ſibi perſpecta veritas eſt, & ſublatæ cauſſæ dubitanti: negant vero dubitaſſe eum & non dubitaſſe de re eadem *in ſenſu compoſito*, ſimul nempe & eodem tempore. Ego vero Carteſium ajo etiam *in ſenſu compoſito* dubitaſſe & non dubitaſſe de re eadem, & pugnantia animo finxiſſe. Nam quo tem-

pore

pore dubitavit; annon ejus esset naturæ ut semper falleretur, si hoc ipso tempore decrevit de aliquando non dubitare; necesse est de eo simul eum dubitasse & non dubitasse. Dubitavit enim annon ejus esset naturæ, ut semper falleretur, cum de eo sibi dubitandum esse agnovit propter argumenta ab eo proposita in aditu Philosophiæ: simul etiam non dubitavit annon ejus esset naturæ ut semper falleretur, cum decrevit de eo non amplius dubitare post expensa hæc argumenta. Nam qui desinit dubitare an ejus sit naturæ ut semper fallatur, jam certus est se esse, vel non esse ejus naturæ, ut semper fallatur: qui vero dubitat an ejus sit naturæ ut semper fallatur, certus non est se ejus esse, vel non esse naturæ ut semper fallatur. Uno igitur & eodem tempore certus fuit Cartesius, & certus non fuit se ejus esse naturæ ut semper falleretur, hoc est, de eo dubitavit & non dubitavit. Quæ manifesto sibi adversantur. Quemadmodum si quis fingat naturam humanam ratione præditam non esse, ut id fingendo occasionem sibi præbeat, rationes comminiscendi, quibus eam ratione præditam esse probet; is profecto pugnantia sibi finget, sibique ipsi contradicet: simul enim ponet naturam humanam ratione præditam non esse, talem eam esse fingens; & ratione præditam esse, rationes afferre statuens, quibus eam ratione præditam esse demonstret. Ajo denique frustra dici a Cartesianis, hanc habuisse rationem Cartesium, quam volunt, cur dubitandi legem proponeret. Nam cum argumenta afferret, cur a dubitatione suam ordiretur Philosophiam, multa quidem & gravia proposuit; neutiquam vero istud quod proferunt, ut

sibi

nobi cauſsa eſset ea ipſa explorandi. Minime quoque ad tempus dubitare ſe dixit; ſed ea e contrario propoſuit argumenta dubitandi, quæ nulla unquam ratione elui poſſint. Quoniam autem meminit nondum ſublatum eſſe propoſitum a ſe ſuperius dubitandi argumentum, id nunc facere aggreditur. A Deo, inquit, ita factus eſse non poſsum ut ſemper fallar; nam id ſi eſset, Deus, eſset deceptor; nullam autem habeo cauſsam cur exiſtimem Deum eſse deceptorem; contra vero, cum ſit ſumme bonus & ſumme perſectus, fallere me non poteſt. Si mecum Chriſtiana religione imbuto agis, Carteſi, habebis utique non repugnantem, fateborque Deum ſumme veracem & perfectum nolle me ſemper fallere. Verum pugnamus hic ratione, non Fide; ex Philoſophiæ principiis, non Theologiæ. Finge te itaque agere cum priſco aliquo Philoſopho: ſic ille tecum diſputabit. Si neſcis, Carteſi, annon ſemper fallaris, neſcis quoque annon fallaris, cum ais, Si ita a Deo factus eſsem ut ſemper fallerer, Deus eſset deceptor: & in eo ſane falleris, nam is eſt deceptor, cujus dictis facta abludunt, & aliud præſtat ac pollicitus eſt; Deus autem homini pollicitus non eſt, fore eum ita a natura comparatum, ut in rebus perſpicuis numquam fallatur. Jam ergo qui de perſpicuis dubitare te velle dixeras, ne dubitas quidem de falſis. Addet præterea is, quem fingimus, Philoſophus, neſcire te annon fallaris cum ais, Deus quod ſit ſumme bonus me non poteſt fallere; nec te ſcire, inquam, certo quid ſit Deus, quid poſſit, quid velit: deinde aliud eſse nos fallere, *& proprie ac poſitive eſſe cauſſam errorum*; aliud vero, ſinere nos falli: quemadmodum aliud eſt homi-

minem occidere; aliud impendenti morti, de qua tamen sæpius monueris, non eripere. Addet etiam, ut Deus fallax dici non potest, quod tales non effecerit, ut aliquando fallamur; nihilo magis fallacem dici posse, etiamsi tales nos effecisset, ut semper falleremur: imo vero, cum crebro nos prolabi in errores sciamus, si pii esse volumus, imbecillitatem nostram expertos demisissime de nobis debere sentire; quantumque Deo, qui summe ac semper verax est, inferiores simus subjectissime agnoscere: & ab inscitia nostra ad laudem Dei, non ad querelas & criminationes excitari; atque ita ad ejus gloriam conditos esse nos arbitrari. Docuisti ipse tu, inquiet, Cartesi (1), Deum errorum nostrorum auctorem fingi non posse, etiamsi intellectum nostrum intra certos sciendi & cognoscendi limites concluserit, nosque erroribus obnoxios effecerit; imo gratias illi habendas esse de bonis quæ nobis largitus est; minime expostulandum, quod non quæcumque largiri poterat, largitus sit; liberam quippe ejus esse in nos potestatem. Cur Deus autem verax & beneficus habebitur, si tales nos effecerit, ut sæpe fallamur? deceptor contra, si semper fallamur? Annon tales nos fingere potuit, ut numquam falleremur? at quamvis id omne nobis tribuerit, quod poterat tribuere, fateris tamen nullo nos id jure queri posse; quo jure vero fallaciæ eum argues, si omninò id nobis denegavit, quod denegare potuit? Annon tam libera fuit ejus potestas, ut omnem, quam ut ali-
quam

(1) *Cartes. Princ. Par. 1. §. 29. & sequent. Medit. 4.*

quam nobis veritatis notitiam eriperet? Quam inane præterea est quod ais, te caussam non habere, cur ita te factum à Deo existimes, ut semper fallaris! annon falleris aliquando? qui vero ita factus est, ut aliquando fallatur, annon suspicari potest se ita esse factum, ut semper fallatur? annon fateris ipse, Cartesi (1), tam fieri posse ut semper, quàm ut aliquando fallamur? fallimur autem sæpissime. Annon scisis ipse, imprudentem esse qui nimis iis confidat, quæ nos vel semel deceperunt? quàm sæpe autem fallit nos nostra ratio? Sic tecum aget, inquam, Philosophus ille. Subjungit deinde Cartesius, ne quidem adhuc se satis scire, an Deus sit aliquis; nedum an ab eo falli possit; ac propterea hæc sibi postmodum disquirenda proponit. Quænam vero hæc est in argumentando perversitas? Ignorare se primum dixit, annon à Deo ita sit conditus, ut semper fallatur; ac propterea sibi de omnibus esse dubitandum: tum quasi exploratum habeat, se à Deo ita non esse conditum ut semper fallatur, sumit quæsitum pro concesso, & multa esse docet de quibus non liceat dubitare; ac iis deinde sine dubitatione admissis demonstrare conatur Deum esse; ac demum talem se à Deo non esse creatum, ut semper fallatur. Nonne proposito primum hoc dubitandi argumento, quod nesciat annon ita à Deo sit factus ut semper fallatur, tollere illud debuit, antequam ulterius progrederetur? & demonstrato hoc, se à Deo non esse ita factum, ut fallatur in rebus lumine naturali cognitis, probare deinde cognitum sibi esse lumine natu-

 rali,

(1) Cartes. Princ. Part. 1. §. 4. & 5.

rali, se cogitare; ac demum sibi cognitum esse lumine eodem, se esse quia cogitet? Contra vero vitiosum illum admisit ratiocinationis circulum, Incertum est lumen naturale, cum ignorem annon ejus sim naturæ ut semper fallar: Non fallor cum dico, *Ego cogito, Ergo sum*, cum certum sit lumen naturale.

XIII. Hinc extricare se posse putarunt recentiores quidam Cartesianæ doctrinæ patroni, cum dicerent Deum, etiamsi fingatur fallax, non tamen fallere nos posse in iis rebus quas cognoscimus per simplicem, ut vocant, visionem, non per ratiocinationem: cujusmodi est illud, Bina binis adjuncta efficere quatuor; & cujusmodi illud quoque esse volunt, Me esse, quia cogito. Primum, cur sentiant falli nos non posse in iis quæ cognoscimus per simplicem visionem, rationem afferunt nullam. Imperiosi homines, qui hic & alias sæpe opiniones suas edunt tanquam responsa e tripode, & pronis animis accipi volunt: præposteri etiam, qui eam tueri se posse putant Philosophiam, cujus fundamentum dubitationes sint, figmenta fastigium. Pyrrhones in aditu, in exitu meri Pythagoræ. Nam qui omnia jusserunt haberi pro falsis, cur effatum hoc pro vero admittit sine argumento postulare audent? Pari supercilio, nullo allato argumento definiunt cognosci enuntiatum istud, *Ego cogito, ergo sum*, per simplicem visionem, non per ratiocinationem; quod falsissimum esse demonstravimus. At recentiores nonnulli Carte-

tesia-

XIII. *An verum sit, Deum nos fallere non posse in iis rebus quas cognoscimus per simplicem visionem.*

teſiani, prioribus illis ſuccenturiati, opinionem illam fulcire connati ſunt hoc argumento, ſi ea quæ ſibi per ſimplicem viſionem cognita ſunt, falſa eſſe poſſent, futurum ut nihilum eſſet cauſa archetypa ſuarum idearum: quod fieri omnino non poſſe autumant: Qua locutione captioſa & obſcura id tantum ſibi volunt, ideas ſuas ſine cauſſa archetypa eſſe non poſſe. Quod an conſentiat cum decretis Carteſii, videamus. Tria is ponit idearum genera, earum quæ in nobis innatæ ſunt, adventitiarum, & factitiarum; eas autem quæ in nobis ſunt innatæ, a rebus externis proficiſci negat. Id ſi ſit, harum certe idearum cauſſa nulla archetypa eſt. Nam ſi cauſſa illa dicatur eſſe in Deo, cauſſæ quoque archetypæ falſarum idearum in Deo eſſe dicentur; cum efficere Deus poſſit, ex ſententia Carteſii, ut res falſæ veræ ſint. Rerum certe multarum ideas naſcentibus nobis inſerere potuit Deus, quæ nuſquam extiterunt; nec propterea fallax eſſet; quippe ſi res illas judicaremus extare, ipſi nos falleremus. Præterea quænam dicetur eſſe cauſſa archetypa puncti Geometrici? Cum dubitaret Democritus, atque ipſe etiam Carteſius, an extaret aliquid, tum in ſe utique agnoverunt multarum rerum ideas, quarum nullam extare fingebant cauſſam archetypam. Nec impune interim ferre Carteſianos ſinamus, quod cognoſcere ſe aiunt per ſimplicem viſionem, bis bina eſſe quatuor; quæ propoſitio eſt; ſive, uti vocant, *judicium*, quod fit per ſecundam mentis oportationem; in qua cum *prædicatum* adjungatur *ſubjecto*, ut eo cognoſcatur, tria in ea cognoſcenda ſunt, *prædicatum* nempe, & *ſubjectum*, & utriuſque connexio. Quod autem multiplex eſt, cognoſci non poteſt per ſim-

plicem visionem. Verum qui idem de tertia mentis operatione, sive ratiocinatione asseverare ausi sunt, mirum si hoc & de secunda senserunt? Nec id temere: argumentationem hanc, *Ego cogito, Ergo sum*, ex tertio ordine operationum mentis revocant ad secundum; ne memoriæ lapsibus obnoxia sit; nunc ex secundo ordine detrudunt in primum, ut eam *judiciorum* sive opinionum erroribus subducent. Quod ajunt deinde fingi non posse à Deo hujusmodi hominem qui veritatem nullo modo agnoscat; etsi hoc ego homo Christianus fateor perlibenter, at quo tandem pacto consentire id potest pervulgato huic Cartesianæ Philosophiæ decreto, Efficere Deum posse, ut duo & duo non sint quatuor, & ut repugnantia effata simul vera esse possint? Fingamus enim Deum id effecisse quod efficere posse ajunt, & bis bina non efficere quatuor; tum certe fallar cum cognoscam, sive per simplicem visionem, sive quocunque alio modo, duo duobus addita esse quatuor. Fingamus quoque Deum effecisse, ut qui cogitat non sit, vel ut non cogitet cum cogitat, fallar profecto cum dicam, *Ego cogito, ergo sum*. Efficere igitur Deus potest, ut fallar in iis, quæ cognosco per simplicem visionem, quandoquidem efficere potest ut falsa sint, quæ per simplicem visionem vera esse cognosco. Denique quomodo hæc consentiunt & isti Philosophiæ ejusdem præcepto, quo jubemur habere pro falsis principia omnia Geometriæ, ac propterea & illud, Totum est majus sua parte? Cum enim pronuntiatum illud, Duo duobus addita efficiunt quatuor, pendeat ex universali hoc effato, Totum est æquale omnibus suis partibus simul sumptis; atque id porro conjunctum sit & copula-

pulatum alteri huic, Totum est majus sua parte, quonam argumento falsum habebo postremum hoc; prius vero ita certum esse credam, ut in eo ne à Deo quidem falli possim? Videtis inconstantiam & dissensionem fastidiosæ illius Philosophiæ, quæ certam se jactat reperisse viam veritatis.

XIV. Ergo cum scribit Cartesius in Methodo se Philosophiam primum capessentem, & à dubitationibus exordiendum esse censentem, dubitandum non esse decrevisse more Scepticorum, *qui dubitant*, inquit, *ut dubitent, & præter incertitudinem nihil quærunt*, sed dubitationes suas reprensisse & fixisse in certissima principii hujus notitia, *Ego cogito, ergo sum*: cum, inquam, hæc scribit, in eo errare incipit, quo incipit discrepare à Scepticis. Hi enim & ille viderunt esse dubitandum; at dubitare ille tum desiit, cum erat maxime dubitandum; in hoc videlicet principio, quod non minus incertum est ac reliqua omnia quibus adductus erat ad dubitandum; hi dubitare pergunt in eodem illo principio, de quo vel maxime dubitandum esse vident: haudquaquam certe dubitantes ut dubitent; quod minime insimulasset Cartesius, si rationes eorum diligentius perspexisset; sed ideo dubitantes, quod nihil ipsis satis liquido, satisve certo percipi posse videatur. Scirent vero Cartesiani ultimum Scepticæ Philosophiæ finem non esse dubitationem, sed animi tranquillitatem in iis quæ pendent ex opinione, constantiam in iis quæ vitari non possunt: dubitationem vero, hoc est ἐποχὴν, finem

XIV. *Cartesius in exorsu Philosophiæ Academicos & Scepticos affectatus, statim erat, ut eos deserit.*

finem quoque esse, sed proximum; unde oritur tranquillitas animi & constantia, in quibus conquiescebant, sic tanquam in fine ultimo: in ἐποχῇ vero tantisper hærebant, quoad quæsitæ tranquillitatis & constantiæ compotes essent. Scirent etiam frustra Scepticis objici a Cartesio, eos ἐποχῇ sua tanquam compede constrictos, pericula ac mortem ipsam non vitasse. Reipsa factum id ab iis censuit vulgus, quod ex eorum doctrina consequi adversarii caussabantur, & ex Antigoni Carystii fide proditum hoc est a Diogene Laërtio, in opere tumultuario atque rudi, neque postremis curis perpolito, in quod sine delectu congestum est, quidquid vel excepit ex rumoribus vulgi, vel in veterum scriptis obvium habuit. Tantum autem ab hac insania abfuerunt Sceptici, ut potius ex sectæ suæ instituto deberent obsequi legibus, moribusque receptis, & communi vitæ usui. Quæ clarissime explicata sunt a Sexto Empirico. Scirent præterea Cartesiani, non solam hanc nec præcipuam habuisse Scepticos assensionis retinendæ caussam, quam afferunt ac derident: nempe quod aliquando reperiri possint rationes dissentiendi, iis rationibus contrariæ quæ non ad assentiendum nos impellunt. Longe plures habuerunt Sceptici caussas dubitandi, ex quibus prodierunt decem modi ἐποχῆς, quos commenti sunt vetustiores; tum quinque alii deinde sunt excogitati; & alii postmodum duo; & octo demum, quibus recentiores usi sunt adversus Dogmaticos. Scirent quoque vel hanc ipsam ἐποχῆς caussam, quam ludibrio habent, probam esse atque rectam. Annon enim magistra ætate, experientia, studio, meditatione sapientiores fiunt homines, emen-

emendatis infantiæ opinionibus, erroribus depoſitis? Scirent etiam longe aliud eſſe, fontem ultimum dubitationis habere dubitationem ipſam, quod Scepticis tribuit Carteſius; aliud dubitare, ne novis repertis rationibus temerariæ aſſenſionis aliquando nos pœniteat. Scire ut denique falli ſe vehementer, cum putant negare non poſſe Scepticos, evidens eſſe hoc argumentum, *Ego cogito*, *Ergo ſum*; cum e contrario unum hoc ſit e præcipuis Scepticæ doctrinæ capitibus, nihil eſſe evidens. Vel inde ergo intelligat ſuperba illa gens Carteſianorum, contemnere ſolita veterum doctrinam, unam ſuam mirari, & ſua inſcitia gloriari, quàm ſint præpoſteri & imprudentes, cum ea ſcire videri volunt, quæ neſciunt; ſibique multo eſſe conducibilius remittere aliquid de hoc faſtu, & ad antiquæ philoſophiæ ſtudia demittere animum, quam ex turpi ignorantia dedecus ſibi conſciſcere.

XV. Quorum doctrinam convellere dum nititur Carteſius, valide ſane confirmat hoc argumento quod excuſſimus, neſcire nos annon ita a Deo facti ſimus, ut ſemper fallamur. Hinc enim argumento cum unicam illam habuerit contradictionem quam opponeret, ſi ita eſſemus à Deo facti ut ſemper falleremur, Deum fore deceptorem; nec eam reliquæ ejus doctrinæ conſentaneam eſſe oſtenderimus, manifeſtum eſt nihil Scepticorum & Academicorum ſectæ conducibilius afferri potuiſſe. Fatentur enim Carteſiani omnes, ipſeque adeo Carteſius, niſi conſtet nos ita à Deo non eſſe factos, ut ſem-

XV. *Fatetur Carteſius nullam nos habere veritatis normam, niſi conſtet nos ita à Deo non eſſe factos, ut ſemper fallamur.*

semper fallamur, scire nos non posse an certa sint Theoremata Geometrarum, an ulla extet materia rerum, resve ullæ materia concretæ, & an mundus iste aspectabilis revera extet, uti extare videtur, & nullam denique nos habere normam veritatis; ac ne somnia quidem à rebus veris internosci posse: quæ mere Sceptica sunt. Nam quod ajunt Cartesium dubitationem simulasse, Scepticos revera dubitasse; postremum hoc fatemur, prius illud nullo argumento approbant. Qua enim nota discerni possit simulata illa dubitatio Cartesii a vera dubitatione scepticorum? Philosophantur Sceptici itidem ut Cartesius, veritatem anquirunt utrique, utrique errores vitant, vitari eos per dubitationem utrique censent, ideoque dubitationem utrique profitentur. Verum cum urgentur utrique ab adversariis, Cartesius in manifesta inconstantia & opinionum discrepantia deprehensus, susceptam ejurat dubitationem, & postquam ejus commodis ad Philosophiam suam abusus est, simulationem simulat, ne sinceræ dubitationis noxas præstare cogatur; quod Philosophico candore indignum est. At egregie contra sibi constant Sceptici; dubitationem suam per dubitationem defendunt, nec discendunt a suis principiis; cum iisdem artibus ac Cartesiani, simulatione eadem, ac pari jure caussam suam tueri possent. Ex his porro exoritur alia disputatio de norma, quam ad veritatem explorandam adhiberi jussit Cartesius. Quæ veritatis explorandæ norma si exploretur ipsa ad normam judicii, prava & tortuosa esse deprehendetur. Atque id sanæ, ut facimus, postulat ordo institutæ disputationis.

CA-

CAPUT SECUNDUM.

Expenditur Carteſii ſententia de Criterio.

I. Perverſum Criterii quærendi viam inſiſtit Carteſius. II. *In eo quærendo parum ſibi conſtat.* III. *Et in eo quoque aſſignando.* IV. *Diſtinguit claram & diſtinctam Perceptionem à Lumine naturali, & à Perſpicuitate generaliter ſumpta, & à Notitia rei ex re ipſa hauſta.* V. *Lumen naturale Carteſii non eſt certum Criterium.* VI. *Neque clara ejus & diſtincta Perceptio.* VII. *Quid ſit idea, juxta Carteſium.* VIII. *Refelluntur argumenta, quibus probare conatus eſt Carteſius, claram & diſtinctam Perceptionem eſſe certum Criterium.* IX. *Argumentis oppugnatur hoc Criterium. Primum argumentum.* X. *Secundum argumentum.* XI. *Tertium argumentum.* XII. *Quartum argumentum.* XIII. *Quintum argumentum.* XIV. *Neque Perſpicuitas, neque Notitia rerum à rebus ipſis hauſta, ſunt certa Criteria.* XV. *Refelluntur præcepta veri cognoſcendi à Carteſio tradita.* XVI. *Inanis eſt, quam ad percipiendum verum adbiberi volunt Carteſiani, Attentio.* XVII. *Carteſius dubitans in exorſu Philoſophiæ ſuæ, confidens in progreſſu.* XVIII. *Quam ejus confidentiam Carteſiani ſuperarunt.*

I. ANtequam ſuam de Criterio, ſive de norma veritatis ſententiam proponeret Carteſius, nonnulla præmiſſa ſunt ab eo, quæ ſunt hujuſmodi, ut iis in-

I. Perverſam Criterii quærendi viam inſiſtit Carteſius.

structi & præmuniti nullum deinceps Criterium possimus admittere. Primum enim nos monuit de omnibus omnino rebus esse dubitandum; quod in magna opinionum pravitate versemur ab ipso ortu, & errorem suxerimus cum lacte nutricis; quod sæpe nos a sensibus & ratione nostra falli experiamur; & quod nesciamus an ita fortasse nos finxerit Deus, ut semper fallamur, etiam in rebus notissimis. Deinde postquam nos in magnam de rebus omnibus dubitationem adduxit, ac pro falsis etiam habere eas nos voluit, multa statim nos jubet admittere, tanquam nulli dubitationi obnoxia, & ex hac generali dubitandi lege excepta; vel quasi ex crassissimis inscitiæ tenebris derepente in clarissimam evaserimus lucem veritatis. Talia sunt ista. Nos cogitare; Ex eo quod cogitemus, sequi nos esse; Mentem a corpore esse distinctam; Mentem nostram nobis esse notiorem quam corpus; Deum esse; Deum fore fallacem si semper fallamur, aliaque plurima hujusmodi. Atque his demum positis, concludit non posse nos semper falli; imo numquam falsum pro vero a nobis admissum iri, si iis tantum assentiamur quæ clare & distincte percipiemus. Is philosophandi ordo quàm sit perversus, manifestum est: nam si quæcunque sub sensus & rationem cadunt, falsitatis suspecta nobis esse debent, antequam iis assentiamur, eluenda primum hæc est suspicio falsitatis, quod fieri minime potest nisi adhibita veritatis norma. Qui enim certior fiam de rei veritate, nisi scivero prius quid sit veritas, quæ sit nota veritatis, quis character, quod criterium, quo internosci possit a falsitate? Omni igitur assensioni præverti debuit inquisitio normæ hujus.

jus. Ut enim quisquis ædificium extruere parat, regulam prius adornat & perpendiculum: ita antequam nobile hoc Philosophiæ, quæ tota in veritate percipienda versatur, ædificium moliare, comparanda tibi primum est norma veritatis, ad quam exigas quidquid in hanc structuram admittes. Contra vero Cartesius, postquam ad veritatis normam revocanda esse omnia docuit, quærere hanc normam tantisper differt, multaque interim sine ea admittit, in quibus eam demum reperiri putat. Atque ita ad ædificii sui legem normam parat, non ad normæ legem ædificium. Respondent Cartesiani, ipsam normam veritatis, argumentum nempe istud, *Ego cogito, Ergo sum*, esse veritatem; propptereaque admittere debuisse Cartesium veritatem hanc, qua veritatis continetur norma, antequam norma hac uteretur; falli igitur qui putant aliud esse normam veritatis ac ipsam veritatem, cum nihil aliud sit norma isthæc, quam veritas ipsa ex se nota. Quo nihil absurdius dici potest. In omni enim enunciato manifeste vero tria necessario insunt, enuntiatum ipsum, veritas enuntiati, & character seu nota veritatis. Quæ tria omnino distincta sunt. Nam cum in enuntiato falsitas inesse possit ut veritas, & unum idemque enuntiatum aliquando verum sit, aliquando falsum, manifestum est falsitatem & veritatem ab enuntiato distinctam esse, ut qualitates a *subjecto*. Character item veritatis aliud est ac veritas ipsa, eoque discernitur a falsitate, ut nota rei aliud est ac res notata. Tria hæc tamen confundunt Cartesiani. Demus enim verum esse hoc argumentum, *Ego cogito, Ergo sum*, in quo tria enuntiata continentur, & veritatem ejus per se notam esse; aliud certe

est veritas hujus argumenti ac argumentum ipsum; veritas autem argumenti hujus, undecunque tandem cognita sit, cognita certe esse debet per characterem suum sive criterium, hoc est per certas notas quibus internoscatur a falsitate. Nam cum quæratur inter nos character ille veritatis, pro eo perperam subjiciunt nobis Cartesiani veritatem ipsam; imo pro veritate enuntiatum ipsum in quo veritas reperitur. Quo jure autem tribuetur id huic enuntiato, sive argumento, *Ego cogito*, *Ergo sum*; non isti enuntiato, *Totum est majus sua parte*, cæterisque enuntiatis, quorum veritas per se cognita est? Cur potius veritas enuntiati hujus, *Ego cogito*, *Ergo sum*, norma erit veritatis enuntiati istius, *Totum est majus sua parte*; quàm ex veritate postremi hujus æstimabitur veritas prioris illius? Imo vero, cum nihil habeant commune enuntiata hæc duo, quomodo alterius veritas ex veritate alterius spectari poterit? Deinde, si veritas omnis, sive per se nota sit, sive per aliud, charactere hoc veritatis insignita esse debet, quo a falsitate internoscatur, hic vero character veritas ipse est, profectò secundaria hæc veritas suum quoque ipsa characterem veritatis gerit, hoc est veritatem: atque ita res abibit in infinitum. Minime sane peccatum in eo est a Cartesio (1); nam cum investigaret criterium veritatis in Libro de Methodo, diserte docet se perspecta veritate enuntiati hujus, *Ego cogito*, *Ergo sum*, quæsivisse in quo posita esset veritas illa; cumque agnovisset non ex alia nota a se deprehensam eam esse, quàm ex insigni ejus per-

(1) *Cartes. de Method.* §. 4.

perſpicuitate, *credidiſſe ſe pro regula generali ſumere poſſe, omne id quod valde dilucide & diſtincte concipiebat, verum eſſe.* Non enuntiatum, non veritatem enuntiati criterium eſse vult & normam veritatis, ſed perſpicuitatem.

II. Tam parum vero sibi conſtat, ut in eodem libro Principiorum, in eadem libri parte, in quo hunc philoſophandi ordinem inſtituerat, aliiſque præterea locis diverſas plane veritatis indagandæ leges ferat. Depositis enim primum anteceptis opinionibus, ad notiones nobis insitas attendere nos jubet, eaſque duntaxat pro veris admittere, quas clare & diſtincte percipimus; quo facto, ſtatim agnitum iri ait, nos eſse, ut pote qui cogitamus; tum eſse Deum, & nos ab illo pendere; & ex hac Dei cognitione, cæterarum rerum, quarum Deus cauſa eſt, duci notitiam. Quæ legibus ſupra traditis quam congruant, cognoſcite. Sic argumentatus fuerat Cartesius in aditu operis, Ego cogito, ergo ſum: Ideam Dei menti impreſsam habeo, ergo Deus eſt: Deus non poteſt me fallere, ergo quæ clare & diſtincte percipio vera ſunt. Nunc invertit argumentationem, & sic diſputat, Quæ clare & diſtincte percipio vera ſunt, Clare & diſtincte percipio me cogitare, & eum qui cogitat neceſsario eſse, ergo ſum, Clare & diſtincte percipio me ideam Dei menti impreſsam habere, ergo Deus eſt. Ex eo quod clara & diſtincta perceptio vera sit, colligit ſe eſse, atque item Deum: mox tamen ex eo quod sit, atque item ex eo quod ſit Deus, collegerat claram & diſtinctam perceptionem veram eſſe. In quo di-

II. *In eo quærendo parum ſibi conſtat: Carteſ. Princip. Part. 1. §. 75. de Method. §. 1.*

disputat per modum διαλλήλον, sive circulum. Ut si dicat, Petrus est homo, Ergo Petrus est animal rationale, cum prius dixerit, Petrus est animal rationale, Ergo Petrus est homo. Ad ea perfaceta est Cartesianorum responsio; nullum hic inesse circulum, sed geminum solummodo argumentandi modum; priorem quem vocant Analysin; posteriorem, Synthesin. Quæ confidenter dicta animos puerorum permovere possunt; non eorum, quibus perspecta sit Analyseos & Syntheseos ratio. Analysin appellant Philosophi, progressum animi a veritate singulari cognita ad universalem incognitam: Synthesin, progressum animi a veritate universali cognita ad singularem incognitam. Priore usus est Cartesius, cum a cognitione cogitationis suæ ascendit ad cognitionem suæ *existentiæ*, ab hac ad illam distinctionis animi & corporis; inde ad Dei *existentiam*; quo ultimo gradu nixus eo tandem pervenit ut cognosceret quidquid clare & distincte a se percipitur, id esse verum. Viderimus nunc an per Synthesin ordinem hunc invertat an pervertat. Statuit ante omnia id esse verum quod clare & distincte a nobis percipitur; quo posito, futurum ut cognoscamus nos esse, quia cogitamus; tum deinde Deum esse. At cum Synthesis a veritate universali cognita descendat ad singularem incognitam, propositio isthæc, *Quidquid clare & distincte a nobis percipitur, verum est*, debet esse veritas universalis cognita: ista vero, *Deus est*, debet esse singularis incognita. Contra vero scribit in Libro de Methodo (1): *Hoc ipsum quod pro regula assumpsi, nempe illa omnia quæ clare & di-*

(1) *Cartb. de Methed.* §.4.

distincte concipimus, vera esse, non aliam ob caussam sunt certa, quàm quia Deus existit. Et in quinta Meditatione: *Plane video omnis scientiæ certitudinem & veritatem ab una veri Dei cognitione pendere, adeo ut priusquam illam nossem, nihil de ulla alia re perfecte scire potuerim.* Cum ergo ex agnitione Dei veritatem enuntiati hujus pendere velit, *Quidquid clare & distincte percipitur, verum est*, nullaque cognitio cognitioni huic præverti possit, notiorem esse Deum, quàm propositionem hanc necesse est. Non ergo a veritate universali nota ad singularem incognitam descendit, quod ratio Syntheseos postulabat, nec proinde Synthesi usus est. Res exemplis clarior fiet. Qui rustico monstrat viam, qua ex ipsius pago Lutetiam itur, idem propemodum facit ac qui utitur Analysi, ex singulari cognito hominem deducens ad universale incognitum. Qui homini Parisino monstrat viam, qua Lutetia itur ad hanc pagum, idem facit ac qui utitur Synthesi, qua ex universali cognito itur ad singulare incognitum. Utraque ratione via hæc monstrari potest; quippe sive itione, sive reditione eadem calcanda est via; tamque commode Lutetia ad pagum iri potest, quàm ex pago Lutetiam. At si magnarum aliquarum ædium loca omnia quispiam alteri monstrare velit, ex atrio primum in œcum deducet hominem, ex œco in cubiculum, ex cubiculo in secretius conclave: minime vero ex intimo hoc conclavi primum in cubiculum; inde in œcum, ex œco in atrium; quippe prius adeundum est atrium, cæteraque ordine loca, quàm veniatur ad intimum conclave. Nugantur etiam Cartesiani, cum hic normam veritatis, sive Criterium, confundi putant cum

Ana-

Analysi & Synthesi, quæ viæ sunt veritatis cognoscendæ. Quæritur enim, an non ratiocinationis circulum admiserit Cartesius, cum investigaret normam veritatis: quod ab eo peccatum esse pertendimus; sive Analysin adhibuerit, sive, ut volunt, Synthesin. In quo sane nulla est Analyseos & Syntheseos cum norma veritatis confusio.

III. Nunc exploratis viis, quibus ad Criterium ire instituit, si investigemus ejus sententiam super ipso Criterio, ex cujus cognitione pendet omnis Philosophia, rem itidem inconstanter ab eo disputatam reperiemus, obscure etiam & confuse; non ea firmitate & accuratione, quam rei dignitas postulabat. Postquam enim in tradendis Philosophiæ principiis demonstrasse (1) sibi visus est, nos ita non esse comparatos, ut semper fallamur, inde colligit certum esse, numquam nos falsum pro vero admissuros, si iis tantum assentiemur, quæ clare & distincte percipiemus: tum deinde in reliquo opere, aliisque scriptionibus, claram illam & distinctam perceptionem adhibet, velut certissimam ac unicam veritatis normam: ex qua etiam Dei potentiam existimat. Attamen antequam ex Dei notitia normam hanc conflavisset, multa admittenda esse censuerat; idcirco quod lumine naturali, & perspicue, & per se nota essent. En alia igitur Cartesii Criteria. Lumen naturale, Perspicuitas, & Notitia rei ex ipsa re hausta. Sed & aliis præterea ac diversis pro tempore utitur Criteriis, quæ nunc prætereo.

IV. Hinc

III. *Et in eo quoque assignando.*

(1) *Cartesius Princip. Part.* 1. §. 43.

IV. Hinc manifestum est censuisse Cartesium Perceptionem hanc claram & distinctam, aliud quid esse ac Lumen naturale: nam ex hoc Lumine naturali multa colligit, antequam decreverit & probaverit pro veris ea esse habenda, quæ clare & distincte percipimus. Sed & ea aperte distinguit, cum docet Lumen naturale rem nullam attingere quæ non sit vera, quatenus ab hoc Lumine attingitur; hoc est, quatenus clare ac distincte percipitur. Ex quibus efficitur, Lumen naturale id esse quod rem objectam attingit; Perceptionem vero claram & distinctam esse actionem, qua res a Lumine naturali attingitur. Quasi Lumen naturale sit Criterium per quod; clara vero & distincta Perceptio, Criterium secundum quod. At Cartesii asseclæ quidam, sive Dictatoris sui mentem non viderint, sive visam non probarint, & deserere ausi sint, Lumen naturale a clara & distincta Perceptione non distinxerunt. Perspicuitatem autem proponere videtur tanquam generale quippiam, quod in rebus omnibus quas cognoscimus inesse debeat, ut pro veris haberi mereantur; sive per Lumen naturale cognoscantur a nobis, sive per claram & distinctam Perceptionem, sive per ratiocinationem, sive per sensus, sive alio quocunque modo. Notitia vero rerum à rebus ipsis hausta, quàm pro regula veritatis habet Cartesius, est ipsa hæc Perspicuitas, rebus iis tantum inhærens, quas Lumine naturali cognoscimus, quatenus

IV. *Distinguit claram & distinctam Perceptionem à Lumine naturali, & à Perspicuitate generaliter sumpta, & a Notitia rei ex re ipsa hausta. Cartesius Princip. Part.* I. §. 30.

nus eas cognoscimus. Sic Cartesii mentem commode interpretari nos posse putamus, in re obscura, nec satis explicata conjecturis & suspicionibus utentes. Attentio vero, quàm adeo necessariam esse ad percipiendum verum totis libris prædicant Cartesiani, est affectio animi, rem illam unam quam cognoscere vult, sepositis cæteris, acriter intuentis.

V. Nunc ista sigillatim expendamus. Lumen naturale definit Cartesius, *Facultatem cognoscendi à Deo nobis datam*: unde sequitur, ea nobis esse cognita Lumine naturali, quæcunque cognoscimus per facultatem cognoscendi a Deo nobis datam. Quidquid autem cognoscimus, id cognoscimus per facultatem cognoscendi a Deo nobis datam. Quidquid igitur cognoscimus, id cognoscimus Lumine naturali. Quod valde absurdum est. Deinde qua nota distinguam Lumen illud naturale, a lumine non naturali? sive Lumen directum naturæ, a lumine obliquo vel reflexo artis? aut Lumen illud purum naturæ, a lumine impuro erroris? An quod primo mentis intuitu omnes homines vident & fatentur esse verum, id Lumine naturali cognitum esse dicent? Qui sciam vero primo mentis intuitu id videre homines? qui sciam id videre & fateri omnes homines? an aliquid tanto consensu ab hominibus receptum est ad hanc diem, ut a nullo repudiatum sit? quid homini notius est quàm se esse? quàm se esse hominem? at dubitabat Democritus an esset; dubitabat Socrates an esset homo: quid exploratius est, quàm totum esse ma-

jus

V. *Lumen naturale Cartesii non est certum Criterium*: *Cart. Princip. Part.*1. §. 30.

jus ſua parte, quàm reliqua principia Geometrarum? at ea tamen multi revocarunt in dubium, & Carteſius (1) ipſe pro falſis habere ea nos juſſit. Demus tamen facile diſcerni ab omni alia cognitione cognitionem per Lumen naturæ hauſtam; quonam argumento ſcire poſſum vera eſſe quæ Lumine naturali cogniſcimus? Deus, inquit, eſſet deceptor. At pergit hebeti hoc telo pugnare, quod jam toties retulimus. Denique cum ſcitum ſit Carteſii, Deum efficere poſſe, ut bis bina non ſint quatuor, ſi fingamus Deum id efficiſſe quod poteſt efficere, fallax erit Lumen naturale quo cognoſco bis bina eſſe quatuor. Certum igitur Criterium hoc eſſe non poteſt, quod poteſt eſſe falſum.

VI. Fide detracta Lumini huic naturali, fide quoque caret clara & diſtincta Perceptio: nam Perceptioni huic fidem conciliat Carteſius ex multis pronuntiatis, quæ Lumine naturali nota eſſe vult; imo ex Lumine ipſo naturali. Ait enim (2) *omnium animis a natura impreſſum eſſe, ut quoties aliquid clare percipimus, ei ſponte aſſentiamur, & nullomodo poſſimus dubitare quin ſit verum.* Cum igitur fallere nos poſſit Lumen naturale, fallere utique nos poteſt clara & diſtincta Perceptio. Sed propius tamen inſpiciamus iſtud Criterium.

VII. Item nos clare & diſtincte tum percipere vult Carteſius, cum claram ejus & diſtinctam ideam in animo habemus. Ideæ no-

(1) *Carteſius Princip. Part.* 1. §. 5. & 13.

VI. *Neque clara ejus & diſtincta Perceptio.*

(2) *Carteſius Princip. Part.* 1. §. 43. 44. *De Meth.* §. 4.

VII. *Quid ſit Idea juxta Carteſium.*

nomen etsi sæpissime usurpat, quid eo tamen significetur, licet a multis rogatus, nunquam aperte explicavit: ut non satis claram & distinctam ideæ ideam visus sit habuisse. Ideas Stoici appellabant ἐννοήματα, sive mentis nostræ perceptiones. Platonicorum ideas nunc quidem prætermitto. At vulgus Philosophorum primam tantum mentis perceptionem, quæ *Apprehensio* dicitur in Scholis, Ideæ nomine afficit. Hanc significationem nonnumquam retinet Cartesius, & ideam vult esse actionem mentis, qua ad rerum imagines se applicat, sive modum quemdam cogitandi; nonnunquam vero Ideam ait esse imaginem rei ipsius, non in phantasia, sed in animo signatam, atque huic proprie nomen Ideæ convenire. Ideas autem illas, sive imagines rerum, trifariam partitur; ut aliæ sint adventitiæ, qualis est Idea Solis, quæ Sole conspecto in mentem admissa est; aliæ factitiæ, qualis est Idea Sirenis. Centauri, Chimæræ, aliæ innatæ, sive naturales, qualis est Idea Dei, mentis, cogitationis, veritatis, trianguli, numeri, aliarumque rerum hujusmodi. At alibi non imagines solum rerum singularum, sed comparationem quoque imaginum illarum, quæ secunda mentis operatio est, & Judicium vulgo nominatur, Ideam vocat. Nonnunquam etiam idem ait se vocabulum tribuere iis omnibus quæ in mente habere possumus; ac proinde & ratiocinationi, quæ tertia mentis actio est. Ideam autem claram vocat, quæ menti attentæ præsens est & aperta: ut ea clare videre nos dicimus, quæ præsto sunt oculo recta intuenti, eumque valide & aperte movent; distinctam vero, quæ ab omni alia re ita sejuncta est, ut nihil in se contineat aliud, quàm quod clare in ea percipitur.

cipitur. Cum igitur Idearum nomine ſignificari velit Carteſius, non imagines ſolum rerum menti impreſſas, imaginumve illarum perceptionem, qua conſtat prima mentis operatio; ſed comparationem quoque imaginum illarum, qua conſtat ſecunda; atque etiam collationem comparationum illarum, ſive ratiocinationem, qua tertia; eo tandem redit ejus ſententia, ut normam veritatis eſſe velit quamcunque operationem mentis, atque imagines etiam rerum menti impreſſas; modo iis adjuncta ſit perſpicuitas, ſejunctæ vero ſint ideæ aliarum rerum omnium ab idea rei quæ in mente eſt. Atque hanc normam tam certam, tam fidam eſſe ait, ut quidquid ipſi conſentiat, falſum eſſe omnino non poſſit, ac plane repugnet id non eſſe verum.

VIII. Hæc quibus argumentis approbet, ſi quæras, idem illud reperies, quo & Lumini naturali fidem facere conatus eſt; nempe a Deo eſſe perſpicuitatem & nitorem Ideæ adjunctum; quæ ſi fallerent, Deum fore fallacem. Cujus argumenti futilitatem toties jam convictam iterum demonſtrare ſupervacaneum eſt. Huic deinde ſubjungit iſtud, eam eſſe naturæ legem omnium animis impreſſam, ut ſponte aſſentiamur iis quæ clare percipimus, & nullo modo dubitemus quin ea vera ſint. Ita fidem facit claræ & diſtinctæ Perceptioni per Lumen naturale, incerto videlicet per incertum. Rurſus in diſſertatione de Methodo, poſtquam gradus recenſuit, per quos ad argumenti hujus, *Ego cogito, ergo ſum*; notitiam per-

VIII. *Refelluntur argumenta quibus probare conatus eſt Carteſius, claram & diſtinctam Perceptionem eſſe certum Criterium.*

pervenit, addit observasse se deinde non aliam ob caussam id verum sibi videri, quàm quod sibi verum clarissime videatur; ac proinde hinc certam illam & constantem ac generalem conflasse se regulam, verum id esse quidquid dilucide & distincte a se percipitur. Nos vero inde conflare possumus regulam hanc alteram, longe ista certiorem, Non temere iis esse assentiendum quæ clare nobis & distincte videmur percipere; cum argumentum istud, *Ego cogito, ergo sum*, quod vir acutus Cartesius clare & distincte percepisse sibi visus est, inane tamen & incertum esse probaverimus.

IX. Nunc vero quàm multa absurda ex Criterio hoc sequantur, perfacile est ostendere. Constat primum ex ideis veris, alias aliis mihi videri clariores & magis distinctas; ac proinde ideas aliquas, etiamsi veræ sint, aliquid habere obscuritatis & confusionis. Deest enim ipsis ea claritas ac nitor, qua claritas ac nitor ipsarum a claritate & nitore aliarum idearum superatur. Ubi autem deest claritas ac nitor, illic inesse obscuritatem & confusionem necesse est. Constat quoque ex ideis falsis esse aliquas, quæ nonnihil habeant perspicuitatis & nitoris. Constat denique ex ideis nonnullis, quæ æqualia claritate & nitore quibusdam hominibus præditæ videntur, esse aliquas quæ non æqualiter a cæteris hominibus percipiantur, sed alias ab aliis clarius & distinctius: quemadmodum alius alio clarius videt; quæ Cartesii (1) com-

IX. *Argumentis oppugnatur hoc Criterium. Primum argumentum.*

(1) *Cartesius Princip. Part.* 1. §. 45. & 50.

comparatio est. Neque hoc ipse inficiabitur Cartesius, cum doceat ne Axiomata quidem, quæ Communes notiones appellantur, æque ab omnibus percipi. Quoniam igitur claritas ac nitor cum falsitate; obscuritas contra & confusio cum veritate reperiri possunt, sequitur claritatem ac nitorem esse non posse normam veritatis. Quod si dicas, non omnem claritatem ac nitorem, sed nitorem, eum qui sit illustris & splendidus, esse veritatis normam, quæro quemnam claritatis ac nitoris gradum obtinere debeat idea, ut assensione digna haberi possit. Nam si summum gradum dicas, multæ ideæ veræ habebuntur pro veris; nempe eæ in quibus aliquid inesse diximus obscuritatis & nitoris. Deinde cum nihil adeo verum sit, ut ab omnibus verum habeatur, nulla idea est adeo clara & distincta, ut non in ea obscuritatis quippiam & confusionis aliquibus inesse videatur: quapropter nulla idea summum habebit perspicuitatis & nitoris gradum, unde nec ulli assensus erit adjungendus. Quod si in idea inesse non potest tantum perspicuitatis ac nitoris, quin aliquid an id adjici possit; tantum certe decedere non potest dubitationis, quin ejus supersit pars aliqua: prout enim crescunt perspicuitas ac nitor, ita decrescit dubitatio ac vicissim crescit dubitatio pro modo obscuritatis. Quamdiu autem superérit vel tantillum dubitationis, tamdiu in incerto erit veritas illa, tam certo nobis tamque affirmatè ostentata & promissa.

X. Præterea si idearum perspicuitas ac nitor certa veritatis norma est, quodcunque

X. *Secundum argumentum.*

que verum visum est Cartesio id, clare & distincte ab eo perceptum esse debuit. Quædam autem pro veris habuit, quæ non satis à se percepta esse confessus est, velut particularum materiæ divisionem; nonnulla, quæ pro falsis ab eo subinde agnita sunt; non pauca, quæ ab ejus gregalibus in perspicua item & distincta Perceptione Criterium ponentibus; plura etiam quæ ab aliis reprehensa & convicta sunt. Cartesiani quoque dissident inter se, & eadem utentes veritatis norma contrarias & pugnantes sententias tuentur. Vel igitur aliqua clare & distincte percipiunt, quæ falsa sunt; unde sequitur claram & distinctam Perceptionem non esse certum veritatis Criterium; vel normam hanc ad omnes opiniones suas explorandas non adhibent, nec eam proinde habent pro certo & necessario Criterio; quare nec eorum doctrina admittenda est, ut pote ad certam aliquam normam veritatis accurate non exacta: imo vero, nec satis scimus, an hæc ipsa eorum de Criterio sententia clare & distincte ab iis percepta sit.

XI. Traditum quoque est a Cartesio in Meditationibus, in quibus totius Philosophiæ suæ arcem constituit, se ita esse factum à natura, ut quamdiu clare ac distincte aliquid percipit esse verum, non possit non credere id esse verum; & continuo tamen subjicit, posse se credere ita se a natura esse factum; ut interdum in iis fallatur, quæ clare & distincte percipit. At manifesto pugnant hæc inter se. Nam si ita est factus à natura, ut non possit non assentiri iis quæ clare & distincte percipit; quomodo potest credere se ita a na-

XI. *Tertium argumentum.*

natura eſſe factum, ut interdum in iis fallatur quæ clare ac diſtincte percipit; id enim ſi credit, cauſſam habebit cur de iis dubitet quæ clare & diſtincte percipit. Quod ſi de iis dubitet, deſinet utique iis aſſentiri. Sin deſinere poteſt iis aſſentiri, non ita factus eſt a natura, ut non poſſit iis non aſſentiri. Huc adde, quod ſi ita a natura, factus eſt, ut cum clare ac diſtincte percipit aliquid eſſe verum, non poſſit non credere id eſſe verum, cum initio Philoſophiæ ſuæ pro falſo habere inſtituit quidquid ſibi videbatur veriſſimum, rem ſupra naturæ ſuæ vires aggreſſus eſt: nam quod veriſſimum, ei videbatur, id clare & diſtincte percipiebat; ſi quidem clara & diſtincta Perceptio eſt norma veritatis. Quomodo autem pro falſis habere potuit, quæ non poterat non habere pro veris?

XII. Valet hic quoque allatum jam ſupra à nobis argumentum: nempe cum doceat Carteſius multoque aſſeverantius ipſius aſſeclæ, Deum efficere poſſe, ut vera ſint quæ clariſſima Perceptione nobis videntur eſſe falſa; puta, ut res eadem ſimul ſit & non ſit; ut duo duobus addita non ſint quatuor, ut totum non ſit majus ſua parte; fieri quoque poteſt, ut clara & diſtincta Perceptio non ſit norma veritatis. Minime autem habenda eſt norma veritatis; quæ poteſt non eſſe norma veritatis. Igitur clara & diſtincta Perceptio non habenda eſt norma veritatis.

XIII. Denique ſi quæram a Carteſio, unde certo ſcit bis bina eſſe quatuor, reſpondebit id ſe certo ſcire verum eſſe, quia id clare & diſtincte percipit. At quæram ite-

XII. *Quartum argumentum.*
XIII. *Quintum argumentum.*

rum, unde certo scit, verum id esse, quod clare & distincte percipit: respondeat necesse est, certo se scire verum id esse quod clare & distincte percipit, quia id clare & distincte percipit. Instabo rursum; & quæram unde certo scit, verum esse quod clare & distincte percipit, propterea quod clare & distincte percipit id esse verum quod clare & distincte percipit: non aliud utique respondere poterit, quam quod id ipsum clare & distincte percipit. Igitur vel clara & distincta Perceptio fidem habebit a se ipsa: atque ita admittetur circulus: vel clara & distincta Perceptio egebit alia clara & distincta Perceptione a qua fidem habeat; atque ita fiet progressus in infinitum.

XIV. Quod si neque Lumen naturale, neque clara & distincta Perceptio, certa sunt veritatis Criteria, hoc ipso fidem amittit generalis illa Cartesii Perspicuitas, quam comitem adjunctam esse vult omnibus iis quæ quovis modo cognoscimus, ut pro veris habeantur. Nam si sensus, & mens, & mentis operationes, & claræ ac distinctæ ideæ perceptionesque rerum, & Lumen naturale, fallacia sunt ad veritatem cognoscendam instrumenta, quantamlibet eis Perspicuitatem adjunxeris, haudquaquam certa fient. Ut si caducum parietem dealbaveris, haudquaquam effeceris firmiorem. Notitia vera rerum à rebus ipsis hausta, cum species quædam sit Perspicuitatis, nihilo Perspicuitate ipsa certior haberi potest. Præsertim cum & Notitiam hujusmodi a rebus ipsis haustam, & Perspicuitatem, velut parum certa veritatis indicia, removen-

XIV. *Neque Perspicuitas, neque Notitia rerum à rebus ipsis hausta, sunt certa Criteria.*

venda eſse nos Carteſius in ipſo Philoſophiæ veſtibulo monuerit.

XV. Jam ſi veritatis cognoſcendæ artem & rationem ac præcepta à Carteſio in Diſſertatione de Methodo tradita perſequamur, lubrica quoque apparebunt & incerta; quamvis ea jactet *Arithmeticæ certitudine non cedere.* Primum enim hoc eſt, Nihil eſse pro vero admittendum, niſi quod certo & evidenter verum eſse cognoſcitur. In quo manifeſta eſt petitio principii; perinde enim illud eſt, ut ſi dicat, ad verum certo cognoſcendum, verum eſse certo cognoſcendum. Deinde, qui tandem certus eſse potero me aliquid diſtinctæ percepiſse? nec enim difficultate id carere fatetur ipſe Carteſius. Præterea, unde ſcit id eſse verum, quod certo & evidenter ei videtur eſse verum? multa enim doctrinæ ejus capita, quæ certo & evidenter ipſi videntur eſse vera, mihi certo & evidenter videntur eſse falſa. Utra tandem ex his perceptionibus certum erit veritatis Criterium? Secundo præcepto propoſitam quæſtionem jubet in tot partes dividi, quot poſtulat quæſita rei inveſtigatio: in quo petitur iterum principium. Nam ut ſcias quamnam diviſionem poſtulet res quæſita, rem quæſitam debes cognoſcere. Igitur ad cognoſcendam rem quæſitam, diviſio partium inſtituenda eſt: ad inſtituendam autem partium diviſionem, res quæſita cognoſcenda eſt. Nec utilius eſt præceptum tertium, quo à ſimpliciſsimis rebus ad compoſitas mentem progredi jubet, & a facilioribus ad difficiliores velut per gradus aſcendere. Nulla enim res eſt adeo ſimplex,

XV. *Refelluntur præcepta veri cognoſcendi à Carteſio tradita.*

cujus cognitio ex infinitis rebus non pendeat; nulla cognitu adeo facilis, quàm noscere te certo scire posſis; nulla in qua cognoscenda non summa sit semper & ineluctabilis difficultas. Quarta lex singulas quæstionis partes tam attente perlustrandas esse definit, ut certi simus nihil esse prætermiſſum. Atqui ut certus sim in divisione & perlustratione partium nihil esse à me prætermiſſum, totum debeo cognoscere: rursum ut totum cognoscam, partes mihi cognoscendæ sunt. Atque ita recidimus in modum διάλληλον, qui ad veritatis cognitionem inutilis est & ineptus. Nec inficiari tamen velim, in his regulis inesse aliquid utilitatis & commodi ad communem studiorum & vitæ usum. Nam quis eas in vulgarium disciplinarum tractatione, quis in reconditioribus doctrinis, velut in Geometrica & Arithmetica non adhibet? quis in quotidiana vitæ consuetudine, si modo vecors plane non sit & hebes, rem ignotam pro vera habet? quis pedaneus judex quæstionis perplexæ & intricatæ nodos omnes, non sigillatim, sed simul & una opera tentet diſſolvere? quis magister de trivio discipulum docet verba tota legere, antequam facili simplicium literarum cognitione eum imbuerit? quis cum puerili hac doctrina informans, parte tantum elementorum cognita, voces integras recte lecturum spondeat? Pervagata hæc est & tunicatæ plebis solo trita via. At ea iri ad certam veri notitiam, illud vero pernegamus.

XVI. Nec prætermittendus ille Cartesii & Gar-

XVI. *Inanis est, quàm ad percipiendum verum adhiberi volunt Cartesiani, Attentio.*

& Cartesianorum mos est, cum ad conciliandam dogmatis suis fidem, mentem jubent, non anteceptis solum exui opinionibus, sed a sensuum etiam abduci consortio, totamque silentibus plane affectionibus (juxta usitatam ipsis loquendi formulam) in paradoxa sua defigi. Id si fiat, futurum asseverant, uti ideas nostras clare & distincte intueamur, ac veritatem certissime percipiamus; nec à se dissensurum quempiam, nisi qui componere nesciat animum, & attentione careat. Atque id tanti apud eos est, tanti apud non esse volunt, ut unico hoc argumento sæpe defendant opiniones suas, & adversarios confutent: adeo ut Attentionem, velut certum Criterii Criterium obtrudant. Perspicuam quippe & distinctam Perceptionem, certam esse ajunt veritatis normam; certam vero claræ hujus & distinctæ Perceptionis normam esse Attentionem: quisquis enim fuerit attentus, res clare & distincte percepturum; quisquis vero res clare & distincte perceperit, fore compotem veritatis. Nempe hactenus arcanum illud orbis Philosophicus ignoraverat; ut res animo percipiatur, animum ad eam esse attendendum. Nempe nos ideo veritas hactenus fugerat, quod cum eam anquireremus, animo vago & omisso alias re ageremus. Quoad extitit tandem Cartesius, qui nos de revocando animo & intendendo commoneret. Facimus vero, ac libenter, & Philosophiam ejus acri & attento animo exploramus. Atque hujus diligentiæ is demum nobis fructus constat, quod eam explodendam judicamus; ipsos vero Cartesianos ad Attentionem, quam prædicant, excitandos; futurum quippe, ut si studio nostro par studium & curam adhibeant in philosophando, doctrinæ suæ labes conti-

duo perspiciant; aliudque esse intelligant, visa inania sibi fingere, & peregrinantis animi erroribus obsequi, aliud mentem attendere; & Philosophum denique vel maxime id decere (1), *Non plus sapere, quàm oportet, sed sapere ad sobrietatem*, & animo extra metas rationis expatianti moderari, ne forte nimia Attentio in somnia erumpat & deliria.

XVII. Ac mirabile profectò est, extitisse Philosophum, qui ad vitandos errores, & attingendam, veritatem tam hæsitans fuerit, tam circumspectans, tamque dubitans in exorsu; tam confidens, tamque audax in progressu: ut qui palam addubitaverat, quid esset, an omnino esset, & pro falso habere nos voluerat duo tribus addita efficere quinque; mox idem à communi hominum opinione abhorrentes sententias pro imperio, & nullo argumento allato admitti jubeat; tantæque sit levitatis & inconstantiæ, ut qui principiis Mathematicis detraxerat fidem, statim probabilitati veritatem inesse pronuntiet. Sic enim ab eo traditum est, pluribus argumentis probabilibus vim inesse certissimi argumenti. Quod pronuntiatum, etsi in usum vitæ admittendum est, omnino tamen est à Philosophia rejiciendum, tanquam errorum omnium fons & seminarium. Nam si in omni probabilitate inest incerti aliquid, in multis probabilibus argumentis plurimum inerit incerti. In quocunque autem argumento incerti inest aliquid, certissimum id esse omnino non potest. Eo quoque progressus -

(1) *Rom.* 12. 3.

XVII. *Cartesius dubitans in exorsu Philosophiæ suæ, confidens in progressu.*

sus est, ut non mentis solum Perceptioni claræ & distinctæ, sed recordationi etiam Perceptionis hujus fidem sine cunctatione adjungendam sciscceret; solenni hoc tantum argumento & jam confutato ductus, Deum, si res secus esset, fore deceptorem. Nam quid memoria fallacius? quàm sæpe promissam decoquit fidem? quàm multa clare & distincte percipere nobis visi sumus in pueritia, quæ postquam adolescentes facti sumus, recordabamur à nobis pueris clare & distincte fuisse percepta, quæque subinde falsa esse cognovimus? Denique eidem obsecutus argumento audet asseverare, quæcunque in somnis menti nostræ clara esse videntur, ea omnino esse vera. At brumali nocte secundum quietem mihi clare videbar in horto rosas decerpere: in horto itaque nocte brumali rosas decerpsi. Nec mirum sane qui objectis sibi dormienti somniis tribuit fidem, eumdem somniis à se experrecto & vigilante confictis fidem à nobis tribui velle. Atque hæc quamquam ita sint, tantam tamen opinionum suarum fiduciam sumsit Cartesius, ut nihil à se pro vero admissum jactet, quod non certius & clarius sit Epicherematis Geometrarum; suas opiniones adeo evidentes esse ac certas, ut omnes disputandi caussas deinceps sint sublaturæ, si modo recte intelligantur, & res denique naturales non alias habere posse ortus sui caussas, quàm quæ à se propositæ sint. Quanquam postremum hoc nonnisi titubanter; admonita scilicet morsu veritatis conscientia, asseverare ausus est.

XVIII. Atque hæc demum Cartesii confiden-

XVIII. *Quam ejus confidentiam Cartesiani superarunt.*

fidentia in tam effrænem tamque præcipitem temeritatem Cartesianos impulit, ut ex hoc grege grandiloqui nonnulli scribere non erubuerint, quidquid cognoscunt, verissimum id esse; & quidquid habent in mente, id omne extare extra mentem: quod & Cartesio ipsi alicubi excidit. Id autem est hujusmodi, ut jam nesciam quid sit desipere, si hoc desipere non est. Et præclare, sane nobiscum ageretur, si intra insaniam & deliria se continuissent: verum non Rationis solum, sed Fidei quoque leges sæpissime ab iis esse violatas deinceps ostendemus.

CAPUT TERTIUM.

Expenditur Cartesii sententia de mente humana.

I. *Certissima dogmata de mente humana, deque Dei existentia, incertis rationibus confirmare conatus est Cartesius*: II. *Etsi ob veritatis asserendæ studium laudandus est.* III. *Exponitur Cartesii sententia de mente humana*: IV. *Quæ & refellitur.* V. *Etiamsi diversæ haberi possint ideæ rei cogitantis, & rei corporeæ, non hinc tamen efficitur res esse diversas.* VI. *Falsum est, prius, certius, & clarius cognosci mentem quàm corpus.* VII. *Falsum est, totam hominis naturam in eo positam esse, quod cogitat.* VIII. *Falsum est, animum sentire res externas, non corpus.* IX. *Falsum est, esse aliquid in intellectu, quod non fuerit in sensu.* X. *Falsum est, in Conario præcipuam esse sedem animi.*

Etsi

I. Etsi sufficere hæc poterant ad convellendam Cartesianam Philosophiam, proptereaque fusius a me tractata sunt, dignum tamen est connexa quoque his capitibus membra perlustrare, ut omnibus appareat simili vitio totum doctrinæ hujus corpus laborare. Id autem fiet à me; non continuata per omnes partes inquisitione & studio; sed strictim & leviter per quæstiones quasdam, quæ factionis hujus plausum imprimis meritæ sunt. Primæ ordine, & dignitate præcipuæ occurrunt eæ, quæ sunt de mente humana, & de Deo, Deique, ut vocant, *existentia*. In quibus adeo sibi placuit Cartesius, ut quæ super his à se excogitata sunt, certissimas esse demonstrationes, ac Geometricis ipsis certiores, gloriose ac magnifice non semel prædicaverit; summisse verò ac reverenter ab ejus sectatoribus, sic tanquam Pythiæ responsa, excepta sint. Quibus tamen nihil esse futilius, nihil incertius candidis Lectoribus approbaturum me confido. Adeo ut si exploratissima non esset, uti sane est, dogmatum illorum notitia, merito verendum esset, ne apud incautos homines, vanis adeo probationibus à tanto viro allatis deterritos, in dubium vocaretur; quod & aliis argumentis longe certioribus, & sanctissimæ Fidei decretis, verum esse scimus.

II. Nihilominus tamen, etsi eum sua opinio palam frustrata est, magna ei est tribuenda laus, ob studiose navatam in

I. *Certissima dogmata de mente humana deque Dei* existentia *incertis rationibus confirmare conatus est Cartesius*.

II. *Etsi ob veritatis asserendæ studium laudandum est*.

certissimis, alioqui dogmatis asserendis & comprobandis operam, & ob accommodatas utcunque in his argumentis, utinamque in cæteris, ad Religionis Christianæ veritatem Philosophiæ suæ rationes. Hæ cujusmodi sint inquiramus; ac illæ primum quæ ad mentem pertinent humanam.

III. Postquam hanc argumentationem commentus est Cartesius, *Ego cogito, Ergo sum*, Archimedis punctum reperisse sibi visus est, unde terram loco dimovere posset. Hinc enim agniturum se speravit, & quæ esset natura mentis humanæ, & quid à corpore differat. Nam cum finxisset primum falsa esse, quæcunque antea habuisset pro certis; & postmodum animadvertisset se cogitare, ac proinde se esse, ulterius Philosophando progressus est; & jam sciens se esse, scire præterea voluit, quid esset. Quod cum quæreret, perstitit in proposito omnia habendi pro falsis. Perrexit itaque fingere nullum esse corpus, vel suum, vel alienum; nec ullum corporis motum, aut situm, aut figuram, aut reliqua ad corpus pertinentia; neque ullum omnino esse mundum, aut aliud quippiam. Quæ cum fingeret, deprehendit se, etiamsi cætera non essent, non posse tamen non esse; quippe qui hæc fingendo cogitaret, ac cogitando plane esset: contra vero, cum fingeret vera esse omnia hæc quæ mox falsa esse finxerat, corpus nempe suum, totamque adeo rerum universitatem, si tamen cogitare desineret, caussam nullam esse, cur cæteris illis extantibus, se extare crederet. Atque his animadversis, collegit demum se, hoc est mentem suam, mentisque suæ natu-

III. *Exponitur Cartesii sententia de mente humana.*

naturam, à rebus corporeis & externis nullo modo pendere, nec quicquam habere cum iis cognationis; utpote quæ ſine iis eſse poſset; ac proinde ſe eſse tantum rem cogitantem, ſuamque naturam in cogitatione ſolum eſse poſitam, nulla alia re indigentem ut cogitet, non corpore, non loco, non motu, non porrectione, ſive, ut cum Carteſio loquar, *extenſione*. Hinc etiam intellexit, prius, facilius, ac certius à ſe perceptam eſse mentis ſuæ naturam, quam naturam corporis: de corpore enim nondum ſe habere explorati quicquam; mentem vero ſuam ſibi certo jam eſse perſpectam. Nec priorem ſolum & certiorem, ſed clariorem quoque eſse hanc mentis ſuæ notitiam ex eo collegit, quod cum nullæ ſint nihil qualitates, ubicunque deprehenduntur qualitates aliquæ, illic neceſse ſit inveniri ſubſtantiam; atque eam hoc clarius cognoſci, quo plures in ea qualitates percipiuntur; plures autem in animo ſuo qualitates ſe percipere, quàm in alia re qualibet; cum ex rei alterius cujuſcunque notitia habeatur notitia mentis; at etiamſi nulla res extaret alia; mentis ſuæ notitiam habere ſe poſse res, quippe cognoſci non poſse ſine mente, mentem vero ſine rebus aliis cognoſci poſse.

IV. Nunc fingite vobis coram hìc adeſſe Epicuri de grege porcum aliquem, aut alium quempiam ex veteribus iis Philoſophis, qui animos eſſe corpora, & cum corporibus interire falſo cenſuerunt. Sic ille Carteſianam argumentationem excipiet. Quæret primum, dum cogitat, quid ſit id quod cogitat; quid ſit id per quod cogitat;

IV. *Quâ refellitur.*

tat; quid sit ipsa cogitatio. Ac reperiet id quod cogitat, esse hominem, hominem vero esse corpus animatum, sentiens, ratione utens; ubicunque est corpus hujusmodi, illic hominem esse; ubi non est, illinc hominem abesse; quamdiu corpus illud sponte movetur & vivit, tamdiu vivere hominem hunc; statim atque vivere desiit illud corpus, illico & hominem hunc emori. Cum autem animadvertat hominem ad omnia vitæ munia obeunda uti corpore; stare, sedere, ambulare, flere, ridere, loqui; corpore nutriri; corpore sentire; corpore vigilare, dormire, somniare; corpore denique imaginari; inde generatim concludit hominem ad cogitandum corpore uti, & cogitationem esse affectionem, vel corporis, vel per corpus editam: cum præsertim male affecto & vitiato corpore debilitari rationis usum sæpe expertus sit; vigere contra, sano ac valente corpore. Nec jam quæritur, quodnam sit principium effectionum illarum, an vis aliqua interna, distincta à corpore, an temperatio corporis ipsius, ex æquabili partium quibus constat convenientia & consensu efflorescens. Effectiones nunc corporis persequimur, non caussas effectionum. Contra vero insurgit Cartesius, & ante omnia finxisse se ait falsa esse quæ pro veris antea habuimus, nec ullum omnino extare corpus, nec ullum esse mundum; nullam ergo jam esse habendam rationem corporis: at quamvis homini corpus detrahamus, cogitationem detrahi non posse; atque hinc effici hominem non posse non esse rem cogitantem, etiamsi possit non esse res corporea. Sed respondet Epicureus accipere se conditionem, & se fingere cum Cartesio nullum extare corpus: verum si nullum extet corpus

pus; nec ullam fore cogitationem, nec rem ullam quæ cogitet. At, inquiet Cartesius, qui fingit nullum extare corpus, tamen cogitat. Cogitat, inquiet Epicureus, quia etiamsi fingat nullum extare corpus, extat tamen corpus aliquod, nam sine corpore non potest cogitare. Haudquaquam autem quærimus quid, sit, sed quid sequatur ex hoc figmento, nullum extare corpus. Falso autem uno posito, falsa alia consequi necesse est. Si fingas nullum esse corpus, sequetur nihil esse quod cogitet; nec cogitabit Cartesius, si corpore careat. Sin verum erit, esse aliquid quod cogitet, necesse erit extare corpus aliquod. Fingit igitur pugnantia Cartesius, cum fingit nullum esse corpus; fingit enim per corpus; & sine corpore fingere nihil potest. Idem igitur peccat ac si diceret, se ratione cognoscere hominem ratione carere: nam qui ratione novit aliquid, ratione pollet. Ita si cogitatio nulla in homine esse potest sine corpore, fingere non potest se corpore carere sine corpore.

V. Instat vero Epicureo Cartesius, nec jam disputare se ait, sitne ipse revera aliud quippiam ac res cogitans, puta an sit res corporea; sibi id in præsentia satis esse, quod certum habeat se esse rem cogitantem: quod si præterea sit res corporea, tamen rem illam cogitantem, sive mentem, plane diversam esse à re illa corporea, sive mente; quippe quarum diversas penitus ac distinctas ideas habeat: res autem eas esse distinctas, quarum diversæ ha-

V. *Etiamsi diversæ haberi possint ideæ rei cogitantis, & rei corporeæ, non hinc tamen efficitur res esse diversas.*

habentur ideæ. At id negabit Epicureus noster, & hoc utetur exemplo: Si aliquem, inquiet, loquentem audiam, recte colligere potero, id quod audio rem esse loquentem; nulla interim ratione habita cæterarum rerum quæ rei illi loquenti adjunctæ sunt, & per quas fit locutio; puta, linguæ, dentium, & corporis totius, ac animi etiam. Quamvis autem distinctas ideas habere possim, & rei loquentis, quatenus loquens est, & corporis per quod fit locutio, quatenus corpus est, non effici tamen rem loquentem aliud esse quàm corpus. Rursum contra pertendit Cartesius, res eas quas intelligo, tales fieri posse à Deo, quales à me intelliguntur; Deum itaque res eas separare & distinguere posse, quas animo distinguo & separo; quæcunque autem dividi possunt, quacunque tandem vi, sive divina, sive humana dividantur, esse diversas; ac rem proinde cogitantem, quæ mens est, diversam esse à corpore. Responsio in promptu est: minime nunc quæri quid fieri possit, sed quid sit; an Cartesius cogitans, sive id quod cogitat in Cartesio, aliud sit ac corpus ipsum Cartesii, & corpore careat. Ait vero Epicureus, id quod cogitat in Cartesio, esse corpus ipsum Cartesii; & cogitationem Cartesi esse actionem corporis Cartesii; pugnare autem hæc secum, actionem corporis esse sine corpore; quippe si sit sine corpore, non fore actionem corporis; res autem secum pugnantes, seque mutuo tollentes simul esse non posse.

VI. Ex his facile jam existimatur, verene

ne

VI. *Falsum est, prius, certius, & clarius cognosci mentem quàm corpus.*

ne superioribus subjunxerit Carteſius, prius à se, certius, & clarius cognoſci mentem ſuam quàm corpus. Nam cum per cognitionem ad hanc notitiam pervenerit, cogitatio autem ſit actio mentis per corpus edita; prius, certius, & clarius cognoſcitur corpus per quod edita eſt actio, quàm mens à qua edita eſt. Quemadmodum ſi quis lapide ab aliquo ſit ictus, prius, certius, & clarius cognoſcet lapidem per quem ictus eſt, quàm fundam aut manum à qua lapis miſsus eſt. Æquius certe pateremur, ſi dixiſset, prius nos, certius, ac clarius cognoſcere cogitationem noſtram, quàm corpus: nam cum cogitatio ſit actio mentis, ut dixi, per corpus edita, prius percipitur actio hæc quæ editur in nobis, quàm id per quod editur; ut lapidis actio, ſeu ictus, prius percipitur quàm lapis; prius vero lapis, quàm brachium à quo miſsus eſt. Itaque quamvis prius & clarius percipiatur à nobis cogitatio quàm corpus, non idcirco prius & clarius percipitur à nobis res cogitans quàm corpus: cum res cogitans non aliter percipiatur à nobis quàm per cogitationem, quæ per corpus in nobis editur; prius autem percipiatur id per quod cogitatio in nobis editur, quàm id à quo editur. Captioſum vero illud eſt quod objicitur, prius noſci inſtrumentum quo fit opus, quàm opus ipſum; prius calamum, quàm ſcripturam; prius ſcalprum, quàm ſtatuam; ac proinde animum quo corpus noſcitur, quàm corpus. Ante habeat ſcalprum artifex neceſse eſt, quàm ſtatuam faciat: ſtatua vero quid ſit, certius & clarius novit, quàm quid ſit ſcalprum; cum ad faciendam ſtatuam quam noverat, quamque habebat in animo, ſcalprum deinde comparaverit; cumque aliud fortaſse in-
ſtrumentum

strumentum excogitare ad id potuerit. Prius est igitur scalprum, quàm statua; at prius noscitur statua, etiamsi nondum facta sit, quàm scalprum. Similiter ut homo mentem intendat ad corporis cognitionem, prius mentem habeat necesse est, quàm cognitionem corporis: at necesse non est, ut prius habeat cognitionem mentis, quàm corporis. Imo, plane ignorare potest quid sit mens, quid sit cogitatio, cum non ignoret quid sit corpus; ut artifex ille dum facit statuam, certam habet ac claram ejus notitiam, materia nempe qua constat, dimensionum ejus omnium, omniumque ad eam pertinentium; cum ignorare penitus possit quid sit mens quæ operis impressam in se effigiem habet; quæ vis brachia, quæ manus, quæ digitos ad opus concinnandum regat. Nunc si argumentum hoc regeramus in Cartesium, tum quoque clarissime ejus apparebit futilitas. Nam si ex eo quod per animum noscitur corpus, sequitur prius & certius nosci animum quam corpus, quæro ab adversario, quo instrumento animum cognoscit homo, respondebit haud dubie cognoscere per animum; nec enim tam aperte sibi contradicet, ut affirmet cognosci animum per corpus. Quod si prius & certius cognoscitur id, per quod cognoscitur aliud quippiam, quàm id ipsum quod cognoscitur, sequitur prius & certius cognosci animum quàm animum: quod absurdum est. Id sane auditur argumentum, unde non video quomodo expedire se queat Cartesius. Nam si Meditationibus suis certam instititit viam ad animi notitiam, animumque certo novit, novit utique per animum. Prius autem quam sciat se animum certo nosse, scire debet ea se certo nosse quæ novit per animum. At prius quàm sciat ea

se

ſe certò noſſe quæ novit per animum, ſcire debet animum aptum & utile eſse inſtrumentum ad verum certo cognoſcendum. Rurſum priuſquam id ſciat, noſcere debet naturam animi. Ergo ad cognoſcendam animi naturam, natura animi noſcenda eſt; atque ita petitur principium, & in idem recurritur. Liquet ergo quàm caſſa ſit & inanis hæc Carteſii opinio, quæ ſummis etiam Philoſophi hujus adniratoribus quibuſdam tantæ vanitatis plena viſa eſt, ut abjecta penitus ab iis & deſerta ſit.

VII. Nec leve doctrinæ ejuſdem vitium eſt, quod totum hominem mente ſola conſtare decernit; corpus vero ad ejuſdem naturam minime pertinere: quod delirium à Pythagora ortum, in Platonicorum & Stoicorum manavit Scholas, & nonnullorum quoque e recentioribus animos infecit. At non alium quàm hæreſeos titulum opinioni huic imponit Tertullianus, & nos eam olim in Origene (1) non ſegniter caſtigavimus. Quæramus nunc quibus eam inſtaurare & defendere argumentis auſus ſit Carteſius. Fingo, inquit, me corpore carere; at fingere non poſſum me non eſſe: quia dum fingo, cogito; dum cogito, ſum. Contra, ſi cogitare deſinam, etiamſi corpus meum extet, nulla mihi cauſſa erit cur credam me eſſe. Cum itaque fingere poſſim me eſſe ſine corpore, non poſſim vero fingere me eſſe ſine cogitatione; quotieſcunque autem clare & diſtincte res animo disjungo, diverſas eas eſ-

VII. *Falſum eſt totam hominis naturam in eo poſitam eſſe, quod cogitat.*

(1) *Origen. lib. 2. cap. 2. quæſt. 6. §. 16.*

esse necesse sit, sequitur esse meum non pendere à corpore, sed à cogitatione, meque à corpore diversum esse aliquid, rem nempe quamdam, cujus tota natura in eo posita sit ut cogitet. Dialectici, vestram fidem! Latentem illic ambiguitatem, cui tota nititur argumentatio, mecum agnoscite. Demus Cartesio quod postulat: fingat se corpore carere: fingere vero non possit se non esse; quippe qui cogitet, dum fingit; & sit, dum cogitat. Quid tum? erit quidem, etiamsi non habeat corpus, sed non erit id quod nunc est, homo videlicet, corpore concretus & animo: at cum corpore carebit, jam homo non erit. Ergo cum ait se esse, dum cogitat, & corpore caret, inest ambiguum in voce *esse*; est enim, sed non homo. Habeat ergo Cartesius distinctas quantum volet & diversas mentis suæ ac corporis ideas, efficiatque mentem esse posse sine corpore, corpus sine mente; at mentem sine corpore, hominem esse numquam efficiet.

VIII. Doctrinam præterea suam de animorum nostrorum natura hoc Paradoxo cumulat Cartesius, sentire animum, non corpus; cujus hanc habet rationem, quod cum in ardua aliqua contemplatione defixus animus est, vel ἐκστάσει abreptus, torpet corpus sine sensu, & ad res extrinsecus objectas vel admotas stupet. Animum autem sentire ait, non quatenus per sensuum exteriorum instrumenta diffusus est, sed quatenus cerebro conjunctus; eo quippe læso sensus tolli, cum corpus tamen animatum sit. At nobis ad hæc exploranda, licet ex par-

VIII. *Falsum est animum sentire res externas, non corpus.*

parvis magna cognoſcere. Cum animus noſter in attenta rei alicujus cogitatione verſatur; ſæpiſſime fit ut alio diviſis mentibus, alio auribus & oculis, etiamſi audiamus, videamus, frigeamus, æſtuemus, non animadvertamus tamen nos videre, frigere, æſtuare; quæ ſtatim percipimus omnia, poſtquam à cogitatione animum revocavimus Certum tamen eſt tum incogitantibus nobis pulſari aures noſtras, res externas depingi in oculis, audire corpus, videre, frigere, æſtuare, quippe quod ad hæc ſentienda rite diſpoſitum ſit. Itaque ſi clarior aliqua lux de repente incurrat in oculos, aut gravior edatur ſonus, aut glacies corpori vel ignis admoveatur, affecto vehementius ſenſu convertetur ad eum illico animus. Nam cum ad res duas diverſas eodem tempore attentus eſſe non poſſit, ad eam ſe adjungit, à qua validius afficitur. Idem ex eo quoque apparet, quod identidem experimur, ſi quando ad aures noſtras verba aliquot proferat quiſpiam, vel cantiunculam ſæpius occinat, dum animum alio attentum habemus; ſtatimque ſileat, cum mentem ad res auditas revocamus. Sæpe enim fit ut ad prolata verba accurate reſpondere, vel cantilenam memoriter recitare poſſimus: quod utique non fieret, niſi utrumque ſenſu ita percepiſſemus, ut ſenſui adhuc inſidere viderentur. Clariſſimum id quoque eſt in dormientibus, qui quamvis ſenſibus omnibus videantur orbati, levi tamen murmure vel pulicis morſiuncula, vel acus punctione, etiam dum gratiſſimis ſomniis deluſus eſt animus, excitantur. Unde intelligas tum ſentire corpus, etiamſi animus alio abſtractus ſit. Idem de ſublimiori contemplatione aut ἐκστάσει cenſendum eſt: quo longius enim

co-

cogitando abscessit animus, eo minus corpus quæ per sensus patitur potest advertere. Nam tum collectis spiritibus ita oppletur cerebrum, ex eorumque agitatione percellitur, iisque conjungendis & disjungendis occupatur; ut reliquis exequendis muneribus, nervorumque motibus percipiendis par esse non possit. Ad ea tamen acriori sensuum impulsione sæpe retrahitur. Sin minus, velut morbo aliquo obseratas esse cerebri fores, & interclusum ad id commeatum putare debemus. Quæ cum ita sint, cognitu facile est, corpus sentire, non animum: nam si abstractus animus sensu corporis revocatur, sentire corpus necesse est, priusquam id animus intelligat. Imo vero, dum incogitantibus nobis res videmus, corpus sentire manifestum est, animum vero non sentire. Cum vero liber & vacuus animus, exceptam in sensus instrumento impressionem percipit, tunc sentit quidem pars illa corporis, animus vero cognoscit sentire partem hanc, deque hac impressione & sensus affectione arbitrium facit. Nec aliud sibi velle visus est Augustinus (1), cum dixit non corpus sentire, sed animam per corpus, quo velut nuntio utitur ad formandum in seipsa quod extrinsecus enuntiatur. Frigere digitum, pedem comprimi agnoscit animus; ipse non friget, neque comprimitur: sentire quippe, corporis est; animi vero, corpori tribuere facultatem sentiendi, & impressiones in eo factas, sensuumque affectiones cognoscere. Contra vero, etiamsi multa videre videantur Phrenetici & dormientes, quæ non vident, non hinc

(1) *August. de Genes. ad liter. lib. 22. cap. 2. 4*

hinc concludas videre animum, corpus non videre: non enim in iis tum fit visio, sed opinio tantum visionis. Quamobrem cum vera fiat visio, dum abstracto animo corpus videt; contra nulla fiat visio, dum animus videt corpore non vidente, perspicuum est corpus sentire, non animum.

IX. Vexatissimam sententiam de ideis innatis etsi ex Platonica Philosophia furtim sublegit Cartesius (1), ita tamen interpolavit, ut alia videri possit. Diversa esto, ut voles, æque certe falsam esse ostendam. Statuit hic triplex esse in nobis idearum genus; ut suprà jam dixi, quarum aliæ adventitiæ sint, cujusmodi est idea Solis, quàm ex conspecto Sole in se habet unusquisque; aliæ factitiæ, cujusmodi est idea Solis, qualem rationibus suis inveniunt Astronomi; aliæ demum nobis ingenitæ, quas naturales appellat, cujusmodi sunt ideæ Dei, mentis; naturarum, quæ essentiæ vocantur, formarum Geometricarum, axiomatum quibus utuntur Mathematici, aliarumque rerum consilium. Has ideas naturales nonnunquam conceptis verbis ait (2) nihil aliud esse quàm facultatem ipsam cogitandi, qua mens nostra pollet, & quàm in Scholis actum primum cogitandi appellare solent: continuo tamen subjicit ideas illas esse formas cogitationum; cogitationes vero ipsas, sive, ut vulgo loquuntur, actum secundum cogitandi, à facultate cogitandi

IX. *Falsum est esse aliquid in intellectu, quod non fuerit in sensu.*

(1) *Cartesius Medit.* 3. *& Epist. Tom.* 2. *Epist.* 54.

(2) *Cartesius Epist. Tom.* 1. *Epist.* 59.

gitandi proficisci. Atque hæc sane pugnant: nam si cogitatio oritur à facultate cogitandi, differre necesse est cogitationem à facultate cogitandi, ut id quod effectum est à causa. Deinde si idea est forma cogitationis, cum forma sit aliud ac id cujus est forma, ut anima hominis aliud est ac homo, idea profecto aliud est ac cogitatio. Tria igitur in eo ipso agnoscit Cartesius, quod unum idemque esse dixerat; facultatem scilicet cogitandi, cogitationem, & ideam. At idem (1) tamen ubi disserit de idea Dei, quam menti impressam gerimus, hanc à mente nostra nec effictam esse, nec effingi potuisse contendit; verum à Deo ipso esse in mente nostra consignatam & impressam, quemadmodum & ideas axiomatum illorum, quæ habentur immutabilia & æterna. At multo etiam magis discrepant ista à superioribus: nam si ideæ sunt facultas ipsa cogitandi, idea Dei est facultas cogitandi de Deo; & ideæ rerum cæterarum omnium sunt facultas cogitandi de rebus iis cæteris: facultas autem illa cogitandi ad quascunque res cogitandas adhibeatur, una tamen & eadem facultas est: ut facultas pingendi, sive ad pingendum arborem adhibeatur, sive domum, eadem facultas est. Unde manifestum concluditur ideam Dei, ac reliquas ideas, quas naturales & innatas appellat, non differre ab ideis adventitiis, aut factitiis; ac idcirco cum hæ à nobis effictæ sint, & illas quoque. Deinde cum scribit alio loco Cartesius (2) ideas illas æternas, puta axiomata il-

(1) *Cartesius Princip. Philos. Part. 1. cap. 15. 16. 18.*
(2) *Cartesius Epist. Tom. 2. Epist. 104.*

illa Geometrica, in animis nostris consignari à Deo, uti leges à rege in animis eorum qui parent ipsius imperio, aliud quid esse fatetur ideas ac facultatem cogitandi. Gratificemur tamen Cartesio, sicque sententiam ejus commode interpretemur, ideam innatam, puta Dei, esse facultatem menti nostræ ingeneratam certo quodam modo cogitandi; quo modo quotiescunque cogitabit mens, ideam Dei in mente extituram. Verum ne sic quidem se extricabit: nam quid discrepabit idea ingenita ab idea adventitia, aut factitia? idea enim Alexandri, quæ factitia est, poterit pari jure dici facultas menti ingenerata certo quodam modo cogitandi; quo modo quotiescunque cogitabit, extabit in ea idea Alexandri. Vacillat ergo tota hæc Cartesii (1) doctrina. Is præterea ut probet subsidio sensuum non egere animum ad ideas effingendas, hoc utitur argumento: nihil aliud à rebus externis ad animum sensuum ope & interpositu pervenire, quàm motus quosdam corporeos, quos ne animus quidem tales percipit, quales sunt in sensibus; proptereaque ideas motuum & figurarum, & multo magis etiam doloris, colorum, sonorum, aliarumque rerum similium, in nobis esse ingeneratas, & animum sibi eas exhibere, quotiescunque excitatur per motus illos corporeos, quorum simile nihil habent ideæ; unde colligit, cum ideæ rerum extrinsecus objectarum nobis sint innatæ, non à rebus externis ortæ, potiori jure idem de notionibus communibus, sive axiomatis esse dicendum, quæ neque sunt in rebus externis, nec per mo-

(1) *Cartesius Epist. Tom.*I. *Epist.* 95.

motus corporeos, sensuumve nuntium ad animum venisse possunt: res quippe externas, ac motus quoque illos, & sensus, res esse singulares; axiomata vero esse universalia nullam affinitatem cum motibus & sensibus habentia. Fatemur nos quidem ideas rerum externarum fingi ab animo, postquam de iis fingendis admonitus est motu quodam corporeo & nuntio sensuum à rebus externis impulsorum: at motus illos corporeos dicimus plagam sive notam imprimere in cerebro; quàm plagam in cerebro deprehendens animus proxime illi conjunctus, hoc velut admonitu, hanc, illamve ideam concipit ac confingit; cum prius non esset; minime vero eam sibi exhibet & recognoscit, quasi prius esset. Neque ullam porro concipere & confingere potest, nisi plagam hujusmodi in cerebro perceperit. Universales porro ideæ exceptæ sunt ex singularibus, cum animus in rebus multis idem quippiam animadvertens, excerpit illud è multis in quibus fuerat dispersum, & in unum colligit, atque inde ideam universalem conflat. Velut in Petro & Johanne, aliisque hominibus singulis deprehendens eos esse animalia ratione prædita, jam neque Petrum, neque Johannem, neque ullum singularem hominem spectans, educit illud & componit in unum quod multiplex fuerat, ac generalem illam & universalem conflat & confingit ideam, sibique commendat, omnem hominem esse animal rationale.

X. Ulterius etiam conjiciendo progressus est Cartesius, & partem corporis in qua præ-

X. *Falsum est in Conario præcipuam esse sedem animi.*

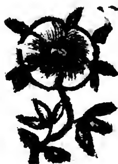
præcipuam ſibi ſedem delegit humanus animus deprehendiſſe ſe jactavit. Hanc eſſe vult particulam illam de genere glandularum, quæ Conarium à figura appellatur, quæque ſubjecta eſt projecturis illis duabus cerebri, quas γλȣτία Veteres dixere. Cauſſas cur id opinetur, has affert; ad percipiendas res externas duplicia nos à natura habere inſtrumenta, duos oculos, duas aures, duas manus; cogitationes vero noſtras, ſimplices eſſe atque unas; neceſsarium eſſe itaque, ut pars aliqua ſit in nobis ſimplex atque una, quæ duplices rerum externarum impreſſiones à ſenſuum inſtrumentis exceptas recolligat & in unum conjungat, antequam ad animum perveniant; ne res externæ ſingulares & ſimplices ab eo tanquam geminatæ & duplices percipiantur; in cerebro autem, ad quod ſenſuum pertinent inſtrumenta, & rerum externarum imagines appellant, nullam aliam hujuſmodi reperiri partem, quàm Conarium iſtud; quod neque duplex eſt, ut reliquæ partes cerebri; nec tot mutationibus, morbisve obnoxium; & medium hujus obtinet; & inter ventriculos cerebri ita ſitum eſt, ut conceptorum in iis ſpirituum animalium curſus temperare, & ab iis ultro citroque commeantibus viciſſim moveri poſſit, ut pote ex tenuiſſimis ſuſpenſum arteriis. Magna enimvero apud Carteſianos commenti hujus admirabilitas olim fuit, quaſi abſtruſum illud ac reconditum corporis & ſpiritus vinculum unus induſtria ſua pateſeciſſet. At pleroſque credulitatis ſuæ tandem puduit: nonnulli ne nunc quidem reſipiſcunt. Nos quàm nauci nihilique ſit hæc opinio paucis oſtendemus. Negamus primum neceſſarium eſſe, ut in nobis ſit pars aliqua ſimplex & unica, quæ dupli-

ces rerum imagines conjungat, ne gemi-
nentur in animo earum perceptiones. Quem-
admodum enim si tympana duo ejusdem
soni, eodem tempore, æquali ictu pulsen-
tur, etiamsi sint soni duo, sic tamen affi-
cientur aures nostræ, quasi unicus sit so-
nus: ita etiamsi in sensuum instrumentis
externæ rei impressio geminetur, quoniam
tamen duæ res omnino congruentes, eo-
dem tempore, eodemque modo referuntur
ad cerebrum, perinde fit ac si simplex
prorsus foret impressio. Jam quod ait par-
tes cerebri reliquas esse duplices, solam hanc
unam & singularem, ridiculum est: annon
enim quartus cerebri ventriculus, quem
Nobilem vocant, unus est? annon tertius,
propterea que in eo collocatus ab Herophi-
lo animi principatus? annon una est glans
illa, cui Pituitariæ nomen fecerunt? annon
unus Fornix basis? unum Infundibulum?
unum Septum lucidum? unum μεσόφρυον,
hoc est, Medium superciliorum, in quo
ἡγεμονικὸν mentis posuit Strato? una radix
Medullæ spinalis, qua nempe in ramos
abire incipit? una Cerebelli Epiphysis ver-
miformis? annon Cerebellum quoque uni-
cum est? annon Cerebrum? annon Caput
ipsum, quod totum esse animi sedem vo-
luerunt. Democritus & Plato? Respondet
Cartesius, hæc nomine tantum una esse,
re ipsa duplicia vel multiplicia potius. Qua-
si tertius ventriculus, quasi quartus, duplex
aut multiplex dici possit. Quasi Conarium
duplex aut multiplex dici non possit. An-
non enim bifariam, multifariamque scindi
potest? annon utraque pars suis est instru-
cta fibris? annon geminus ejus nervus est?
annon multi sinus, quibus collectos hu-
mores in modum spongiæ continet? Jam
quod

quod ait Carteſius, perpaucis eſſe illud mutationibus, morbisve obnoxium, falſum hoc eſt: ita enim flacceſcit in cadaveribus, teſte ipſo Carteſio, vix ut deprehendi poſſit; & ſimul atque aëri expoſitum eſt, concidit & detumeſcit; humore nimirum, quem ſinubus ſuis continet, vel in annexa vaſa profluente, vel per vicini aëris appulſum exareſcente. Hinc efficitur, ut in vivis etiam corporibus, prout affecta ſunt vel calore, vel frigore, vel morbo, vel ſanitate; vel ebrietate & ſatietate, vel ſiti & fame; vel humorum abundantia, vel ſiccitate, ſæpiſſime mutari id neceſſe ſit. Itaque in eo repertas eſſe aliquando arenulas, atque etiam calculos teſtificantur Medicorum filii. Ineptum vero eſt, & à recentiorum Anatomicorum inventis ac doctrina prorſus alienum, & à Galeno (1) ipſo jam olim confutatum, quod ſubjungit Carteſius, temperari à Conario motus ſpirituum animalium in cerebri ventriculis curricula ſua exercentium. Fuit hæc veterum opinio, conceptacula illa cerebri, ſpirituum animalium eſſe officinas: verum ſubtilioribus Anatomices experimentis cognitum eſt, deſtinata ea eſſe excipiendis cerebri excrementis, quæ illic collecta devolvuntur in Infundibulum, Pituitariamque glandulam, & in Proceſſus mamillares, & os Ethmoides. Inde adeo humore ſæpe plena, ſemper certe obducta & madefacta reperiuntur. Conarii vero ipſius non alium eſſe volunt uſum, quàm reliquarum corporis glandularum, exercendi videlicet humores ſuperfluos: excernit enim humores crurum ſuperiorum Spinalis medullæ, ut Wartho-

(1) *Galen. de uſu part. libr. 8. cap. 14.*

no placet, vel serum sanguinis proximis Plexus choroidis vasis inclusi, ut Willisio; diligenti utrique inspectori naturæ. Cum ergo Conarium, & sero quod in cavernis suis continet, & perpetuo pituitæ appulsu, quæ in cerebri ventriculos influit, semper humectum sit & madens, extingui necesse foret illud animi rationisque lumen, quod ex sublimi hac arce in totum hominem emicare fingit Cartesius; & obruerentur, animales illi spiritus, quos alioqui tam copiosos quenam illuc vasa, qui canales inferre possint, minime apparet.

CAPUT QUARTUM.

Expenditur Carteſii ſententia de *exiſtentia* Dei.

I. *Exponitur Carteſii ſententia de* exiſtentia *Dei.* II. *Exploratur Carteſii opinio de idea rei infinitæ & ſumme perfectæ, quæ in nobis eſt.* III. *Idea rei infinitæ & ſumme perfectæ, quæ in nobis eſt, finita eſt & imperfecta.* IV. *Falſum eſt finitum cognoſci ex infinito, non hoc ex illo.* V. *Idea rei infinitæ & ſumme perfectæ, quæ in nobis eſt, neque clara eſt, neque diſtincta.* VI. *Idea rei infinitæ & ſumme perfectæ, quæ in nobis eſt; aliunde proficiſci poteſt, quàm à re infinita & ſumme perfecta.* VII. Realitas objectiva, *quæ eſt in idea rei infinitæ & ſumme perfectæ, tota eſt à mente noſtra.* VIII. *Ex idea rei infinitæ & ſumme perfectæ, quæ in nobis eſt, non neceſſario ſequitur rem illam infinitam & ſumme perfectam extra mentem noſtram extare.* IX. *Ex idea rei infinitæ & ſumme perfectæ, quæ in me & aliis eſt, colligi non poteſt* exiſtentia *Dei; nec proinde ex illa quæ in Carteſio eſt.* X. *Per vitioſum ratiocinationis circulum* exiſtentiam *Dei probat Carteſius.* XI. *Expugnatis argumentis, quibus* exiſtentiam *Dei demonſtrare conatus eſt Carteſius, ruit ipſo fatente, omnis ejus Philoſophia, & feneſtra erroribus aperta eſt.*

I. SUo nunc ordine flagitat cenſuram noſtram Carteſii argumentatio, vel ludificatio potius de *exiſtentia* Dei. Ea eſt

I. *Exponitur Carteſii ſententia de* exiſtentia *Dei,*

hujusmodi. Nemo, inquit, homo est, qui si mentem suam excutere, & mentis notiones explicare aut possit, aut velit, in ea non deprehendat splendidam & insignem ideam sibi ingenitam rei cujusdam infinitæ, æternæ, immensæ, omnipotentis, omnia scientis, & summæ perfectæ, quàm Deum appellamus. Idea porro hæc, cum omnem in se præstantiam, excellentiamque contineat, nec desit illi quidquam ad summam perfectionem, non potuit à rebus externis per sensuum nuntium ad nos pervenire, ut pote rerum illarum, quæ fluxæ sunt, mutabiles, & caducæ, dissimillima. Nec eam item in nobis ipsi confinximus: qui enim homunculus imbecillus, infirmus, mortalis, sensibus obtusis, ingenio hebeti præditus, opus edat longe se nobilius, & excellentius, cujusmodi hæc idea est? Quærendus igitur alius est ideæ hujus effector, qui tantæ sit potentiæ, ut tam eximiis dotibus, infinitate, æternitate, immensitate, omnique excellentia instructum hoc opus edere potuerit. Cum autem consentiant omnes, quantumcunque præstantiæ insit in opere, tantumdem vel plus etiam inesse debere in opifice; alioqui præstantiam hanc & eximias dotes nullam caussam habituras cur extent, quod Philosophus nemo dixerit, sequitur ideæ hujus opificem infinitum esse, omnipotentem & summe perfectum. Præterea cum res illa, cujus ideam in mente habeo, infinita sit & summe perfecta, nihil illi deesse potest, quod ad summam perfectionem & absolutionem desideretur. Nihil autem plus requiritur ad summam præstantiam & perfectionem, quàm existere. Res igitur illa, Deus videlicet, existit: ac necessario quidem; quippe cum tam necessarium sit id existere quod summe per-

spectum

fectum est, quàm necessarium est, figuræ ejus quæ tribus constet angulis, tres angulos æquales esse duobus rectis; nec facilius sit rem infinitam & summe perfectam, quæque non existat cogitare, quàm montis ideam habere in animo sine idea vallis. His argumentis ut vis addatur, in hanc formam compingit ea & contrahit Cartesiana Schola: Ideam rei infinitæ & summe perfectæ in mente habeo: idea autem illa non aliunde proficisci potest, quàm à re infinita itidem & summe perfecta: res igitur infinita & summe perfecta existit. Hæc autem Deus est: Deus igitur existit. Deinde: Quidquid pertinere ad rem, cujus ideam in mente habeo, clare & distincte percipio, id ad rem illam revera pertinet: *existentiam* autem ad rem infinitam & summe perfectam, cujus ideam in mentem habeo, clare & distinctè pertinere percipio: ergo ad rem infinitam & summe perfectam, Deum scilicet, cujus ideam in mente habeo, pertinet *existentia*.

II. Magna vero hic inest concertatio de ideæ hujus natura: hinc enim tota pendet argumentatio. Nam si alterius non est naturæ ac reliquæ ideæ, quæ in nobis sunt, frustra ad summe perfectam infinitam caussam recurritur. Ambigua est autem in ideæ nomine significatio: nam vel notatur actio mentis qua cogitamus; vel id ipsum quod menti nostræ objectum est, & de quo cogitamus. Constat autem ideam rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in nobis est, priore modo sumtam, finitum quid esse & imperfectum; cum perfectior esse non

§ II. *Exploratur Cartesii opinio de idea rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in nobis est.*

possit mente ipsa unde orta est, quæ imperfecta ipsa est & finita: quatenus autem significat imaginem rei infinitæ & summe perfectæ, quæ menti nostræ objecta est, & de qua cogitamus, tantam ejus esse dignitatem & præstantiam vult Cartesius, ut non modo mentis nostræ perfectionem longe superet, sed à Deo solo oriri potuerit. Quamvis enim infinitum animo comprehendere non possimus, ut pote qui finiti sumus, at id posse certe nos percipere docet: cumque in infinito duo spectanda sint, & res ipsa quæ infinita est, & infinitio, quæ inest in re illa, infinitionem hanc percipere nos *negative* (liceat enim voces de Scholis depromptas usurpare) hoc est, nullos in ea terminos à nobis deprehendi; at rem ipsam percipere nos *positive*, licet non *adæquate* & perfecte. Quemadmodum autem trianguli ideam habere possumus, etiamsi quæcunque de eo sciri possunt non sciamus: ita etiamsi totam infiniti immensitatem animo perfecte comprehensam non habeamus, habere nos tamen ideam claram & distinctam infiniti; totumque ipsum, licet non omnino, neque omni ex parte, percipere. Ut cum mare è litore prospicimus, etsi totius maris amplitudinem non videmus, at mare tamen ipsum vere videmus.

III. Quæ cum ita disserit Cartesius, plane suo se gladio jugulat. Nam si infinitio rei infinitæ percipi non potest nisi *negative*; & infinitum ipsum etiamsi *positive* percipiatur, percipi tamen non potest *adæquate* ac perfecte; certe rei infinitæ & infinitionis

III. *Idea rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in nobis est, finita est & imperfecta.*

nitionis idea finita est. Quid enim est aliud, rem percipere *negative*, quàm percipere quid non sit, sive, ut loquitur Dionysius (1), aliique Theologi, *cognoscere per excessum & remotionem*. Infinitionem igitur si non aliter percipi posse quàm *negative* fatetur Cartesius, fateatur quoque necesse est sciri quidem posse quid non sit infinitio, sciri vero non posse, quid sit; ac proinde ideam infinitionis quæ in nobis est, esse ideam, non ejus quod est infinitio, sed ejus quod non est. Id autem quod non est infinitio, est finitum: unde sequitur, ideam infinitionis; quæ in nobis est, esse finitam. Jam ex eo quod ait rem infinitam percipi *positive*, etsi non perfecte & *adæquate*; hoc est ideam rei infinitæ quæ in nobis est, *positive* exhibere nobis rem infinitam, etiamsi quidquid in re infinita est, *adæquate* nobis non exhibeat, sequitur ideæ huic aliquid ad perfectionem & absolutionem deesse. Cui autem deest aliquid, id finitum est: unde manifeste colligitur, ideam rei infinitæ, quæ in nobis est, esse finitam. Nec juvat Cartesium similitudo trianguli. Triangulus enim finita res est, ut Sol, homo, arbor; atque idcirco ejus ideam habere possum; at cum proprietates trianguli sint infinitæ, quemadmodum & Solis, & hominis, & arboris, earum ideam habere non possum; nam infiniti ad mentem meam, quæ finita est, nulla potest esse convenientia nec proportio. Itaque neque rei infinitæ, ob id ipsum quod infinita est, neque proprietatum rei infinitæ ideam habere possum: nam finitæ tantum ideæ apud me esse possunt: quæ autem idea finita est, rei infinitæ & summe perfectæ idea esse non

(1) *Dionys. De divin. nomin. lib. 1. cap. 1.*

potest. Ideæ enim, juxta Cartesium, sunt imagines rerum; imago autem finita, imago rei infinitæ esse non potest. Rem præclare illustrat & confirmat exemplum ipsum maris à Cartesio propositum. Si quis enim tractum aliquem maris è litore prospiciat, is mare quidem videre vulgo dicitur, at improprie, parte pro toto usurpata: re autem ipsa non mare, sed tantum particulam maris videt, ex qua maris universi vastitatem cognoscere nequaquam possit. Ita visio particulæ maris, & quæ ex ea nascitur idea, ad ideam maris universi collata; talis esse videbitur, qualis est pars ad totum; manca scilicet, mutilata, & imperfecta. Quoniam autem aliqua est particulæ maris ad totum mare proportio, ideam particulæ maris ita animo amplificare possum, ut ideam aliquam universitati totius maris æqualem aliquando tandem in me possim effingere: at finiti ad infinitum cum nulla sit omnino proportio, quantumcunque animo contendam ad amplificandam ideam quæ finita sit, numquam per eam rei infinitæ notitiam in me exprimam: animo tantum removere potero fines à re finita, eamque magis ac magis extendere; ita ut ad quantamlibet amplitudinem amplitudo alia, & ad hanc porro alia adjiciatur; quoad animus deficiens in conatu, consistat tandem; non finem quidem ideæ illi imponens, sed agnoscens novis semper accessionibus locum in ea patere. Ergo non aliter percipit infinitum, quàm cum rem percipit fine carere.

IV. Quamobrem sibi ipse repugnat Cartesius, cum ait prius se percipere infinitum,

IV. *Falsum est finitum cognosci ex infinito, non hoc ex illo.*

tum , quàm finitum ; perfectum , quàm imperfectum ; Deum , quàm ſeipſum ; nec aliter percipere ſe finitum & imperfectum , quàm cum comparatur ad infinitum & perfectum. Nam notionum omnium primam hanc eſſe , *Ego cogito* , *ergo ſum* , magno dubitationum apparatu docuit . Finita eſt autem hæc notio. Deinde cum fateatur infinitionem rei infinitæ , ſive id per quod res infinita eſt , cognoſci tantum *negative* , neceſſe eſt ideam rei hujus , finitam quidem eſſe *poſitive* ; at finibus ab ea per mentis actionem remotis , id quod eſt finitum *poſitive* , fieri infinitum *negative* ; quod tantumdem eſt ac ſi dicam , ideam rei hujus quæ finita eſt , ſpectari ut non finitam , non vero percipi ut infinitam. Quemadmodum ſi viam ſpectem , per quam Lutetia ad regiones exteras itur verſus orientem , etſi infinitam non eſſe ſcio , nullum tamen ei animo finem conſtituo ; quo circa illam ſpecto , non ut infinitam , ſed tantum ut non finitam , ſive , ut loquitur Carteſius, *indefinitam*.Cum igitur *negativa* infinitio , quam ideæ affingimus , oriatur ex detractione finium quibus , continebatur hæc idea , plane perſpicuum eſt , non ex infinito percipi finitum ; ſed contra , remotis finibus , ex eo quod finitum eſt precipi infinitum . Atque in idipſum quod fugiebat incidit Carteſius , cum ſubjunxit , ad percipiendam rem infinitam & ſumme perfectam , ſufficere ut intelligatur eam à nobis comprehendi non poſſe , & quæcunque perfectione aliqua & præſtantia prædita eſſe ſcimus ; aliaque hujuſmodi innumera quæ neſcimus , in re illa ineſſe. In quo aperte fatetur ſe agnoſcere rem illam , cujus ideam in mente habet , infinitam eſſe & ſumme perfectam , comparando eam cum rebus finitis aliqua perfectione præditis ;

 qua-

quarum rerum perfectione in unum colle-cta, aliarumque rerum complurium quas ignoramus perfectione adjecta, exurgit in nobis idea quædam; infinita quidem *negative*, at positive finita. Futilis quoque est & captiosa alia argumentatio, qua Paradoxi hujus novitatem defendit. Id, inquit, quo à finito differt infinitum, *reale* est aliquid & *positivum*: (voces ejus refero.) Id autem quo finitum differt ab infinito, nempe limitatio, est aliquid *negativum*; defectus scilicet *entis*. Acquiri autem non potest notitia ejus quod est, per id quod non est; cum e contrario per id quod est cognoscatur id quod non est. Unde efficitur cognosci finitum per infinitum, non hoc per illud. Fateor id quo infinitum differt à finito, *reale* quid esse & *positivum*, si ad ejus naturam attendatur: sin id referatur ad nostram cognitionem, cum infinitum mens humana percipere non possit nisi *negative*, id quo infinitum à finito differre percipimus, *negativum*. Nego vero limitationem merum esse defectum, seu meram negationem; est enim mixtum quid ex *positivo*, re nempe ipsa finita; & *negativo*, iis nempe omnibus quæ adjici possunt ad rem finitam, neque tamen adjiciuntur; sed ita tamen mixtum, ut in idea limitationis hujus, multo plus *positivi* insit, quàm *negativi*. Velut cum circulum ambitu suo finitum specto, idea circumscriptionis seu limitationis circuli, quàm mente informo, non tam constat ex negatione ulterioris *extensionis*, quàm ex circuli intra ambitus sui fines conclusi notione. Finis enim rei est res ipsa quatenus ulterius non extenditur. Similiter cum ternarii numeri circumscriptionem seu limitationem specto, non tam attendo ad infinitas unitates quæ adjici pos-

sunt,

ſunt, quàm ad tres illas quibus ſolis conſtat hic numerus. Huc accedit quod finis ſeu limitatio rei efficitur, non ſolum ex eo quod res illa caret partibus aliis quæ ad eam adjici poterant, nec adjectæ ſunt, ſed ex eo etiam quod retinet partes ſuas, quæ detrahi poterant, nec detractæ ſunt. Ternarius enim numerus tribus unitatibus conſtat, & definitus eſt; non ſolum quod aliæ unitates adjectæ non ſunt, ſed etiam quod retinet tres illas unitates ex quibus conſtat. Unde perſpicuum eſt limitationem non mere eſſe *negativam*, ſed & *poſitivam*. His expoſitis facile ſolvitur argumenti Carteſiani compages. Ait ille non cognoſci id quod eſt, per id quod non eſt; nec proinde infinitionem per limitationem, ſed hanc per illam; atque idcirco nec infinitum per finitum. Verum ſi res in ſe ſpectentur, tam eſt quod finitum eſt, quàm quod infinitum: ſive ad cognitionis noſtræ modum exigantur, uti exigendæ ſunt, nam id nunc agitur, finitum cognoſcimus *poſitive*, infinitum vero *negative* tantum & in limitationis idea longe plus *poſitivi* ineſt quàm *negativi*. Quamobrem cum, fatente Carteſio, cognoſcatur *negativum* ex *poſitivo*, non hæc ex illo, omnino dicendum eſt, ex infinito, uti à nobis percipitur, neutiquam cognoſci finitum. Clarius quoque alibi Paradoxum hoc ſuum, ſeque adeo Carteſius prodidit, cum conceptis verbis faſſus eſt, ſufficere ad exprimendam in nobis ideam infiniti, rem percipere finibus carentem (1): quod cum ipſi deinde objectum eſſet, in manifeſta repugnantia deprehenſus, non ſatis

(1) *Carteſ. Epiſt.* 15. & 16. *Tom.* 2. *part.* 116. 131.

satis candide eam excusare conatus est. Quamvis ergo satis demonstratum sit, finitam esse & imperfectam ideam rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in nobis est, addendum tamen est hoc quoque; cum idea Dei aliud sit ac Deus ipse, si idea Dei est infinita & summe perfecta, sequitur esse aliquid infinitum & summe perfectum præter Deum: quidquid autem infinitum est & summe perfectum, Deus est: igitur præter Deum alter Deus est. Quæ ne fateri cogantur Cartesiani, ideam rei infinitæ & summe perfectæ, quàm habent, non quidem infinitam & summe perfectam esse ajunt, sed tantum claram & distinctam.

V. Sed si idea rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in nobis est, imperfecta est & finita, certe neque clara esse potest, neque distincta. Nam cum ideæ sint imagines rerum, ut dixi; imago illa rei summe perfectæ & infinitæ, quæ in nobis est, cum imperfecta sit, similis esse non potest sui exemplaris, quod summe perfectum est; item cum finita sit; similis esse non potest infiniti illius archetypi: nam quid perfecti dissimilius quàm imperfectum? quid infiniti, quàm finitum? Jam si idea aliqua dissimilis est rei cujus est idea, clara quidem & distincta, si solam in se spectes, esse potest; at si contendas cum exemplari ad quod expressa est, neque clara esse potest neque distincta. Nam si imago Socratis, non valde quidem similis sit ipsius Socratis, sed scite tamen & eleganter depicta sit, claram utique & distinctam sui notitiam & speciem spectantibus dabit hæc pictura; at si eam ad Socratem referas, neque claram, neque distinctam Socratis notitiam dabit.

Simi-

V. *Idea rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in nobis est neque clara est, neque distincta.*

Similiter si quis maris tractum aliquem è litore prospicit, vel ad montis alicujus latissime patentis radices jacens, manu eum contingat (juvat enim uti exemplis ipsis Cartesii) claram quidem & distinctam tractus hujus maris quem videt, vel particulæ montis quàm contingit, ideam mente hauriet; obscuram autem & confusam maris, montisve universi. Pari ergo ratione ex imagine infiniti, quæ infiniti sit dissimilis, & id perfecte & accurate non referat, claram quidem & distinctam notitiam percipiam ejus rei quæ in mente mea informabitur, finitæ videlicet: at nihil id ad infinitum. Deinde ut imaginem infiniti claram & distinctam in me esse sciam, prius infinitum ipsum clare mihi & distincte noscendum est. Nam qui de imagine Socratis arbitrium certo facere possim, qui Socratem nusquam vidi? Cum autem infiniti notitiam nullam habeam, neque vero habere possim de ejus imagine certi nihil possum statuere. Quapropter valde abstrusa, & ab hominum mentibus longe semota, non priscis solum Philosophis, sed gentibus etiam omnibus semper visa est cognitio Dei. Quod & sacrorum Oraculorum testificatione sæpius declaratum est. *Posuit* (1) *tenebras latibulum suum*, inquit Psaltes de Deo. Et iterum, *Nubes & caligo in circuitu ejus.* Isaias quoque (2), *Vere tu es Deus absconditus.* Item Paulus, *Lucem habeat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest.*

VI. Explicata & soluta propositione Cartesia-

(1) *Psalm.* 17. 11. & 96.2.

(2) *Isa.* 45. 15. 1. *Tom.* 6. 16.

VI. *Idea rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in nobis est, aliunde proficisci potest, quàm à re infinita & summe perfecta.*

tesiani argumenti, ruit ipsa sponte sua ejusdem assumtio, qua statuit ideam rei infinitæ & summe perfectæ quæ in nobis est, non aliunde proficisci posse, quàm à re infinita & summe perfecta. Nam si idea hæc rei infinitæ & summe perfectæ, finita ipsa est & imperfecta, aliunde sane proficisci potest, quàm à re infinita & summe perfecta; neque necesse est, ut majoris dignationis, majorisque præstantiæ ei assignetur caussa, quàm rebus cæteris, quæ finitæ itidem sunt & imperfectæ. Et vero si id quód tam sæpe à nobis flagitat & exigit Cartesius, præstitisset ipse, & attenta circumspectione animi sui notiones explorasset, tum facile deprehendisset, aliam esse posse originem, aliasque caussas ideæ hujus Dei, quæ in nobis est, quàm quas ipse commentus est. Nam ex confusa nostri, aliarumque rerum cognitione, quæ inest in nobis, Dei ideam κατὰ μετάβασιν, hoc est, per transitionem, ut loquitur Tullius; & similitudinem informari & exprimi manifestum est. Puta, ex eo quod sumus mortales, moriendi necessitatem mente à Deo removemus; ex eo quod sumus corporei, à Deo detrahimus; ex eo quod erroribus, quod perturbationibus animi, quod vitiis sumus obnoxii, horum omnium expertem facimus Deum. Jam si quid boni in nobis, aliisve rebus esse intelligimus, pulchritudinem, robur, intelligentiam, scientiam, virtutem, felicitatem, hæc magis magisque animo amplificamus, & præter id quod potuimus cogitando confingere, longe plura superesse putamus. Quam informationem, quoniam finitus est & angustus noster animus, longe citra infinitatem consistere necesse est, & valde obscuram esse ac confusam. Ergone, inquies nullam

habe-

habemus Dei notitiam? habemus vero, & manifeſtam quidem; at non ex idea Dei hauſtam, ſed ratiocinando collectam, & ex gentium omnium conſenſu, & ex præclaro mundi ornatu & ordine, & ex rerum, uti vocant, *exiſtentia*, earumdemque motu, aliiſque argumentis, quæ & à veteribus Philoſophis, & à ſanctis Eccleſiæ Patribus feliciter ſunt uſurpata. Nam de ea, quam per Fidem accepimus, Dei cognitione, nunc quidem non agimus. Porro qualiacunque ſint hæc argumenta quæ dixi, Deum quidem eſſe nobis perſuadere poſſunt; at quid ſit, quæque ejus natura ſit, propter anguſtiam & caliginem mentis noſtræ, nos edocere non poſſunt.

VII Ex his intelligitur *realitatem* illam *objectivam* Carteſii, quæ eſt in idea rei infinitæ & ſumme perfectæ, totam eſſe à mente noſtra, neque ulla ſui parte ab ea re proxime pendere, quam menti noſtræ exhibet. Hæc ut clariſſima fiant, & omnis commenti hujus fucus eluatur, preſſius agamus cum Carteſio, & decantatæ hujus *realitatis objectivæ*, unde tam ſpecioſa educuntur miracula, vim, naturamque explicemus. Animo informem mundum alterum ab hoc noſtro plane diverſum: *realitas objectiva* mundi illius nihil aliud eſt, quàm *realitas* mundi illius, quatenus menti meæ objectus eſt; qui ſive extet, ſive non extet, cum in mente mea non ſit, nec in mentem meam quicquam immittat, quidquid ſit illud quod menti meæ objectum eſt, nihil omnino ad alterum hunc mundum

VII. Realitas objectiva, *quæ eſt in idea rei infinitæ & ſumme perfectæ, tota eſt à mente noſtra.*

dum pertinere liquet, & solius mentis meæ fœtum esse, ad arbitrium meum ita se componentis, taliaque sibi fingentis. At certe, inquit Cartesius, *realitas objectiva* commentitii illius mundi menti obversantis, non est plane nihil. Fateor id sane; nam cum de altero hoc mundo cogito, aliud est in mente mea, quàm cum de chimæra cogito. Nihilum autem non differt à nihilo; & idcirco hæc cum differant, sunt aliquid. Quid ergo ea esse dicendum? idem nempe ac figuras ceræ impressas; modos videlicet. At modi isti non sunt omnino nihil: nam quamvis cera in cubum ducta, eadem cera sit ac ducta in globum, aliter tamen modificata est; & cum inter se discrepent modificationis istæ, utique sunt aliquid. Similiter mens de altero mundo cogitans, aliter modificata est, quàm cum de Chimæra cogitat, neque negari potest modificationes istas esse aliquid. Hinc sequitur *realitatem objectivam* ideæ alicujus, nihil esse aliud quàm *realitatem* modificationis, quæ in mente est, dum hanc ideam sibi objectam habet. Quo nomine *realitatis* si id significatur, modificationem istam esse rem aliquam distinctam à nihilo, eam admittimus; sin significatur esse substantiam, negamus in modificatione hac *realitatem* ullam inesse. Quamobrem modificationi huic tantum *realitatis* concedimus, quantum satis est ut non sit omnino nihil: at *realitatem* hanc *realitate* substantiæ longe tenuiorem & exiliorem esse apparet; neque ad eam modificationi ulli mentis nostræ conciliandam necesse esse, ut infinita summeque perfecta caussa proxima requiratur.

VIII. Expugnato priore hoc Cartesii argumento, expedita est posterioris confutatio, cui præfixa est ista propositio: Quidquid pertinere ad rem, cujus ideam in mente habent, clare & distincte percipio, id ad rem illam revera pertinet. Hoc præcise negari potest, Cartesio præsertim, qui de rebus omnibus dubitare nos jubet: pendet enim ab eo decreto, quo in perspicuitate ponendum esse Criterium statuitur, quodque à nobis supra profligatum est. Et exemplo præterea falsitatem effati hujus comprobabimus. Ad duas lineas in eadem area plana jacente, & quo longius producuntur, eo propius ad se mutuo accedentes, quarum ideam in mente habeo, pertinere clare & distincte percipio, ut concurrant aliquando: nusquam tamen Hyperbole, ejusque Asymptotus, quantumlibet productæ, concurrent; etiamsi magis, magisque altera ad alteram producendo accedat. Quod ab Apollonio (1) Pergæo demonstratum est. Verum nolim hic litem movere Cartesio; & pronuntiatum hoc liberaliter admitto. Subjungit ille, clare se & distincte percipere *existentiam* pertinere ad rem infinitam & summe perfectam. In eo vertitur cardo alterius hujus argumenti, ac propterea diligenter expendendum est. Duplex est rerum genus; earum quæ pendent à mente, neque extra mentem sunt ullibi, planeque sunt commentitiæ; & earum quæ reipsa sunt, atque etiam

VIII. *Ex idea rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in nobis est, non necessario sequitur rem illam infinitam & summe perfectam extra mentem nostram extare.*

(1) *Apollon. Conic. libr. 2. Prop. 1. & 14.*

etiam nemine de iis cogitante vere sunt in rerum natura. In Scholis priores illæ barbare dicuntur *dari* tantum *à parte intellectus*; posteriores hæ *dari à parte rei*. Extant utræque, sed diverso modo, earumque *existentia* naturam earum sequitur: nam quæ sunt tantum *à parte intellectus*, existunt tantum *à parte intellectus*; quæ sunt *à parte rei*, existunt *à parte rei*. Itaque rei infinitæ & summe perfectæ *existentia* sequitur naturam rei hujus: quæ si sit tantum *à parte intellectus*, non aliam obtinebit *existentiam* quàm *à parte intellectus*. Sin vero sit *à parte rei*, quæ in eam conveniet *existentia*, erit *à parte rei*. Hæc argumentum Cartesii plane perimunt; quod & clarius fiet, si in simpliciorem istam formam illud redigas. Quod summe perfectum est, necessario existit: res illa infinita & summe perfecta, cujus ideam in mente habeo, summe perfecta est: res igitur illa infinita & summe perfecta, cujus ideam in mente habeo, necessario existit. Propositioni adhibetur distinctio: Quod summe perfectum est, necessario existit, eo modo quo est. Si re ipsa est, re ipsa necessario existit. Si est tantum in intellectu; tantum necessario existitit. Opposita quoque distinctione excipitur assumtio: Res illa infinita & summe perfecta, cujus ideam in mente habeo, summe perfecta est, videlicet *à parte intellectus*: nam totum hoc de quo contenditur, idea solum est, ex cujus natura probare conatur Cartesius, Deum existere *à parte rei*. Liquet itaque sensus conclusionis: Res illa infinita & summe perfecta, cujus ideam in mente habeo, necessario existit *à parte intellectus*, sed non *à parte rei*. His ambagibus extricatis, jam ipse se prodit nodus difficultatis,

qui

qui totus latet in complexione duarum partium Propositionis; quarum prior est, *Quod summe perfectum est*, altera, *necessario existit*. Atqui pars illa prior propositionis propositionem alteram occulte involvit, hanc nempe, *Aliquid est summe perfectum*: & connexio illa, *est*, furtim hic usurpat significationem hanc, *existit à parte rei*; adeo ut is insit sensus in latebris propositionis hujus, *Aliquid existit à parte rei, quod est summe perfectum*. Sumit id itaque Cartesius, quod controversum est; nam cum ait, *Quod summe perfectum est, necessario existit*; tantumdem hoc est, ac si diceret, *Aliquid existit à parte rei quod est summe perfectum, atque id necessario existit à parte rei*. In quo ponit pro confesso, quod quæritur, ac manifeste petit principium. Hæc ut eludant Cartesiani, ac probent in magistri sui argumentatione non sumi, ut concessam *existentiam* rei infinitæ & summe perfectæ, in exemplum proponere solent hunc syllogismum: Quidquid clare & distincte cognosco in idea rei alicujus contineri, id rei illi adscribendum est: atqui in idea trianguli clare & distincte cognosco tres angulos contineri: tres igitur anguli adscribendi sunt triangulo. Si quis, inquiunt, ad id respondeat tres angulos adscribendos esse triangulo, modo adscribendi sint triangulo, inepte respondeat: nec enim sumitur hic ut concessum, quod vi ipsius argumenti obtinetur. Idem porro peccare ajunt, qui sic solvunt argumentum istud, Quidquid clare & distincte cognosco in idea rei alicujus contineri, id rei illi adscribendum est: atqui in idea rei infinitæ & summe perfectæ, clare & distincte cognosco *existentiam* contineri: ergo *existentia* adscribenda est rei infinitæ & summe perfectæ. Ajunt, inquam,

quam, frustra responderi *existentiam* adhibendam esse rei infinitæ & summe perfectæ, modo existat; nec enim se sumere ut concessum, quod obtinent vi argumenti. Verum hic quoque nobis offucias prætendunt; nam inter Syllogismi utriusque assumtiones magna intercedit differentia: in priore quippe assumtione, quæ talis est, *In idea trianguli clare & distincte cognosco tres angulos contineri*, triangulo id tribuitur, sine quo triangulus esse non potest, quodque naturam ejus constituit; omnino enim pertinet ad naturam trianguli, tres habere angulos. At in altera assumtione, quæ talis est, *In idea rei infinitæ & summe perfectæ clare & distincte cognosco existentiam contineri*, id tribuitur rei infinitæ & summe perfectæ, quod cujusmodi sit, & an ad ejus naturam pertineat, non certo constat; nunc enim id ipsum inter nos quæritur, an ad rei infinitæ & summe perfectæ, cujus ideam in mente habeo, naturam pertineat *existentia*, & cujusmodi *existentia*: atque id cum in quæstione positum sit, sumitur omnino quæsitum pro concesso. Quamvis ergo dem, me non posse animo informare ideam rei infinitæ & summe perfectæ, nisi existentis; ut neque ideam montis sine idea vallis; non propterea concessero rem infinitam & summe perfectam existere, ut neque hunc montem vallemve, quorum ideas in mente habeo. Nec ullum latet hic sophisma, ut frustra caussatur Cartesius, qui id ita conatur dissolvere; ex eo quidem quod idea montis in me non possit esse sine idea vallis, non sequi montem illum vallemve existere; at ex eo quod animo informare non possim ideam rei infinitæ & summe perfectæ, nisi existentis, necessario sequi rem infinitam & summe perfectam existere. In

quo

quo adhibet ipse Sophisma ad responsionem hanc infringendam: nam ex eo quod animo informare non possim rem infinitam & summe perfectam, nisi existentem, sequitur existere quidem illam, at in animo tantum meo, non re ipsa; & *existentiam*, quam idea illa includit, cogitatione ab ea separari non posse. Quapropter quotiescunque exoritur in animo meo idea rei infinitæ & summe perfectæ, exoriri quoque necesse est ideam *existentiæ*, alterius ideæ comitem individuam, & cum de una cogitat, cogitare quoque de altera; at cum de re infinita & summe perfecta, ejusque *existentia* cogitat, nihil necesse est rem infinitam & summe perfectam, ejusque *existentiam* extra cogitationem extare. Sive id libet Scholæ locutionibus explicare: Rem infinitam & summe perfectam, cujus ideam in mente habeo, sive quæ est *à parte intellectus*, necessario comitatur *existentia à parte intellectus*; minime vero eam comitari necesse est *existentiam à parte rei*. Urgent rursum Cartesiani, & ajunt, Rem infinitam & summe perfectam esse *ens* ipsum κατ' ἐξοχὴν, *ens* generale, *ens* infinitum; id cum sit simplicissimum, simplicissimam quoque esse ejus ideam; quæ cum *existentiam* necessario contineat, sequi *ens* ex se, suaque natura existere; repugnare quippe *ens* non existere. Pergunt ambiguitatis latebras quærere; *ens* enim illud generale, notio mentis quædam generalis est, ex singularium *entium* notionibus collecta; ut animal, notio mentis est ex singulis animalium notionibus conflata; atque *ens* illud generatim sumtum, ex æquo pertinet ad res quæ non aliter existunt, quàm in mente, & ad eas quæ extra mentem reipsa existunt; & quatenus pertinet, ad rem

infinitam & summe perfectam, quæ in mente mea est, re ipsa non existit. Ergo si ad vocem illam *entis* adhibeatur solennis nostra distinctio, ad eam impacta omnis hæc ratiocinatio dissiliet. Talis illa est: Res infinita & summe perfecta est *ens* ejusdem naturæ ac res ipsa infinita & summe perfecta; *ens* nempe quod extra mentem meam re ipsa non existit; non vero est *ens* re ipsa extra mentem meam existens.

IX. Sed ut certius idea hæc Cartesiana rei infinitæ & summe perfectæ cognoscatur, suisque momentis æstimetur, ajo me æquo jure cum Cartesio acturum, si ex idea rei hujus, quæ non in me solum, qui exilis sum ingenii, sed & in maximis fere ætatum omnium Philosophis fuit, judicium faciam de idea Cartesii. Atqui neque ego, neque veteres illi Magistri, ideam ullam in nobis deprehendimus, in qua tantum præstantiæ, dignitatis, & perfectionis insit, ut non humanæ opis, sed solius potentiæ Dei opus esse dicenda sit. Si enim infinitatem & summam perfectionem in ea agnovissent Philosophi, qui Dei naturam diligenter & anxie scrutati sunt; tantamque præstantiam, ut ab humana mente orta esse non posset, unum illum esse, corpore carentem, nulla præditum figura, infinitum, æternum, summe perfectum esse magno consensu omnes haud dubie collegissent, uti factum à Cartesio est. At contra, vel multiplicem confinxerunt Deum, vel corporeum, vel globosum, vel animalem, vel cer-

IX. *Ex idea rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in me & aliis est, colligi non potest* existentia *Dei, ac proinde nec ex illa, quæ in Cartesio est.*

certis circumſcriptum finibus, vel morti obnoxium, nec proinde ſumme perfectum; vel Deum omnino eſſe penitus negaverunt. Ad me vero quod attinet, cum ideam Dei quæ in me eſt attente conſidero, ſpeciem quamdam deprehendo rei maxima præſtantia & excellentia præditæ; ac tanta, quantam in nulla alia ſpecie unquam deprehendiſſe me memini: & quamvis rerum omnium mihi videatur longe perfectiſſima, agnoſco tamen quidquid illud perfectionis eſt, quod in idea hac percipio, longe infra immenſam & infinitam Dei præſtantiam & perfectionem eſſe poſitum; & quantumcunque vires animi contendam, futurum nunquam ut cogitatione tantam aſſequi excellentiam & complecti poſſim: quippe ex contagione rerum corporearum, quas ſenſibus uſurpare ſoleo, ſemper allitum iri imperfectum quippiam & finitum ad ideam Dei quam in me conor exprimere: at quamvis veram Dei notitiam ab idea hac, quæ finita & imperfecta eſt, habere non poſſim, habere me tamen à ratione. Quamobrem longe verius, digniuſque de Deo & cogitat & loquitur, qui nihil eorum eſſe dicit quæ cogitari poſſunt, quam qui Deum id eſſe quod cogitat, confidenter pronuntiare audet. Cum igitur idea Dei, quæ in me & aliis eſt, ſit hujuſmodi, ejus conſimilem eſſe Carteſii ideam arbitrari poſſum & debeo; ac propterea nihil omnino opus eſſe, cur Deus ad eam informandam auctor aſciſcatur. Quod ſi ſolum ſe ſapere, reliquos homines ſtolidos eſſe dicat Carteſius, ridebimus. quis enim fanaticus, aut furioſus, pari reſponſione deliramenta ſua non approbet? Certe cum ab eo eſſet aliquando per literas quæſitum, unde ſibi ideam comparaſſet hujuſmodi, quam viri in-

ingenio, pollentes, quantalibet cura & attentione adhibita in se non reperirent, respondere ausus est, ideam hanc perinde ut in se, sic in aliis quoque inesse; verum ab iis non agnosci. At rursum ab eo quæsitum oportuit, cur viri illi, & ingeniosi, & diligentes, & ab eo admoniti, ideæ hujus tam splendidæ & illustris, in animis suis versantis essent inscii, solus ipse conscius esset. Nam quid ad id respondisset consentaneum rationi, aut simile veri? Quanto credibilius est, vanis ipsum imaginibus delusum censuisse ea se videre, quæ non videret; quàm reliquos omnes ea non videre, quæ obtutibus eorum paterent.

X. Insignem denique & plane jocularem in argumentationis hujus Cartesianæ commissura διαλληλισμὸν, sive ut loqui solent in Scholis, petitionem principii, & circulum supra jam à me notatum nunc iterum Lector animadvertat. Decernit ille nullam habere nos posse rei cujuslibet certam scientiam, priusquam Deum noverimus. Hinc efficitur, notitiam omnem quæ prævertitur in nobis notitiam Dei, esse incertam. Hoc si sit, ideæ omnes, notiones omnes; item propositiones, assumtiones, conclusiones, quibus ad comparandam Dei notitiam usus est Cartesius, incertæ sunt. Vel si totam hanc pompam demonstrationis, etiamsi constet ex omnibus ratiocinationis partibus, ratiocinationem tamen non esse, sed simplicem tantum, ut vocant, visionem & conscientiam, ridicule affirmantibus Cartesianis stolide credamus, conscientia tamen hæc, sive visio, incerta est. Quod si to-

X. *Per vitiosum ratiocinationis circulum* existentiam *Dei probat Cartesius*.

totum illud, quidquid tandem sit *, incertum est; incertum quoque est quodcunque inde colligitur. Colligitur autem *existentia* Dei. Attamen ex hac cognitione Dei, tanquam certissima, & certissimis à se argumentis demonstrata colligit superiora hæc omnia certa esse, & quascunque prius habuerat caussas dubitandi, posito hoc principio, penitus esse sublatas. Quamobrem manifesto in se recurrit: Deus existit, inquit, quia vera est idea Dei quæ in me est: vera est idea Dei quæ in me est, quia Deus existit. Quo quid fingi potest magis ἀσυλλόγιστον?

XI. Cæterum cum ex hac una Dei notitia omnem suam Philosophiam duxerit Cartesius, ideasque omnes suas, cogitationes, argumentationes, quantumvis claræ sint & distinctæ, dubias fere & inexploratas fassus sit, nisi sua *existentia* Dei probatione nitantur; vitiosam autem eam esse ac vanam à nobis liquido sit ostensum, solvitur splendidus ille omnis & operosus Cartesianæ Philosophiæ contextus. Videat igitur magnum illud veritatis columen, quid ex idea rei infinitæ & summe perfectæ in caussæ suæ utilitatem possit depromere; cum & finitam esse ideam hanc, & imperfectam, & obscuram, & confusam, & minimum *realitatis* gradum obtinere, & ad probandam *existentiam* Dei plane inutilem, luculenter sit comprobatum. Videt etiam, satisne prudenter, satisque verecunde à se actum sit, cum jactavit passim & magni-

XI. *Expugnatis argumentis, quibus* existentiam *Dei demonstrare conatus est Cartesius ruit, ipso fatente, omnis ejus Philosophia, & fenestra erroribus aperta est.*

fice gloriatus est, certioribus argumentis ostendisse se Deum existere, quàm ullum Epicherema Geometricum à Mathematicis sit demonstratum; atque una hac via quam aperuit, ad certam tantæ rei cognitionem perveniri; à qua via si qui deinceps discedere ausint, pro impiis jam inde esse habendos.

CAPUT QUINTUM.

Expenditur Cartesii sententia de corpore & vacuo.

I. *Exponitur Cartesii sententia de corpore & vacuo.* II. *Et refellitur.* III. *In maximos errores Cartesium impegit ignoratio duplicis extensionis; quarum alia, quæ corporum est,* positiva *est; alia, quæ nibili est, est* negativa. IV. *Jocularis error Cartesii de corporum duritie.* V. *Parum candide agit Cartesius, cum Mundum esse ait indefinitum.*

I. Aliam nunc attingamus quæstionem; quæ est de corpore & vacuo: & primum quemadmodum eam persequatur Cartesius videamus. Materiæ, sive corporis universe spectati naturam in eo vult esse positam, quod sit extensum in longum, latum, & profundum; quippe id primum in corpore cognosci & esse in nulla enim alia re ad corpus pertinente naturam ejus sitam dici posse; non in duritie, non in pondere, non in colore, calore, frigore, aliisve hujusmodi: nam quod

I. *Exponitur Cartesii sententia de corpore & vacuo.*

quod ſpectat ad duritiem, cognoſci illam ex manuum noſtrarum tactione; quod ſi ergo, cum manus noſtra movetur in aliquam partem, corpora omnia ex illa parte recedant, duritiem illorum perceptum non iri à manu noſtra; nec idcirco tamen corpora hæc corpoream naturam amiſſura. etiamſi nullum nobis exhibeant duritiei ſenſum: item corpora quæ duritie pollent præ cæteris, licet comminuantur in pulverem, vel etiam liquefiant, haud minus tamen futura corpora: de pondere quoque idem eſſe judicandum; ignem enim, qui levis eſt, eſſe tamen corpus; uti & aerem etiamſi colore careat; aquam, etiamſi calore; ignem, etiamſi frigore; ſolam eſſe extenſionem, qua detracta, detrahatur corpus; qua addita, corpus augeatur; quantitatem ſeu extenſionem, à corpore, ſive re extenſa intellectum ſolum, non re diſtingui & differre: imo, ſi quis ea conetur mente disjungere, confuſam tantum rei corporeæ, tanquam corpore carentis, ideam hunc habiturum; claram contra & diſtinctam extenſionis, tanquam corporis, quæ propterea perperam *accidens* appelletur: ſimiliter ſpatium ſive locum internum, qui repletur à corpore, corpus ipſum reipſa eſſe, ſed intellectu ſolum diſtingui; extenſionem enim illam in longum, latum & profundum, qua conſtat ſpatium, hanc ipſam eſſe qua conſtat corpus; id ſolum intereſſe, quod in corpore ſpectetur extenſio, ut ſingularis & individua; in ſpatio, ut generalis, ita ut mutari poſſit extenſio quæ ſpatium implet, corpus nempe ipſum: nec mutetur tamen extenſio illa in qua erat corpus: cum igitur genus & ſpecies re non differant ab individuo, ſed tantum intellectu, extenſionem ſpatii,

non re, sed intellectu differre ab extensione corporis; quæ cum ita sint, clarissime apparere nihil esse posse in rerum natura omni corpore plane vacuum; nam cum natura corporis in extensione posita sit, ubicunque inest extensio, necessario illic inesse corpus; alioqui, si extensio illa non sit corpus, eam fore nihil, atque ita nihil fore extensum; id autem fieri non posse, cum nihil nulla sit extensio, nullæ qualitates, proprietates nullæ: unam hanc esse ex anteceptis à pueritia falsis opinionibus, quod nullam rem impedire credimus, quominus vas aliquod ita vacefieri saltem, Deo possit, ut nullum in eo corpus maneat, nam si vacefiat, latera vasis illico coitura; quippe sublato ex vase omni corpore, sublatum iri extensionem, futurumque nihil inter vasis latera; quæ si non coeant, possitque vas manere cavum, uti erat, cum necessaria sit inter ejus capacitatem, & extensionem illam generalem conjunctio, mansuram quoque extensionem; atque hac manente, mansurum quoque corpus; nihiloque magis percipi posse montem sine valle, quam capacitatem vasis, laterumque distantiam sine extensione, & extensionem hanc sine corpore; alioquin nihil fore extensionem, & distantiam illam futuram nihil, quæ secum manifesto pugnent; atque hunc errorem cum aliis temere nos à pueritia præsumsisse, id à Deo fieri posse; quod longe secus est: hinc sequi porro, Mundum nullos habere amplitudinis suæ fines; nam si qui essent, ultra eos futurum vacuum, quod esse omnino non potest; nec idcirco tamen caussam se habere, cur Mundum dicat esse infinitum, quod de solo Deo dicendum sit; sed tantum *indefinitum*; ad id enim

enim ſatis eſse, quod probari vel percipi non poſſit ullis eum limitibus contineri; neque ſe negare tamen habere eum poſse limitis aliquos quos percipere nequeat; ſequi etiam, alios Mundos eſse non poſse præter hunc, qui jam extat; nec enim ſpatium ullum eſse vacuum, in quo ſiti eſse poſſint: item ſequi, Mundum hunc numquam eſse deſiturum, niſi eo deſinente novum illico mundum condat Deus, ne minima quidem interpoſita mora ne vacuum oriatur; nec ullum futurum fuiſse ſpatium, ſi nihil unquam Deus creaſset: ſequi denique, idem prorſus ſignificari vocabulis, ſpatii, extenſionis, diſtantiæ, corporis, & materiæ.

II. Adverſus ea multa fuſe, & non infeliciter diſputata ſunt à Philoſophis. Horum præcipua ſunt iſthæc; falſo cenſere Carteſium, id primum in corpore & cognoſci & eſse, quod ſit extenſum; prius enim eſse, habere partes à partibus ſecretas & diviſas, quam eſse extenſum: confundi præterea ab eo extenſionem cum re extenſa; quæ ſi diſtinguantur, uti par eſt, & uti factum nonnunquam ab eo eſt, inventum iri in re extenſa, aliquid: in quo extenſio recipiatur, eique ſuppoſitum ſit: quinetiam cum corpus omne ſit in aliquo loco ſeu ſpatio, ſi ſpatium omne corpus eſt, neceſse eſse corpus omne eſse in corpore, quod abſurdum eſt; nec inficiari poſse Carteſium omne corpus neceſsario deſiderare ſpatium ſive locum in quo ſit, eoque carere haudquaquam poſſe; quippe qui decreverit Mundum alium, præter eum qui nunc extat, idcirco creari non poſſe, quod

II. *Et refellitur.*

nullum supersit spatium, locus nullus, in quo locari possit: cum autem spatium sive locus, in quem diversa corpora possint ordine succedere, sit immobile, nec mutetur cum corporibus, spatium sive locum differre à corpore, sive re locata; vel si locus, in quo corpus est, dicatur mutari cum corpore, corpus non mutare locum, cum movetur, hoc est, e loco in locum transfertur; quo quid ineptius fingi potest? Ad hæc quod ait, corpus duritie, mollitudine, calore, frigore, levitate, pondere aliisque hujusmodi carere posse; extensione carere non posse, idem valere hoc ac si dicas, ceram figura quadrata, globosa, tereti, levi, angulata carere posse; ut autem hac, illave figura carere potest cera, neque tamen omni figura carere potest, ita corpus hac, illave qualitate carere posse, nec tamen posse omni omnino qualitate carere; quemadmodum corpus carere potest hac illave extensione, pedali puta, vel dodrantali, vel quadrantali; omni omnino extensione carere non potest. Istis graviora sunt hæc, quod augustissimum Eucharistiæ Sacramentum doctrina ista funditus labefactat; nam si corpus non est, quod caret triplici extensione, illic corpus Christi non est, ubi extensionem illam non obtinet. Id tam apertum, tamque liquidum est, ut quidquid contra commenti sint Cartesiani, vel comminiscentur posthac, nauci non esse æquorum æstimatorum judicio definitum sit. Jam si nullus alius Mundus præter hunc nostrum esse potest, valde utique imminuitur & attondetur potentia Dei, cui non solum Mundi alterius, sed vel minimi corporis creandi facultas eripitur. Hoc efficere non potest Deus, nec efficere potest, ut ullum

corpus ab alio corpore penetretur; quod & aperte negavit Carteſius. Id autem pleriſque ſacræ Fidei decretis repugnat. Imo, dicendum quoque Carteſio eſt, ne orbem quidem hunc ex nihilo Deum creaſſe; nec eum deſtruere, & in nihilum ſolvere poſſe; hoc enim ſi fuiſſet, foretve, ſpatium in quo eſt, vacuum fuiſſe ante, & poſt futurum: quod repugnare Carteſius autumat. Quæ ſi admittuntur, admittendum quoque eſt, materiam eſſe æqualem Deo, nec ab eo pendere: quam impietatem ab Anaxagora, Pythagoreis, Platonicis, & Stoicis ortam hauſerunt priſci Hæretici, Marchioniſtæ, Valentiniani, & Manichæi. Et mirabile ſane eſt, adeo in angustum cogi potentiam Dei ab eo, qui efficere hunc poſſe decrevit, ut bis bina non ſint quatuor, & res eadem ſimul ſit & non ſit.

III. Abnormia hæc vitia doctrinæ iſtius fere jam deprehenſa ſunt. Nunc id novi addam, tot monſtra peperiſſe, non falſam modo & abſurdam, ſed plane puerilem Carteſii hallucinationem, quàm colligit illic neceſſario ineſſe corpus, ubicumque eſt longitudo, latitudo, & altitudo, ex eo quod vacuum, ſive nihilum, eſſe non poſſit longum, latum, & profundum, nec ulla eſſe poſſit, nihili extenſio; manifeſtam enim repugnantiam hoc continere; quippe nihili nullas eſſe proprietates, nullas qualitates. En vero inſuperabilis ille obex, cui Deum ipſum cedere neceſſe ſit. Advertiſſet vero Carteſius duplicis eſſe generis qua-

F 5

III. *In maximos errores Carteſium impegit ignoratio duplicis* extenſionis; *quarum alia, quæ corporum eſt*, poſitiva *eſt*; *alia, quæ nihili eſt, eſt* negativa.

qualitates, sive proprietates, *positivas* alias, alias *negativas*; nihili proprietates *positivas* nullas esse, *negativas* multas. Annon enim nobis dicere licet, nihilum immutabile esse, immobile esse, infectum, incorruptum, æternum esse? nihilum nihilo simile esse? nihilum differre à rebus creatis? nihilum esse contrarium enti? ex nihilo orbem à Deo esse creatum? cæteraque quæ elegantissimo Poëmatio tribuit Nihilo Passeratius, vir amœnissimi ingenii? Atqui hæc immutabilitas, hæc immobilitas, cæteraque quæ nihilo per hujusmodi locutiones tribuuntur, meræ sunt negationes, nempe mutabilitatis, mobilitatis, generationis, corruptionis, finis, discrepantiæ à nihilo, similitudinis cum rebus creatis, convenientiæ cum *ente*, *existentiæ* rei ullius ante mundi creationem. Similiter cum fingimus in nihilum à Deo redigi vinum quod continetur vase aliquo, nullo alio admisso corpore in vini locum, dicendum est vacuum manere spatium, quod à vino occupabatur, ejusdemque id fore amplitudinis & extensionis, ac prius erat vinum, meritoque vacuo huic spatio extensionem tribuemus, at *negativam*; nam cum dicam spatium illud inane, quod intra vas est, esse pedis unius quadrati, perinde erit ut si dicerem in spatio illo pedali nullum esse corpus; & pedalis hæc extensio vacui, sive nihili, erit negatio corporis in spatio pedali. Hæc non impegit Plato, Philosophus Cartesii valde dissimilis; non enim inane dixit esse, sed quasi esse. Videtis quàm exigui pulveris jactu, maximi motus animorum quiescant. Dignumne verò erat Philosopho, tantas res, quantas ex hoc capite fluere ostendimus, voculæ unius ambiguitate decidere?

IV. Quàm

IV. Quàm frivola est autem argumentatio illa Cartesii, qua probare conatus est naturam corporis non esse in duritie positam? Cum manus nostræ, inquit, moventur in aliquam partem, si ab ea parte corpora omnia eadem celeritate recederent, quàm manus nostræ moventur, duritiem nullam sentiremus; nec idcirco tamen corpora ita recedentia corporum naturam amitterent. Quo argumento probare quoque possim, mala Tantalo impendentia, suavia non fuisse; quod cum recederent simul atque ea hic ore captaret, suavitatem eorum degustare non posset. Brevius dixisset, si manus in sinu contineamus, neutiquam sensuras duritiem corporum, ac propterea corporis naturam ex duritie non pendere. Bifariam spectatur durities, vel quatenus opponitur mollitudini, vel quatenus significatur ea, quæ à veteribus dicta est ἀντιτυπίας Ea autem vis est à natura corporibus insita, qua nullum aliud corpus admittunt intra se, suamque molem ac spatium tuentur; adeo ut ubi corpus est aliquod, illic aliud corpus esse naturaliter non possit. Id autē nihil aliud est, quàm quod in scholis appellatur, *Impenetrabilitas.* Audiverat Cartesius priscos quosdam Philosophos naturam corporis posuisse in hac ἀντιτυπία quàm sententiam obtriturum se confisus est egregio illo quod attulimus argumento; in quo primum id peccat, quod geminam hanc, quam dixi, duritiem non distinguit; deinde, quod ex manuum nostrarum contactu estimandam eam censet. Ad utramlibet autem duritiem referatur contactus ille, falsissimum id esse liquet: nam tegmen ferreum equo & equiti fugienti impositum, durum esse non desinit,

 etiam-

IV. *Jocularis error Cartesii de corporum duritie.*

etiamsi eum cursu attingere, & manu contingere frustra contendam. At sive in Mundo sint hominum manus; sive non sint, corpora omnia, etiamsi mollia, aqua, aer, ignis, suam duritiem sive ἀντιτυπίαν semper retinent: & aurum, sive solidum, sive fusum, æque tamen impenetrabile est. Præclarè itaque veteres illi, qui in ἀντιτυπίᾳ constituebant naturam corporis, corpus ita definiebant (1), ὄγκος ἀντίτυπος ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ. idest, *Moles renitens, quantum in se est*. Nempe duritiem, sive ἀντιτυπίαν internam ac naturaliter corporibus insitam, ex natura suapte, non ex aliarum rerum comparatione æstimari volebant. Quod nec diffitetur Cartesius (2), cum Henrico Moro corpus esse definienti rem sensilem, respondit hac finitione proprietatem aliquam corporis explicari; non naturam integram, quæ extare potest, etiamsi nulli sint homines, nec ab humanis sensibus pendet.

V. Mundum autem cum indefinitum esse dixit, latebram sibi paravit in dictionis hujus obscuritate, ad quam confugeret, cum urgeretur Theologis, quos in se concitatum iri præsentiebat. Id vero esse vult indefinitum, quod finitum, necne sit, ignoratur; unde efficitur vocabulo hoc significasse Cartesium, cujusmodi res sit, si ad nostram notitiam referatur; non cujusmodi suapte natura sit. Quod si indefinitum illud est; quod ignoratur, ne finitum, an infinitum; ignoratur utique, an Mundus finitus sit, an infini-

(1) *Plutarch. De Placit. Philosoph. Lib. 1. cap. 12.*
(2) *Cartes. Epist. Tom. 1. Epist. 67.*
V. *Parum candide agit Cartesius, cum Mundum esse ait indefinitum.*

finitus; ac propterea ignoratur quoque, pluribus Mundis locus supersit, necne. Temere itaque affirmavit Cartesius, quod ignorabat, cum plures Mundos esse non posse dixit. Porro nihil indefinitum est suapte natura: quidquid enim est, vel finitum est, vel infinitum: si finitum, corruere omnem suam doctrinam de corpore & vacuo, cæterisque rebus naturalibus fatetur Cartesius; si infinitum, frustra effugium quærit in indefinito, & convictus tenetur errorum omnium, quos ex perversis illis principiis oriri ostendimus. Quid quod & ex iis manifeste sequitur Mundum esse infinitum? nam quid aliud est infinitum quàm quod fine caret, nec ullius clauditur limitibus? Optime & vere Thomas Aquinas (1) *In rebus materialibus aliquid dicitur, infinitum, per privationem formalis terminationis*. At Mundum nullos amplitudinis suæ fines habere palam asseverat Cartesius; & si negaret, secum ipse pugnaret; quippe si corporum & materiæ fines sint aliqui, ultra fines illos nulla materia est, nullum corpus; propthereaque spatium illic vacuum est & merum nihil, & plures in eo Mundi locari possunt; quæ fieri non posse contendit.

CAPUT

(1) *Thom. Summ. Part.* I. *Quæst.* 86. *art.* 2. *ad* 1.

CAPUT SEXTUM.

Expenditur Cartesii sententia de ortu mundi hujus aspectabilis.

I. Exponitur Cartesii sententia de ortu trium elementorum, ex quibus Mundum hunc aspectabilem conflatum esse docuit: II. *Et refellitur.*

I. PRostratis his commentis, reliquarum Physices Cartesianæ partium, quæ his incumbunt, ruinam sequi necesse est; ac egregium præsertim hoc inventum, quo Mundi hujus aspectabilis ortum descripsit, ex materia videlicet, ab initio partibus minutis & æqualibus conflata, quarum unaquæque circa centrum suum sigillatim; plures vero conjunctim circa communia quædam centra in morem vorticum volverentur. Ex harum particularum ita commotarum conflictu & attritu decisa fuisse vult ramenta quædam; atque has particulas castigatis angulis omnibus, omnique extantia decussa, tornata fuisse in globulos abrasa vero præsegmina cum agitarentur celerrime, & ad explenda globulorum intervalla assidue comminuerentur, summam adepta esse tenuitatem, ac continuato subinde motu tenuiora magis, magisque esse facta, neque ullum esse molituræ hujus ac trituræ modum; nec globulos quidem ipsos

sos

I. *Exponitur Cartesii sententia de ortu trium elementorum, ex quibus Mundum hunc aspectabilem conflatum esse docuit:*

sos in perpetua hac agitatione adversus mutuos incursus molem suam integritatemque tueri, sed comminui in dies; cæterum cum non eadem esset ramentorum omnium sive micarum (uti atomi Epicureæ appellantur à Seneca) ex globulis cadentium subtilitas, crassiora simul connexa & implicata varias moles concinnasse; tribus porro his elementis omnem aspectabilis hujus Mundi ortum contineri, ex decussis enim particulis, quas materiam subtilem, sive primum elementum appellat, Solem ac stellas extitisse; cœlum ex globulis, quos secundum vocat elementum; ex crassiorum primi elementi partium complexione, quo tertium constat elementum, Terram, Planetas, & Cometas prodisse. Hæc, inquam, miracula, non disserentis Philosophi, sed somniantis; non docentis, sed optantis, unice, incumbunt Cartesiano decreto de plenitudine rerum, quæ nullam admittat vacuitatem. Nam si spatium ullum posset esse vacuum; nihil attineret confingere immensam illam primi elementi tenuitatem ad explenda intervalla globulorum, perpetuamque illam trituram, nullis unquam, neque tenuitatis, neque temporis finibus terminandam. Atque hanc se habuisse caussam istorum comminiscendi fatetur Cartesius; quod vacuum esse quidquam repugnet.

II. Verum cum vanum esse demonstraverim argumentum, quo impulsus asseveravit Cartesius nihil esse posse vacuum, frivolam quoque esse consectarium est, & absonam, quàm inde commentus est, rerum progenerationem. Sed & aliis insuper, ac gravissimis laborat incommodis imaginarius

II. *Et refellitur.*

rius ille trium elementorum ortus. Taceo vulgatum illud, cui numquam satis solide occursum est à Cartesianis; quod ex perpetua corpusculorum concursione, & ramentorum decussu, augeri in dies necesse sit primum elementum, minui vero tandemque deleri secundum. Quibus par quippiam in suprema rerum conflagratione eventurum docebant Stoici; futurum videlicet, ut Sol Lunam, cæteraque astra, sibi similia efficiat, in seque convertat. Nam quod respondet Cartesius, ex primo elemento gigni tertium, atque ita actum primi elementi coerceri minime, id quidem secundi interitum sistit: nisi rursum ex primo & tertio renasci dicat secundum; quod nec dixisse tamen usquam Cartesium reperio; & si dicere audeat ullus Cartesianorum, risum tollent coronæ Philosophorum; perinde enim id erit, ut si ex scobe dicat scobinam fieri. Deinde cum negaverit Cartesius (1) coagmentationem ramentorum primi elementi, unde oritur tertium; vel ullum denique corpus, assequi posse soliditatem globulorum secundi elementi, manifestum est tertium elementum in secundi naturam non posse traduci. Quod longe minus dici potest de primo elemento: cum ex continua tritura tam subtile, tamque fluidum evaserit, & in dies evadere pergat, ut longe desciscat à soliditate secundi; etsi quid in eo firmum, solidumque sit, statim transeat in tertium. Taceo & mirificam illam subtilitatem primi elementi, quod ad singulos corporum motus friari necesse est in partes infinitas, ut ad omnes corporum anfra-ctus,

(1) *Cartes. Princip. Part.* 3. §. 113. *Part.* 3. §. 8.

ctus, angustias, & flexus celeriter fragmenta sua accommodet: quod est hujusmodi ut à mente nostra percipi non posse fateatur. Cartesius, sed pro certo tamen haberi jubeat, ut pote ex suis principiis aperte deductum: cum potius principia hæc retractare debuisset & revocare in dubium, utpote ex quibus id sequeretur, quod animo comprehendi non posset: præsertim cum cavendum sæpe sanxisset, ne iis præberetur assensus, quorum clara & distincta non haberetur perceptio. Taceo hæc, inquam: in hoc conquiescam argumento, quod solerter excogitavit acutissimus Anglus, Henricus Morus, quem malleum Cartesianorum merito appelles: ad id enim, velut ad fatalem quemdam scopulum, allisa hæc trium elementorum compages; totiusque aspectabilis orbis coagmentatio, disturbatur prorsus & concidit. Ponamus, inquit (1) particulas illas minutas & æquales, quibus primo constitisse universitatem rerum finxit Cartesius, fuisse quadrantalia sive cubos, qui & ad figuram globosam accedunt, & omnem vacuitatem possunt explere; si ex eorum agitatione, decisis undique extantibus angulis fiant globi, fragmentorum illorum omnium copia eam habebit ad globulos omnes rationem, quàm decem ad undecim; cum cubus ad globum inscriptum eam habeat rationem quàm unum & viginti ad undecim. Jam si temporis progressu, & motus continuatione major segminum copia in dies ex globulis delibetur, brevi ita augebitur, ut jam omnem globulorum molem æquet. His positis, si media pars ramentorum sive materiæ

(1) *Henr. Mor. Enchir. Metaphys. cap.* 16.

riæ subtilis explendis globulorum sive secundi elementi intervallis delegetur, altera pars supererit, unde Solis globus confletur. Ergo cum globuli, sive secundum elementum, & ex iis decussa ramenta omnem vorticis hujus Solaris, in quo sumus, universitatem ex æquo expleant, Sol vero dimidium habeat ramentorum illorum; quartam partem vorticis hujus obtinebit Sol, eamque ad illum habebit rationem, quam unum ad quatuor; ac propterea Solis diametros major erit reliqua parte diametri vorticis. Hoc si sit, Terra, cæterique adeo Planetæ, Solis globo erunt immersi. Hæc tam firmis nituntur rationibus, ut omnem exceptionis ansam præcidant, & commentitiam hanc trium elementorum, ac universi orbis constructionem, quam non immerito *Fabulam Mundi sui* appellat alicubi Cartesius (1), funditus pessumdent. Scio equidem excogitari posse corpora alterius figuræ, quæ propius accedat ad globosam quàm quadrantalem, & omnem vacuitatem possit explere, puta Prisma sexangulum, cujus altitudo sit æqualis diagonali lineæ basis sexangulæ; ac minus propterea ex iis detritum iri ramentorum, ut in globos rotundentur. Vel ita tamen ea prodibit inde materiæ subtilis copia, ut Solem ex ea nasci necesse sit, cujus dimidia Diametros, sive radius superaret Solis & Terræ distantiam.

CA-

(1) *Cartes. Epist. Tom.* 2. *Epist.* 103.

CAPUT SEPTIMUM.

Expenditur Carteſii ſententia de cauſſa gravitatis corporum terreſtrium.

I. *Exponitur Carteſii ſententia de cauſſa gravitatis corporum terreſtrium*. II. *Et refellitur*.

I. NIhilo felicior fuit Carteſius in aſſignanda cauſſa gravitatis corporum terreſtrium, quam confert in motum globulorum ſecundi elementi; qui cum à vortice, in quo ſunt, circumagantur in orbem, motu hoc tendere illos neceſſe eſſe ait ad extimum vorticis ambitum ſecundum lineas rectas; atque idcirco ſi quæ terreſtria corpora occurrant, cum tanta in iis non inſit ad fugiendum centrum & extima petenda propenſio, de loco ſuo decedunt, urgentibus globulis, & ab his ad alta contendentibus retruduntur ad inferiora; atque eo magis, quo plus habent materiæ terreſtris, minuſque cœleſtis. Id ut commodius explicet, utitur exemplo ingentis alicujus vaſis aqua pleni; quæ aqua ſi in orbem vertatur, & minutæ aliquæ injiciantur ligni particulæ, confluent illæ ſtatim ad centrum, & ſuſpenſæ in medio aquæ vortice natabunt, uti medium vorticis ſui innat terra.

II. Hæc quantumvis belle & ad ſpeciem ve-

I. *Exponitur Carteſii ſententia de cauſſa gravitatis corporum terreſtrium*.
II. *Et refellitur*.

veritatis composita, fidem tamen non obtinebunt à cordatis Philosophis, si observaverint aquam hanc in vase circumactam, ferri circa axem motus hujus, & injectas in eam particulas ad axem illum tendere, & quidem unamquamque particulam ad id axis punctum, in quo secatur axis ab area plana vertiginis particulæ hujus: non vero tendere ad centrum vasis. Nam si aquâ impleatur vas aliquod in cylindri formam excavatum, & aqua in orbem agatur, tum in eam injiciantur particulæ aliquæ ligneæ & lapideæ; conspicientur illico particulæ ligneæ ad supremam axis partem confluere, lapideæ ad infimam; neutræ vero ferri ad centrum cylindri. Nempe singulæ petent centrum areæ planæ in qua moventur; ac proinde cum in suprema parte aquæ ligna, in inferiores lapides circumagantur, centra utriusque vertiginis in variis erunt axis partibus, in iis nempe punctis, in quibus areæ vertiginis utriusque axem secabunt. Hinc sequitur, corpora terrestria à globulis materiæ cœlestis depressum iri, non versus terræ centrum, sed versa centra vertiginum suarum; nempe unumquodque versus centrum vertiginis globulorum à quibus deprimitur; hoc est, versus punctum illud axis terræ in quo secatur axis ab area vertiginis hujus: unde fiet, ut ea sola corpora terrestria quæ sunt sub Æquinoctiali, cadant in terram ad perpendiculum, sive ad rectos angulos; reliqua vero ferantur quidem ad perpendiculum versus axem terræ, at oblique versus terræ superficiem; & obliquius, quo obliquior erit illis sphæra & sub Polis denique corpora in terram omnino non cadant. Quæ cum falsa esse experientia testis nos quibus Sphæra obliqua est doceat,

& cor-

& corpora omnia terrestria, in quacunque Sphæræ positura sita sint, ferantur in terram ad perpendiculum, ac centrum propterea terræ manifesto petant, caussam gravitatis terræ, quam attulit Cartesius, plane falsam esse dicendum est. Inde adeo Anaximander, & Leucippus Eleates, qui ex hujusmodi vertigine concretam esse terram crediderunt, non globosam illam, sed συμπανοειδῆ, sive cylindraceam esse dixerunt: terramque ipsam veteres Cylindri figura adumbrarunt, ut à Porphyrio (1) traditum extat. Plura persequerer; sed facile intelligitur quam promptus eis in minutis & consectariis fuerit lapsus, qui in præcipuis tam sæpe corruit.

CA-

(1) *Porphyr. apud Euseb. Præp. lib.3. cap.7.*

CAPUT OCTAVUM.

Expenditur generatim Carteſiana Philoſophia.

§ I. *Laus Carteſianæ Philoſophiæ*. II. *Cur tantum ætati huic placuit*. III. *Notantur Carteſianæ Philoſophiæ labes*. 1. *Inconſtans eſt*. 2. *Figmentis nititur*. 3. *Effectibus cauſſas non neceſſarias, cauſſis effectus non neceſſario aſſignat*. 4. *Officit Fidei*. 5. *Vitioſa utitur ratione philoſophandi*. IV. *Carteſii virtutes*. V. *Cenſorium judicium de Carteſii ſcriptionibus*. VI. *Carteſii vitia*. VII. *Inſigne hoc Carteſii vitium, quod novitatis nimium fuit ſtudioſus; ac propterea ſimulate affectavit inſcitiam, quam ejus aſſeclæ vere retinuerunt*. VIII. *Etſi nihil fere attulit novi*. IX. *Laus Ariſtotelis*. X. *Vulgares ſunt Carteſianæ Moralis regulæ Epilogus*.

I. NUnc ergo novitiæ hujus Philoſophiæ naturam circumſpiciamus atque indolem. Fronte quidem ipſa eximiam de ſe ſpem facit: præclaros habet ad veritatem aditus; radices errorum, anteceptas videlicet opiniones evellit; & velut in purgato ad ædificandum ſolo, in conſeſſis & omnium aſſenſu comprobatis principiis fundamenta locat. Principia hæc pauca, clara, ſimplicia. Depromtus dehinc ex iis ſpecioſus ille doctrinæ contextus. Preſſa & compacta rerum inter ſe aptarum & cohærentium commiſſura. Ad naturæ leges, ad experientiæ magiſtræ teſtificationem, ad normam machinalis ſcientiæ, ſi factionis hu-

I. *Laus Carteſianæ Philoſophiæ*.

hujus patronis credimus; exacta accurate omnia. Magna ubique ſimilitudo veri. Nihil intricatum, nihil obſcurum, nihil ſuperfluum. Dilucida paſſim, & plane philoſopha brevitas.

II. Quamobrem minime miror diſciplinam hanc tantis plauſibus, tanta approbatione vulgo fuiſſe exceptam; ab iis præſertim, qui olim in Scholis, dum pueri eſſent, Peripateticis velitationibus utcunque exercitati, at reliquæ omnis priſcæ Philoſophiæ, veterumque ſectarum plane inſcii delectati ſunt hac novitate doctrinæ; non ſenticoſæ, non hiſpidæ, non perplexæ: & quam Ariſtotelica parum ſibi perſpecta probabiliorem & ſimiliorem veri judicabant, cæteris quoque diſciplinis, quas Ariſtotelica etiam putabant eſſe inferiores, anteponere non dubitarunt. Poſtquam enim Arabes, florentibus olim rebus ſuis, cum extincta per orbem prope jacerent bonarum literarum ſtudia, aliquos Ariſtotelis codices nacti, in ſuam converterunt linguam, & ut omnis Philoſophiæ ignari adhuc erant, traditam his libris doctrinam avide arripuerunt, & per totum porro Occidentem diſſeminarunt; ita primum noſtris hominibus placita eſt Peripatetica hæc doctrina, ut non alia deinceps imbui ſe paſſi ſint ad hanc ætatem. Sed lapſu demum temporis, uti fit, ſectæ hujus tricas pertæſi, ad eamque quaſi nauſeantes, quæ prima in hoc faſtidio objectæ ſunt ipſis offæ Carteſii, tam jucunde ipſis ſapere viſæ ſunt, ut iis ſeſe ingurgitaverint largiter, omnemque aliam ingenii paſſionem reſpuerint. Hos alii, nihil niſi alienis oculis ſpectare ſo-

II. *Cur tantum ætati huic placuit.*

soliti, pecudum ritu secuti sunt. Quidam acutiores, at parum candidi partium, studio ducti, Cartesianos se professi sunt; non quod doctrinam hanc probarent, sed quod eam probare videri, conducibile sibi putarent. At sagacioribus viris, & longo Philosophiæ usu subactis, & animum ab assensionum temeritate cohibentibus, non minores sectæ hujus, quàm cæterarum, ac fortasse majores etiam labes deprehensæ sunt, totaque vacillare ac infirmis niti radicibus visa est.

III. 1. Agnovistis enim neutiquam obsecutum esse Cartesium positis à se philosophandi legibus, & à tradito in exorsu dubitandi præcepto statim discessisse, plurimaque admisisse, non dubitatione solum, sed repudiatione etiam digna. Quasi cunctatione hac præmuniret confidentiam suam; ac discipulos suos de cæterorum Philosophorum opinionibus dubitare, soli sibi sine dubitatione assentiri vellet. Ex hac porro principiorum inconstantia magnam doctrinæ totius mutabilitatem consequi necesse fuit. Quædam enim probabilia juxta positam ab eo dubitandi legem rejecta videas: quædam valde incerta, quasi pro imperio dictata & sancita. Plurima hujusmodi audistis ex me, & jam ab aliis notata sunt. Atque hoc sane primum doctrinæ hujus vitium est.

2. Alterum hoc, quod ex male perspecta mentis humanæ natura, figmentis ejus solidi aliquid subesse censuit, iisque tanquam certissimo instrumento usus est ad solvendas

III. *Notantur Cartesianæ Philosophiæ labes.*
(1) *Inconstans est.*
(2) *Figmentis nititur.*

ſendas difficillimas Philoſophiæ quæſtiones; ut ſi quis ex motu nubium curſus cœli aſtrorumque metari velit. Hinc factum ut aberraret, cum in multis aliis, tum maxime in inquiſitione Criterii (qua norma qui caret, fruſtra is aſpirat ad cognitionem veritatis) & in demonſtranda *exiſtentia* Dei, unde opinionibus ſuis pleriſque fidem facere conatus eſt. Atque univerſam hanc Philoſophiam labes hæc pervagatur; ut ſi fanaticam dicas, non valde alieno eam nomine ſignes.

3. Minime vero probare poſſum, quod cauſſas naturales inveſtigans, in iis acquieſcit, unde res oriri potuiſſe fingit; cum has ſolum admittere debuerit, unde res neceſſario ortæ ſunt. Nam ſi vel aliam cauſſam habere poteſt hic effectus, vel alium effectum habere poteſt cauſſa iſthæc, hunc ex illa arceſſere, divinare eſt. Nihil quippe in natura fit fortuito: ſed quotieſcunque concurrunt cauſſæ omnes ad efficiendum aliquid neceſſariæ, non poteſt id non effici. Quicunque igitur effectus ex cauſſis aliquibus oriri poteſt, ex iis neceſſario oritur; & ex quibus poteſt oriri, ex iis neceſſarium eſt non oriri. Geminas vero rei ejuſdem aut incertas cauſſas proponere, id omnino eſt micare in tenebris. Præclare Sextus Empiricus (1): ſi ex eo ſolum, inquit, quod verum eſt, oriretur verum, veritate effectuum cognita cauſſarum quoque unde oriuntur conſtans eſſet veritas: at cum ex falſo, perinde ut ex vero, oriatur verum, etiamſi veri ſint effectus, ne-

3. *Effectibus cauſſas non neceſſarias, cauſſis effectus non neceſſarios aſſignat.*

(1) *Sext. Empir. adv. Mathem. libr. 7.*

cesse non est veras esse caussas, unde arcessuntur. Hoc est, cum unius effectus plures proponuntur vel proponi possunt caussæ, plures falsas esse necesse est, cum unica tantum vera sit. Hinc æstimare licet totum illud textum Physicæ Cartesianæ; etiamsi enim concederemus ex iis quæ posuit principiis res omnes corporeas, mundumque universum nasci potuisse, quod falsum tamen esse satis probavimus, non inde sequeretur mundum ex his principiis natum esse. Imo vero ex caussis plane diversis nasci potuisse non diffitetur Cartesius: nam ex Chao ipso eumdem rerum ordinem per leges naturæ deduci posse ait, atque eum qui nunc est, idque olim se suscepisse explicandum. Quam ineptus vero ille sit & ridiculus, qui sedens ad Lutetiæ portam, profiteatur se dicturum unde viatores omnes illuc advententes sint profecti, & hunc Lugduno, illum Divione dicat esse profectum; quia hic Lugduno, ille Divione proficisci potuit? Ut autem ex aliis caussis Mundus hic noster nasci potuit, ita ex iisdem caussis, quas finxit Cartesius, nasci potuit Mundus alter ab hoc nostro plane diversus. Quid veri autem, quid commodi, percipi potest ex hujusmodi commento, in quo incertæ sunt caussæ & incerti effectus? At, inquiunt, si minus id certum & utile, at laudabile profecto est, & ab Aristotele, & Epicuro, & aliis probatum & factitatum: præsertim si ad pauca principia & valde simplicia tanta effectuum varietas reducatur, quod à Cartesio præstitum est. Magnum profecto id videtur, & vulgo placuisse minime miror: verum si attentius spectemus principia Cartesi, quam specie simplicia, tam multiplicia effectu comperiemus. Nam con-

tinua

tinua illa tritura partium, quæ quantumvis comminutæ magis magisque tenuari, ac propterea novas semper figuras induere possunt, ingens illa primi elementi subtilitas & mobilitas, variæ illæ tertii elementi coagmentationes & moles, tum & corpusculorum terrestrium varietas, feracissima seges est ad quidvis comminiscendum: ut Cartesio tam facile fuerit imaginarium quemcunque Mundum inde procudere, quàm huncce nostrum. Id autem Aristoteli aut Epicuro nequaquam possis objicere: nam cum hic certas figuras & immutabiles, certumque figurarum numerum individuis suis corpusculis adscripserit; ille vero ad certas formas & definitas retulerit rerum omnium ortum atque statum, certi inde effectus & definiti jure elici potuerunt. Quæsiveris à Cartesio, quî factum sit, ut Saturni orbem Annulus ingens orbiculato circumjectu, nusquam cohærente, amplectatur, caussas illico ex immenso suo caussarum penu tam inusitati effectus depromet. At caussæ illæ erunt hujusmodi, ut ex iis Annulos ita circa reliquos Planetas, ipsamque terram, pari modo, parique jure architectari possis. Scitum vero est Philosophorum, quæ nimia probant, nihil probare. Atqui si ea posuisset principia, ex quibus Saturnum Annulo circumdatum esse collegisset, antequam id pro singulari sua solertia deprehendisset Hugenius, ea demum magnam veri similitudinem præ se ferrent. Tantum autem abest, ut ex principiis suis hunc Annulum cognoverit, ut eum duos esse planetas cum vulgo crediderit; caussasque attulisse se verissimas arbitratus sit, cur imaginarii hi Planetæ circa Saturnum tardissime moverentur. O egregium Philosophum, qui ex iisdem princi-

piis veri atque falsi caussas depromit ; qui ad omnia abutitur figmentorum suorum licentia , & infinita materiæ mutabilitate & concretione , ex eaque efficit quodcumque in solum venit; nec tam in configendis & contexendis rerum caussis quid verum, quam quid caussæ suæ sit commodum spectat. Et quod miremur, postquam res Cartesio bellæ visæ sunt procedere, qui origines illas primo commentitias, sicuti erant, haberi jusserat, progressu rerum factus audacior, eas jam pro veris haberi, nec minus iis fidei quam Geometrarum Epicherematis tribui vult, & nullum alium earum explicandi modum posse reperiri.

4. At capitale hoc est, quod à plerisque Christianæ Religionis decretis aliena est hæc Philosophia, etsi magnum præ se fert studium pietatis. Propositis enim à Deo ad credendum dogmatis mentem, uti debuit, decrevit esse submittendam. Verum vir ille modestus atque pius sanctam hanc legem nefariis adstrinxit conditionibus, & opinionum suarum veritatem, cum veritate dogmatum Fidei ausus est componere, & utraque asseveravit necessario inter se convenire, tamque certa esse atque perspicua quæ in Philosophia à se disputata sunt, ut Theologiæ contraria esse non possint; nisi Theologia rationis lumini repugnet; cumque veritas veritati non possit esse adversaria, impiū fore quisquis vereatur ne Philosophiæ suæ dogmata à dogmatis Fidei dissentiant. Immanem scilicet impietatem, puram & sanctam Cartesii doctrinam vel levi suspicione violasse. Quasi par sit opinionum ipsius, & decretorum Fidei veritas; tam-

4. *Officit Fidei*.

tamque hæc ad illa liceat exigere, quàm illas ex his spectare: quasi & par sit pietas assentiri utrisque, par impietas dissentire. In quo tam perverse ratiocinatur, tam inepte se amat, tam arroganter de rationis suæ figmentis, tam demisse contra de Fidei decretis sentit, ut idcirco quod opiniones suas certas esse putet, inde sine dubio colligat Fidei non repugnare; cum contra idcirco quod Fidei repugnent, falsas esse colligere debuerit. Ergo cum pleraque rationi adversari docuisset, secumque pugnare, quæ tamen definiat Fides esse verissima; atque his commentis imminutam videret à se Dei potentiam, satis tamen divinæ Majestatis integritati consuluisse se ratus est, si diceret Deum ea etiam facere posse, quæ fieri non posse, secumque ipsa pugnare ratio judicasset; quippe non ex natura sua, sed ex Dei voluntate pugnare. Quanto satius fuisset dicere, cum Fides doceat Mundum esse à Deo ex nihilo conditum, verum esse ex nihilo aliquid fieri posse, neque id secum pugnare? Ita rationem, uti decebat, exegisset ad regulam Fidei; non Fidem rationis suæ immoderatione læsisset: ita Dei potentiam, ad ea non pertinentem quæ natura sua pugnant, falsæ suæ rationi nimium obsecutus æquo strictius non accidisset & coarctasset; iis conclusis in numerum rerum natura sua repugnantium, quæ nullo modo repugnant: neque rursum, quasi rationis pravitatem alia pravitate emendaturus, eamdem Dei potentiam, præter legitimæ rectæque rationis metas produxisset. Deum enim ea etiam putat posse efficere, quæ rationi adversantur: velut ut bis bina non sint quatuor, & ut tres anguli unius trianguli non sint æquales duobus rectis. Vere

enim pieque dici potest mysteria Fidei superare captum humanæ mentis; non item, rationi repugnare. Etsi hoc ipsum dicere visi sunt Patres nonnulli, Ambrosius puta & Augustinus: qui si recte intelligantur, hoc tantum sensisse eos videas, Deum res aliquas facere posse præter ordinem vimque naturæ, quæ mens humana non capiat, & miretur. Quo sensu Scriptores sacri dixerunt (1), *Non esse impossibile apud Deum omne verbum*; res nempe eas, quæ natura non patitur, neque fert humana potentia, juxta istud (2): *Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum*. Minime autem pertinet potentia ista Dei ad eas res, quæ secum ipsæ & cum ratione pugnant: *Nihil unquam*, inquit Cartesius (3), *à Deo fieri non posse judicavi, nisi propter hoc quod illud à me distincte percipi repugnabat*. En certam & inconcussam normam veritatis & Fidei, mentem Cartesii. Nec jam quæro quam belle ista consentiant cum ejusdem sententia de mutabilitate veritatis axiomatum & essentiarum, quam ex Dei arbitrio pendere vult. Nam si Deus efficere potest, ut totum non sit majus sua parte, vel ut bis bina non sint quatuor; hæc utique distincte percipit Cartesius; vel si ista distincte non percipit, à Deo neutiquam fieri possunt. At longe aliter Lateranensis Synodus (4): *Cum verum vero minime contradicat, omnem assertionem veritati illuminatæ Fidei contrariam, omnino falsam definimus*. Ex hoc principio, Verum vero adversari non posse, merito col-

(1) *Luc.* 1. 17.
(2) *Luc.* 18. 27.
(3) *Cartes. Medit.* 6.
(4) *Synod. Later. Sess.* 8.

colligit Synodus, falſum eſſe quidquid ratio Fidei contrarium proferat: contra vero Carteſius colligit ex eodem principio, Fidei contrarium eſſe non poſſe quod ratio ſua probavit, ut pote quod verum ſit. At res ipſa Carteſium coarguit: nam rationi ſuæ morigeratus credidit tam verum eſſe ex nihilo nihil fieri poſſe, quam verum eſt totum eſſe majus ſua parte: quod cum Fidei repugnet, falſum eſſe jure colligitur, juxta Synodi præſcriptum: cum Carteſius contra, propterea quod verum id eſſe temere credidit, Fidei non repugnare falſo quoque crediderit. Nec dictatore ſuo modeſtiores fuerunt Carteſiani; qui cum ſoli legitimum rationis uſum ad veri perceptionem reperiſſe ſibi viſi ſint, nihilo eam Fide inferiorem poſuerunt. Nam præter Henricum Regium, quidam, quorum libri verſantur omnium manibus, eo proceſſerunt audaciæ, ut conceptis verbis pronuntiare non dubitaverint, animum *æque ſubmittendum eſſe fidei & evidentiæ*; tam validis argumentis oppugnari poſſe Fidei Chriſtianæ decreta, & Trinitatis præcipue myſterium, ut ſalva ratione ſolvi non poſſint; Libros ſacros, non hujus temporis Theologis, ſed Judæis fuiſſe ſcriptos: quo quid impium magis dici poteſt? id enim ſi admittimus, exolevit omnis ſanctorum Voluminum auctoritas, nec jam iis continetur doctrinæ & morum regula (1), nec ea *ſcripta ſunt ad correptionem noſtram, in quos fines ſeculorum devenerunt*. Paſſim iidem res Fidei expendunt ad libram rationis, & in cauſſas decretorum Dei inquirunt. Alii ex eodem grege aſſeverant, quidquid de infero-

(1) 1. *Cor.* 10. 11.

rorum suppliciis, ignibus, tenebris Christus ad plebem disseruit, figuras fuisse sermonis, ad incutiendum horrorem compositas, & ex iis rebus petitas, quæ valde formidolosæ essent. Temerarios appellant; qui scire volunt, possitne Deus rem quampiam in nihilum redigere; simplices, qui ad Dei providentiam & gratiam res naturales referunt. Nonnulli etiam ex iisdem congerronibus Cartesii, nihil usi circuitione, aperte dixerunt Fidei decreta, per aliam viam quam per verisimilitudinem ad nos non pervenire. Et fuit in his qui scriberet, ideam materiæ à creatione non pendere, & nihil creari posse. En quo ratio Fidei legibus soluta, suæque cæcitatis immemor, infelices Philosophos perduxit; ac eos præcipue, qui confidenter & temere rebus assensum suum & asseverationem præstant: longe minus enim ab iis periculum est, qui assensiones prudenter cohiberi volunt. Manavit ex eodem temeritatis fonte, quod alicubi excidit Cartesio, lædi dignitatem Fidei, si confirmandis ejus decretis, quæ *argumentis naturalibus demonstrari* non possint, *probabilia* tantum & *humana* adhibeantur. In quo sibi palam blanditur homo nimium amator sui: nam quæ ab ipso allata sunt ad probandam *existentiam* Dei, & distinctionem corporis & animæ, pro *demonstrationibus naturalibus* haberi vult, cætera aspernatur. Quasi hæc ipsius argumenta, quæ *naturalia* appellat, certiora sint *probabilibus & humanis argumentis*: quasi valde incerta non sint: quasi non sint manifesto falsa. Porro si *argumentis probabilibus & humanis* læditur Fides, noxia quoque eis est omnis fere rationis suffragatio. Noxiæ ergo sunt similitudines, noxiæ comparationes, noxiæ rationes ad removenda im-

impedimenda Fidei usurpari solitæ, noxia *motiva credibilitatis*, quibus referri sunt Patrum libri, quibus circumsonant Theologorum Scholæ, & suggesta Concionatorum. At Fides, etsi cum iis orbata est, retinet naturam, integritatemque suam, magno tamen caret decore & præsidio: ut si à Rege satellites comitatumque removeris, non detraxeris regium jus atque nomen, magnum tamen regiæ majestatis ornamentum subsidiumque abstuleris. Nihilo magis ferri id potest quod disseruit Cartesius (1) super illo præcepto Christi, quo jubemur beneficia malefactis rependere; caussam nempe præcepti illius hanc esse, ut natura hominum in vindictam prona, dum in contrariam trahitur partem, facilius ad æquanimitatem, & bonitatem flectatur; quemadmodum incurvum bacillum si quis velit corrigere, in oppositam partem contorquet. Quasi bonitas illa & beneficentia in maleficos & inimicos, non per se & propter se expetenda sit, sed tantum ne in exigenda vindicta justitiæ modum transgrediamur: cum nobiliorem sanctioremque præcepti caussam proposuerit Christus (2): *Ut sitis filii Patris vestri, qui in cœlis est, qui Solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos*.

Præterea mentem sensim ad impietatem inclinat machinalis hæc Philosophia, quam propterea erudito opere acute nuper & subtiliter oppugnavit Parkerus. Quamvis enim utilis sit ad explicandas rerum corporearum caussas, ac in multis quoque verisimilis, certis tamen finibus coërcenda est.

G 5 Quod

(1) *Cartes. Epist. Tom.2. Epist.105.*
(2) *Matth.5. 45. 48. Luc.6. 35.*

Quod cum facere nescíverint Cartesii pedisequi, eo tandem progressi sunt, ut res etiam materiæ & corporis expertes, velut peccatum & gratiam Dei, ad machinales leges revocare auderent: quæ manifesta est & exitialis sinceræ Religionis corruptela. Merito sane Porphirium castigavit Jamblichus (1) ille, quem Proclus divinum, ducemque suum appellat, quod omnia Ægyptiorum placita ad naturæ leges exigeret; cum subliniores sint caussæ, & plura principia rerum, quàm naturalia. Nec id leve est, quod fines molitionis rerum Cartesius vetat inquiri: id enim nisi rite fiat, certis Philosophia niti non poterit vestigiis, nec tuta via ad veritatem grassari, sed incerta vagabitur. Ut enim si quis arborem humi afflictam videat, & ex materiario sciat cæsam fuisse ad construendam domum, certius conjiciet quas in partes deinceps secanda sit, quæ ipsi tribuenda figura, quæ politio, quibus instrumentis; quam si ignoret penitus, quo casu sit dejecta, & an lintri vel currui compingendo, an igni destinata sit: ita qui sciet, Mundum à Deo ante annos aliquot, ad gloriam ipsius, ex nihilo esse conditum; universum ab eo, & singulas illius partes regi; desiturum aliquando; hominem in eo positum hac fine, ut Deum agnoscat, amet, & tam eximii operis admiratione excitatus, totum se ad ejus cultum convertat; tum sane longe certiora de Mundi origine, fabrica, regimine, interitu cognoverit; quam si divinæ & humanæ conditionis nescius, nec aliis subsidiis, quàm ingenii sui tenuitate subnixus, tantarum, tamque abstrusarum re-

(1) *Jamblich. De myst. Ægypt. sect. 8. cap. 5.*

rerum principia , usus , & diuturnitatem proprio marte confingat . Hic enim , *cum cognoverit Deum , non sicut Deum glorificat , aut gratias agit , sed evanescit in cogitationibus suis , & obscuratur insipiens cor ejus* : juxta denunciationem Apostoli (1). Verissime quippe dictum est à Proclo (2), *Qui ignorat caussam finalem , eum ignorare omnem caussam* . Meritoque Anaxagoram reprehendit Plato , quod nimis addictus rimandis naturalibus caussis , corporumque affectionibus consectandis , præstantissimas omnium caussas , *propter quid* , & *à quo* , hoc est , ut Dialectici loquuntur , *finalem* , & *efficientem* , quæ potiora principia sunt , omiserit . Hæc Plutarchus (3) , à quo præclare admodum atque vere notatum est , cum rerum omnium ortus duæ sint causæ , suprema videlicet , quæ Deus est ; proxima , quæ natura ; antiquos Theologiæ Græcanicæ doctores & Poëtas primam eamque nobilissimam , agnovisse & celebrasse; postremam ignorasse: Physicos contra, qui primi in eadem gente fuerũt repertores Philosophiæ , diverso à primis illis instituto in una natura hæsisse , & in corporum motibus , plagis , mutationibus , mixtionibus , & affectionibus , rerum omnium caussam posuisse ; atque ita imperfectam fuisse utrorumque rationem , cum Physici caussam *efficientem* & *finalem* prætermiserint , Theologi *materialem* & *formalem* ; unum hunc egregie esse philosophatum , qui & has & illas caussas complexus sit . Ea nunc prætereo , quæ supra jam attigi , quod totam hominis naturam in eo posue-

(1) *Rom.10. 21.*
(2) *Procl. in Alcibiad.1.*
(3) *Plutarch. De oracul. defect.*

dit Cartesius quod cogitat; quod per doctrinam ejus de corpore & vacuo violatur Sacrosanctum EUCHARISTIÆ Sacramentum; quod tam in arctum cogatur Dei potentia, ut nullum omnino corpus possit, vel creatum redigere in nihilum, vel ex nihilo creare; vel efficere ut corpus aliud ab alio penetretur; & quod materia denique æqualis Deo, suique juris, ac Mundus infinitus esse fingatur.

5. Ac tam absurdis commentis uti fidem quærant factionis hujus participes, adversarias sibi sententias, *Præjudiciorum*, hoc est, anteceptarum temere ac sine ratione opinionum titulo infamare solent; tum præsertim cum rationibus carent ipsi & argumentis. *Præjudicium* est, inquiunt, credere in bestiis inesse facultatem cognoscendi, & aliud quidquam esse eas, quam automata. *Præjudicium* est ab infantia susceptum, credere vas à Deo vacefieri posse, nullo alio corpore succedente. *Præjudicium* est, credere infantes matrum uteris inclusos nihil cogitare. Ita adversus *Præjudicia* pugnant Paradoxis; quibus non exquisitis rationibus, sed Pythagorico supercilio vim addunt, sæpe & adversarios contumeliis, convitiisque submovent, solos se sapere volunt, solos se mentem abducere à sensibus, & silentium imponere affectibus corporis, solos se attentos esse; qui sibi contradicant, animo esse omisso, vago, alienato; vel carni immersos obbrutuisse. Quæ cum dixerunt, quasi egregie jam præmunita ad quidvis audendum via, grassantur deinde ad Philosophiam & Theologiam, intruduntque in eas visa sua & som-

5. *Vitiosa utitur ratione philosophandi.*

ſomnia. Et niſi provida magiſtratuum diligentia tam effræni & projectæ licentiæ iviſſet obviam, cœlum terræ miſcuiſſent. Vitioſum & illud eſt, ac jam inde à priſcis adoleſcentis Philoſophiæ temporibus reprehenſum, quod relictis ſcientiæ, quam tradunt propriis principiis, aliena arceſſunt, καὶ εἰς ἄλλο γένος μεταβαίνουσι, ideſt, *In aliud genus transeunt*. Sin autem Parmenidi datum eſt vitio à Platone & Ariſtotele, quod Phyſicis tractationibus Metaphyſicas adnecteret, & ex illis in has tranſiret, quanto æquius nuperos iſtos Sophiſtas culpabimus, qui Philoſophicis quæſtionibus ſolvendis adhibent decreta Theologiæ? qui cum rationibus uſus eſt, provocant ad Fidem? & non corporum ſolum proprietates & effectus repetunt ex rebus corpore carentibus; ſed corporeas etiam rationes adjungunt rebus divinis, & ad animæ uſque & ſpiritus diviſionem invehunt?

IV. Ad Carteſium vero ipſum quod attinet, longe modeſtior fuit ſequacibus ſuis, ab hiſque vitiis haud paulo alienior; etſi non plane expers. Atque de eo quid ſentiam ſi quis ex me quærat, iterum dicam, magnum fuiſſe & excellentem virum: quod qui negaverit, carebit is utique vel uſu rerum, vel pudore. Fuit enim ad penetrandas res à natura reconditas ingenio acri & perarguto; adjuncta erat eximia vis, quæ nec obrueretur multitudine rerum, nec meditationis continuatione frangeretur; tum & ingens capacitas & amplitudo, quidquid libuiſſet facile complectens. Eximia ad hæc perſpicuitas, cum percipiendis rebus, tum diſſerendis. His inſtructum præſidiis animum

ad

IV. *Carteſii virtutes.*

ad Mathematicas primum artes magna cum laude, & ad Philosophiæ deinde studia contulit; cujus animadversis vitiis, cum instaurandam suscepisset, repudiatis primum præjudicatis opinionibus, à paucissimis, & simplicissimis, & clarissimis principiis exorsus, universam naturam explicare instituit: quod fuit summo Philosopho dignum. Rationis ordinem tenet & connexionem rerum. In maxima copia brevis est; in summa brevitate & subtilitate dilucidus. Quibus postremis laudibus eum vel veterum, vel recentiorum Philosophorum æquiparat nemo. Quædam ab eo scite & eleganter excogitata, & inventa præclare. Imprimis hoc commendatione dignum, quod à mentis humanæ & Dei cognitione auspicatus, cavit id ubique diligenter, ne christianæ doctrinæ dignitatem imminuere videretur; quanquam hoc ab eo tamen imprudente & inscio, in multis factum est. Mathematica tractat felicius, in iisque plane regnat: verum illa cum adhiberet ad Philosophiam, uti Philosophiæ pars re ipsa sunt, non Philosophico, uti decuit, more explicavit; sed Philosophiam contra more Mathematico; omniaque propemodum revocavit ad Geometricas leges & Mechanicas.

V. Hinc scriptionum omnium quæ ab eo sunt profectæ, pluris illæ, me judice, faciendæ sunt, quæ propius pertinent ad has disciplinas. Ergo primas in his obtinet, quæ Geometria ab eo inscripta est, secundas Dioptrice. Proximam his primus dissertationem De affectionibus; quæ nihil aliud

V. *Censorium judicium de Cartesii scriptionibus.*

aliud eſt, quàm diſtincta & machinalis explicatio motuum internorum corporis. Huic ſuccedunt Principia Philoſophiæ, quæ partim ex Mathematicis petita ſunt, partim ex Phyſicis, partim ex Metaphyſicis. In Meteorologicis etſi plurimum ineſt ſalis atque acuminis, quoniam tamen non ſatis amplum collegerat Carteſius experimentorum inſtrumentum, peccat ſæpenumero, multaque incaute & leviter profert. In diſſertatione De methodo, nihil eſt quod quis valde contemnat; nihil, quod valde miretur. Obvia ſunt omnia & petita de medio, ſi quædam ſeponas inventa feliciter, quæ Methodi hujus fructus fuiſſe ait. Meditationes, quæ meræ ſunt commentationes Metaphyſicæ, poſtremo loco ſunt habendæ. Ex his licet exiſtimare, ea præcipue animi facultate valuiſſe Carteſium, qua rerum effinguntur imagines: ingenii, vaſti licet & ſublimis, at inamœni & auſteri, ſecundas fuiſſe partes: poſtremas judicii, quo aliarum facultatum inventa circumſpicere & probare, eorumque conſequentias videre non potuit.

VI. Præcipue vero egregii viri conatus nimius ſui amor, nimia fiducia fruſtrata eſt. Inde adeo opiniones ſuas Geometricorum Epicherematum loco haberi vult; atque ita veras eſſe cenſet, ut dogmatis Theologicis repugnare non poſſint; niſi inquit, rationi repugnet ipſa Theologia; eaque ſola, quam iniit, via ad mentis humanæ naturam cognoſcendam, & demonſtrandam Dei *exiſtentiam* iri poſſe; ſi qui à ſe diſſentiant, facere ex vecordia & imperitia. Ergo nonnunquam excandeſcit adverſus contra-

VI. *Carteſii vitia.*

tradicentes, etiam amicos, & convitiis maledictisque pugnat identidem. Audet is affirmare, sententiis suis receptis, omnes deinceps Theologiæ & Philosophiæ sopitum iri controversias. At proditum est à Cicerone (1), itidem existimasse veteres Philosophos suis ingeniis perfectam esse Philosophiam, atque idcirco stultitiæ, vel superbiæ accusatos esse ab Aristotele: qui, quod magna facta esset ad superiorum doctrinam accessio, sperabat ipse quoque, brevi absolutum iri Philosophiam; & quod culpaverat in aliis, idipsum peccare se non sentiebat. Mutato nomine narrari fabulam dicas de Cartesio. Majorem præterea desiderasses in eo Dialectices peritiam; qua levissime imbutum eum, ex modo ratiocinandi quem passim tenet, statim intelligas. Et id in eo vitium ab aliis jam adnotandum est. Desiderasses & candorem in multis. Ita enim est: si opinionum ejus circumspiciamus caussas, argumenta, & consequentias, sæpissime eum vel receptis Christianæ Fidei dogmatis, vel temporibus, locis, aut personis, vel propositis jam à se principiis serviisse; nec quid verissimum, sed quid sibi tutum, aut doctrinæ suæ aptum, consentaneumque esset, fuisse secutum apparebit. Exempla de multis pauca seligam: illud imprimis quod proxime attigi. Cum corporis naturam posuisset in extensione atque id officere sensisset Ecclesiæ decreto de Sacrosancta EUCHARISTIA, cumque multa præterea jam à me explicata nullo modo fieri posse, secumque pugnare asseverasset, Ex nihilo fieri aliquid, In nihilum aliquid redigi,

No-

(1) Cicer. 3. Tuscul.

Novum Mundum creari, Vas vacefieri nullo corpore succedente; nec lateribus coëuntibus, Corpus ab alio corpore penetrari; cumque probe intelligeret, ita vulgo de iis quæ secum ex natura sua pugnant existimari, à Deo fieri ea non posse; ut læsæ majestatis & accisæ potentiæ Dei crimen effugeret, hujusmodi opinionum temeritati alterius hujus effati novitatem prætexuit, Deum mutare naturas rerum & ea etiam facere posse, quæ natura sua fieri non posint, secumque pugnent. Cum ex infinitate & innumerabilitate mundorum multa sequi videret Christianæ pietati adversaria, egregio hoc commento nos ludificatum iri credidit, si Mundum diceret non esse infinitum, sed indefinitum. Cum accepisset Galilæi sententiam de motu terræ Romæ fuisse damnatam, & Galilæo tamen ac Copernico prorsus in eo assentiretur, totamque Physicam suam ad id accommodasset, veritus ne sibi parem procellam consciscеret, scriptionem suam de Mundo jam affectam & prælo paratam primo premere decrevit, deinde dolo agere cœpit, & terræ motum annuum, diurnumque retinens, nec quicquam delibans de natura motus, definitionem ipsam mutare, & meditatis ac simulatis verbis Philosophos universos circumvenire aggressus est. Ergo motum dixit (1), non esse id quod vulgo creditur, nempe *Actionem qua corpus aliquod ex uno loco in alium migrat*; sed *Translationem corporis ex vicinia eorum corporum quæ illud immediate contingunt, & tanquam quiescentia spectantur, in viciniam aliorum.* Quæ etsi infinitis laborare vitiis pro sua sa-

(1) *Cartes. Princip. Par.*2. §.24. 25. 29.

sagacitate intelligebat, maluit tamen Philosophorum, quam S. R. E. Cardinalium censuram & animadversionem experiri. Quorsum enim spectari vult motum, non ex mutatione veri & interni loci, uti postulat æqua ratio, sed ex mutatione circumjacentium corporum? nempe ut si crimini sibi datum foret aliquando, quod motum tribuerit terræ, cum eam circa Solem volvi docuit, negare id liquido posset, cum à Solari hoc vortice rapta, viciniam non mutem circumjacentis materiæ vorticis illius, nec ab ea recedat. Quasi vero si aqua in vorticem circumacta in vase secum rapiat innatans ligni frustum, etiamsi id volvatur celerrime, immotum tamen dici possit, quod simul volvatur circumjecta aqua. Imo, etiamsi terra motu diurno circa centrum suum rotetur, ne sic quidem moveri Cartesius (1) fatebitur. Nec ista putetis dubitanter ab eo & modeste esse proposita; verum sine hæsitatione pronuntiat motum à Tychone terræ verius tribui, etiamsi immobilem eam esse decernat; quàm à se, etiamsi utrumque ei motum, & diurnum, & annuum concedat: & quamvis terra, itidem, ut reliqui Planetæ, motus suos habeat, tamen etiam juxta vulgarem motus definitionem, nullum terræ motum esse; etiamsi reliqui Planetæ vere moveri dicantur. Quid est vero Lectoribus fucum facere, si hoc non est? Quanto æquius erat, & convenientius Philosopho, candide agere, & motum motum, quietem quietem appellare, quàm positos à patribus terminos movere, omniaque dolo malo pervertere? Porro quàm dissimulandi artem rebus suis

(1) *Cartes. Princ. Part.3. §.33.*

suis adhibuit Cartesius (1), ejusdem adhibendæ aliis auctor fuit: velut Henrico Regio, quem monet per epistolam, ne opiniones suas prodat in apertum, sed confictis verbis obtegat. Cum autem rescripsisset ad eum Regius suspicari nonnullos, non satis simpliciter eum & candide animi sui sensa protulisse, stomachatur quidem, sed de eo parum se purgat. At sæpius dissimulantiam hanc compositam videas ad ostentationem: ut cum literas suas ex tempore scribere se fingit passim, non meditatas & per otium compositas describere: cum tamen Clerselerius, nobis dum viveret quàm alienus Philosophicis opinionibus, tam conjunctus voluntate, à quo editæ sunt istæ literæ, palam testificetur in præfatione Tomi primi & tertii, se eas ex codice manu Cartesii ipsius descripto excepisse. Quem codicem ex epistolis jam compositis descriptum ab eo cum fingunt ejus asseclæ, doctoris sui imitantur dolos, nobisque os sublinere conantur; cum frequentes in hoc codice appareant lituræ; cujusmodi fere sunt eorum, quæ meditando elucrubamus, non quæ ex elucubratis describimus. Quid quod & Græcæ licet imperitus esset linguæ, gloriosam tamen peritiæ hujus pueriliter & inconsideratæ sibi arrogavit. Nam cum Geometriam suam Gallice scriptam ederet Lugduni Batavorum, & locum quemdam afferret ex Pappo (2), qui Latine tantum editus extat, *Interpretationem*, inquit, *Latinam proferre satius duxi, quàm verba ipsa Græca, ne caput ullius fugiant.* Cujus flagitii secta-

(1) *Cartes. Epist. Tom.* 1. *Epist.* 89. & 98.
(2) *Geometr. Cartes. Gallic. Lugd. Bat.* 1637. P. 304.

sectatores ejus demum cum puduisset, hæc ab iis in sequentibus editionibus erasa sunt. Adeo nihil aspernabatur, quod ad existimationem suam pertineret. Ut autem alienam laudem captabat studiose, ita plurimi se ipse faciebat, minimeque erat contemtor sui, etsi magnam præ se ferebant modestiæ speciem. Ac tum præcipue erumpebat innatæ superbiæ igniculi; si quando nobiles aliquos nactus erat adversarios; magnos enim tunc sumebat spiritus, eosque præ se valde despiciebat. Velut in iis contentionibus, quas cum excellentibus viris Fermatio, Robervallio, Gassendio & Regio exercuit. Velut cum de Gallilæi doctrina tulit judicium. Velut cum ad magistratus Ultrajectinos scribere non erubuit, meliorem esse se Philosophicarum rerum æstimatorem & judicem, quàm totam Ultrajectinam Academiam; quod etiamsi verum fuisset, ita tamen jactare se, hominis fuit intemperanter ostentatoris & gloriosi.

VII. Laudem vero captat præcipue ex doctrinæ suæ novitate, quidquid obganniat, etsi nihil fere attulit novi. Hinc Philosophorum, aliorum scriptiones parum sibi versatas esse simulat: quamvis in dissertatione De methodo, oblitus suis fateatur diligenter tritum fuisse se ab adolescentia & versatum in libris veterum, alisque in quibus reconditum inesset aliquid, & à vulgi notitia semotum. Atque hoc etiam ipso dissimulante, facile perspiciet, quisquis usum aliquem habuerit veteris Philoso-

VII. *Insigne hoc Cartesii vitium, quod novitatis nimium fuit studiosus; ac propterea simulate affectavit inscitiam, quam ejus asseclæ vere retinuerunt;*

losophiæ. Futurum autem id cum præsensisset, excusatione usus est in speciem modesta, revera jactantiæ & dissimulationis plenissima; nullarum sententiarum haberi se velle inventorem, id tantum præ se ferre, nullam se idcirco adoptasse, quod vel ab aliis jam ante probata fuisset, vel rejecta, sed quod admittendam esse ratio sibi persuasisset. Hanc porro inscitiam, non simulate, ut ipse, sed vere assectatores ejus plerique retinuerunt. Mirari profecto subit, exortos esse nuper ex hac factione aliquos, qui perversum illiteratorum Epicureorum exemplum secuti, non elegantioribus solum, sed reconditioribus quoque literis, præterquam si quas callere sibi visi sunt, bellum palam auderent indicere, nosque, in agrestem illam & feram barbariem, quæ vix tot seculorum laboribus & studiis expugnata est, vellent retrudere. Nam quæ vox edi potest magis barbara & immanis, quàm quæ in eorum libris expressa extat ad æternam ignominiam, exiguum fore damnum, si igni absumatur quidquid uspiam Poetarum & Philosophorum Ethnicorum est? Inanis ergo est tot ætatum, tot gentium, tot excellentium hominum consensus, apud quos summa Homeri & Virgilii admiratio fuit. Qui tametsi vitiis non caruerunt suis, ut imperfecta sunt humana omnia, multo majoribus tamen ea virtutibus compensant. Pro nihilo ergo jam inde putandum est in fingendo & in excogitando acumen, in narrando elegantia & subtilitas, amœnitas in exornando. Facessant ergo artes omnes quæ pertinent ad humanitatem, ac humanitas quoque ipsa; & quia ad delicias animi & ad lepores bardi isti sunt & stupidi, nos iis carebimus. Delirabant vero tot præstan-

tes

tes ingenio & doctrina viri, ac ipsi quoque Ecclesiæ Patres, à quibus tantus habebatur Platoni honos: desipiebant tot Scholæ, Scholarumque magistri, qui & Aristotelis tenuerunt sententias, & aliis tenendas tradiderunt. Quoad è tenebris prodierunt homines novi, qui emendarent vitam, eriperent errores, & animis hominum lucem inferrent: qui nobilissimos auctores numquam sibi lectos nobis excuterent de manibus, & ne à limine quidem sibi salutatas disciplinas pessumdarent, ut uni posthac essent magistri recte sentiendi & vivendi; ut quæ somniarunt per otium, silentibus (sic enim passim loqui amant) sensibus, & animi affectionibus, ea pro certa veri norma haberemus; & unica deinceps vigeret Cartesii Philosophia. Linguas Orientis condisci vetant, & Rabbinos lectitari, quæ ad sacrorum Codicum intelligentiam magno esse nesciunt adjumento. Otiosi hominis esse volunt, scrutari naturas animalium; vani etiam ea stolide arrogantis, de iis disputare animalibus quorum mentio habetur in Libris sacris; quasi partis illius oraculorum Dei supervacanea notitia sit; quasi hominum, sit non jam dico ineruditorum aut semidoctorum, sed non omni doctrinæ genere excultorum, de Bocharti, quem non obscure suggillant; scriptionibus judicium ferre; viri magni & de re literaria præclare meriti cujus consuetudine ita me olim cupide frui memini, quasi id tum prospicerem quod re expertus sum, eo amisso parem habiturum me unde discerē neminem. Cognitionem contemnunt Astronomiæ, sine qua neque notitia constare potest temporum, neque navigandi ars, neque agricultura. Inventionem aspernantur & usum specularium vitreorum, quæ res vel propter longinquita-
tem

tem vel propter exiguitatem obtutum nostrum fugientes retrahunt, & oculis subiiciunt: cum Dioptricen tamen diligenter excoluerit dictator illorum Cartesius, cumque per eam & maxime hominibus partæ sint commoditates, & Physicæ fines, ut ita dicam, amplificati. Culpant Critices studium, quæ nobilissima Grammaticæ pars est, & reliquarum disciplinarum, quæ literarum monumentis consignatæ sunt à Veteribus, velut sepes & munimentum. Grammaticam ipsam respuunt, qua itur ad disciplinas. Interdici jubent antiquæ & externæ Historiæ notitia, unde opportuna petuntur ad vitam regendam, & administrandam Rempublicam præcepta; ac priscæ etiam Geographiæ, sine qua historiæ cognitio nulla est. Nihil confingo, nihil addo de meo. Libri sunt in vulgi manibus, quibus præclara hæc sinceræ doctrinæ capessendæ præcepta & effata continentur. Atque ea egregio hoc firmant argumento, frustra in externis & antiquis cognoscendis eum abuti operam, qui recentia ac domestica penitus perspecta non habeat. Igitur lapides omnes domus suæ ante numerare debuerat Villalpandus, quàm de Salomonici Templi forma describenda cogitaret. Universa ergo terra percurrenda prius & dimetienda mihi est, quàm ad videndum Solem oculos mentemque convertam. Ad terram vero ipsam obeundam, vel studio peragrandam priusquam me accingam, Lutetiæ fora omnia, angiportus, viæ & insulæ mihi erunt perlustrandæ. Rursum ineptus ero, si Lutetiam cognoscere velim, me ipsum non noverim. Itaque à me auspicanda mihi erit rei cujusvis cognitio. Quæ quàm absurda sint, æquorum hominum arbitrium esto. Quinetiam adeo inconsiderate imperitos se

& ru-

& rudes produnt, ut vix alterius quàm vulgaris linguæ usum concedant in scribendo; nec aliam probent Latinitatem, quàm simplicem, incomtam, & facilem; ne sibi scilicet, cum legent, sæpius recurrendum sit ad interpretem. Jam ergo ludibrium debemus Cartesianis, quod eruditi sumus. Ita conversæ sunt rerum vices, postquam exorta est fax illa vitæ & veri; nunc laudi imperitia est, dedecori eruditio: nunc non scientia inflat, quod dictum est Apostoli (1), sed inscita. At Geometriam commendant, at probant Analyticen, at Anatomicen laudant, quippe quarum notitia aliqua tincti sunt. Ita aliena bona despiciunt, dum prædicant & ostentant sua. Ita quod nesciunt, damnare malunt, quàm discere. Ita apposite in eos convenit istud Sancti Judæ (2): *Quæcumque ignorant, blasphemant; quæcunque autem norunt, in his corrumpuntur.* At quanto æquius erat, rectores illos mentis, emendatores rationis, disciplinam quamque pro merito estimare, cum & Geometria, & Analytice vitiis suis laborent, earumque multo maxima pars usum habeat nullum, sed inanem tantum otiosi animi oblectationem; cæterarum vero disciplinarum nulla sit, in qua non & dignitas sua insit & utilitas. Porro ne frustra jactatum à me caussetur quispiam, nihil Cartesium fere attulisse novi, digitum hic intendam ad fontes, unde latifundia sua irrigavit.

VIII. Hoc primum à dubitatione sumtum philosophandi initium, caussasque dubitandi, ab Academicis & Scepticis jam ante ex-

(1) 1. *Cor.* 8. 1.
(2) *Jud* 10.
VIII. *Etsi nihil fere attulit novi.*

te excogitata esse pervulgatum est. Aristoteles (1) ipse vult veritatis investigationem à dubitationibus proficisci. Dubitationem hanc, an simus, proponit & solvit Augustinus (2). Arcessitum & ab utrisque, Academicis & Scepticis, alterum illud, quod à communi usu vitæ removenda est ista ratio dubitandi, & receptis consuetudinibus est obsequendum. Fundamentum istud doctrinæ suæ, Ego cogito, ergo sum, admonitus à Mersenno Cartesius agnovit esse Augustini (3), cujus hæc verba sunt: *Mihi, esse me, idque nosse & amare, certissimum est. Nulla in his veris Academicorum argumenta formido, dicentium, Quid si falleris? Si enim fallor: sum: nam qui non est, utique nec falli potest; ac per hoc sum, si fallor.* Quo argumento usus quoque est aliis locis. Jam quod in clara & distincta rerum perceptione certam ponit normam veritatis, facit Platonicis Auctoribus, & Cyrenaicis, & Epicureis, cæterisque Dogmaticis. Ex me jam supra audistis præcepta veri cognoscendi proposita ab eo in dissertatione De methodo, communia esse disciplinarum omnium; Arithmeticæ vero præcipue & Geometriæ; & certe nova non esse ne ipse quidem inficiatur Cartesius. Primum quidem illorum manifesto petitum est ex Augustini libris contra Academicos. Ex Ethicis Carronii habuit plurima. Habuit à Francisco Verulamio (4), quod à Physicis disquisitionibus omnem caussarum, quas finales vocant, investigationem decrevit es-

(1) *Aristot. Metaph. lib. 3. cap. 1.*
(2) *August. De lib. arbitr. lib. 2. cap. 3.*
(3) *August. de Civit. Dei. lib. 11. cap. 26.*
(4) *Franc. Bacon. Verul. de augument. scient. lib. 3. cap. 4.*

se sejungendam. Habuit à priscis Academicis & Epicuro, quod diligenter inquiri & exprimi jussit, quæ vocibus significatio & vis subjecta sit. Quæ ad demonstrandam naturam humanæ mentis, & *existentiam* Dei attulit, in aliis fundis nata reperimus & vix quicquam super his novi proferri posse palam ipse declarat: ac merito sane; extant siquidem in libro Augustini (1) de Trinitate probationes illæ: quibus animum à corpore distinctum esse demonstravit: & Cartesio quoque in hac disquisitione prælusisse Proculum (2) Diadochum, jure suspicabitur, quisquis Elementa ejus Theologica diligenter evolverit. Nec pauca transtulit ex Claudii Mamerti libro De anima. Celebris vero illa argumentatio, & à Cartesii suffragatoribus tam impense laudata, qua adstruxit *existentiam* Dei, tota est Anselmi, & in Proslogio, & in Apologetico contra Gaunilonem; eandemque & exposuit Thomas Aquinas, & refellit (3); cujus opera studiose ab eo lectitata fuisse constat. Ut taceam probationem à Platonicis, Epicureis, & Stoicis ductam ex impressa hominum omnium animis Dei notione. Jam quod addit notionem Dei, quæ nobis insita est; alterius esse generis ac cæterarum rerum notiones, quas animo insertas habemus, idem ab Jamblicho traditum est(4). In aliis etiam plerisque quæ pertinent ad animum, habuit quos sectaretur: puta Protagoram, & Cyrenaicos, cum dixit nihil certi nos ha-

(1) *August. de Trin. lib.* 10. *cap.* 10.
(2) *Proclus Elem. Theolog. Prop.* 186.
(3) *Thom. Summ. Part.* 1. *Quæst.* 2. *art.* 1. *ad* 2.
(4) *Jamblich. De myst. Ægypt. lect.* 1. *cap.* 3.

habere de rebus extra nos positis, sed tantum de intimis earum perceptionibus quæ in nobis sunt; quàm sententiam secutus Arnobius (1) his exposuit verbis: *Ut quisque est factus ad extrinsecus rei venientis attactum, ita afficitur, qualitatem non accipit ex rerum impulsionibus natam, sed ex sui sensus contagiique natura*. Sectabatur & Platonem, cum dixit mentem nostram res corporis & materiæ expertes primas omnium percipere; item esse in intellectu aliquid quod non fuerit in sensu, innatas videlicet ideas: Socratem, atque Augustinum, cum dixit mentem eandem nostram per se ipsam res illas corpore carentes, seque adeo cognoscere: Stoicos, cum dixit solas nostras cogitationes esse in nostra potestate: Socratem etiam, cum dixit scire neminem idemne quod sensu percipit, alii quoque percipiant: Platonem item, cum dixit se cum Geometricorum principiorum ac Theorematum veritatem cognoscit, non tam sibi videri ea primum discere, quàm jampridem cognitorum recordari: Augustinum ac Thomam, cum præter eam memoriam, quæ per instrumenta corporis exercetur, aliam in nobis ponit, quæ tota ad animum pertineat: item Augustinum (2), sed male, ut videtur, intellectum, cum dixit animum sentire, non corpus. Quod spirituum animalium velut promum condum esse dixit Conarium, id totum transtulit ex Galeno (3), à quo & accurate confutatum est. Sed & proposita ab eo commenti hujus ratio, quod nempe necesse sit, ut quæ per varios sensus undique appellunt ad animum, in unum aliquid confluant

(1) *Arnob. lib. 7.*

(2) *August. de Gen. ad liter. lib. 12. cap. 24.*

(3) *Galen. de usu part. lib. 8. cap. 14.*

& cogantur, eadem usurpata est à Platonicis & Stoicis. Cum auctorem se fert axiomatis hujus, Quidquid potest cogitari, potest esse, facit arroganter & imperite; fuit enim id unum ex dogmatis Philosophorum illorum Arabum, qui Medabberim, id est Loquentes, vel potius Dialectici, vocabantur, & quorum doctrinam fuse exposuit Maimonides in More (1) nevochim. Atque hoc ipsum effatum eruditissimus ille Magister suffragio suo comprobavit. Jam notiones rerum externarum, quas nuntio sensuum suscipimus, cum modificationes animi esse dicunt Cartesii gregales, eo vocabulo id repræsentant, quod ἑτεροιώσεις Veteres appellabant. Eosdem secutus est Cartesius, cum voluntates; sive actus voluntatis retulit in censum cogitationum, omnem enim animi sensum nomine voluntatis afficiebant, ut ex Quintiliano cognoscimus: & cum hominem à bestiis sermone præcipue discerni docuit; jam ante enim id docuerant Pythagoras, Plato, Cicero, Quintilianus, Galenus, & alii. Perturbationum caussas & effectiones cum motibus membrorum, humorum & spirituum corporis adscripsit, quibus tanquam verticillis & nervis sigillaria quædam & machinæ agitentur, fecit auctore Platone (2), qui perturbationibus illis, tanquam funibus & nervis trahi nos & cieri tradidit. Quam Platonis comparationem usurparunt deinde Horatius (3) & Persius, imprimis vero & crebro Marcus Aurelius. Quid hoc est vero, quod apud Ciceronem (4) legimus

(1) *More nevochim. Part.* 1. *cap.* 15. *&* 73.
(2) *Plat. lib.* 1. *Leg.*
(3) *Horat. Serm. lib.* 2. *Sat.* 7. *Persius Sat.* 5. *M. Aur. lib.* 1. §. 2. *& lib.* 3. §. 16. *& lib.* 12. §. 19.
(4) *Ciceron. Tuscul. lib.* 4.

nius, beſtias ſimile quiddam facere perturbationum animi in perturbationes non incidere, quod hæ eveniant ſolum ex aſpernatione rationis, qua carent beſtiæ? quid aliud, inquam, ſuadet hoc nobis, quàm beſtias mera eſſe automata? nam ſi perturbationibus carent: neque herum diligit canis, neque lupum ovis reformidat: imo, nec cibum appetunt, nec dolorem fugiunt, nec mortem timent; ſed ex coacto cæcæ materiæ motu id facere videntur quod non faciunt. Scribit conceptis verbis Plutarchus (1) crediditſſe Diogenem brutas animantes, neque intelligere, neque ſentire, quod & confutavit Porphyrius (2). Sciſcit Proculus (3) animalia tantum rationalia animâ eſſe prædita; additque decretum eſſe à Platone, animam vere eſſe eam quæ ratione polleat, cæteras ſimulacra animarum. At nemo doctrinam hanc vel tradidit apertius, vel fuſius propugnavit, quàm Gometius Pereira, qui in Antoniana ſua Margarita, perfractis Lycei, in quo eductus fuerat, repagulis, & ingenii ſui libertati obſecutus, novum hoc Hiſpaniæ paradoxum, aliaque multa propoſuit. Venit ex Lyceo pervulgata hæc argumentatio; quàm in Meditationibus ſuis uſurpavit Carteſius, eſſe ſe dicens vel à ſe, vel ab alio; non à ſe, quippe fore ſe Deum; ergo ab alio: rurſum alium hunc, vel eſſe à ſe, vel ab alio; ſi à ſe, eſſe Deum; ſi ab alio, iterum idem quæri de alio iſto, donec ad primum ſui auctorem pervenerit, atque hunc eſſe Deum. In explicanda corporis natura, fraudi ipſi fuit trita Geometrarum definitio. Paradoxum illud, quo doctrinam ſuam de corporis natura,

(1) *Plutarch. De Placit. Philoſ. lib.* 5. *cap.* 20.
(2) *Porphyr. De abſt. ab anim. lib.* 3.
(3) *Procl. in Platon. Philoſ. lib.* 2. *cap.* 1.

tura, recepto inter Catholicos dogmati de sãcto EUCHARISTIÆ Sacramento adversariam defendere tentavit; Efficere nempe Deum posse, ut res sine natura sua constent, ut sint simul & non sint, ut fiant quamvis fieri non possint; hoc, inquam, Paradoxum sumsit ex quibusdam Augustini (1). & fortasse etiam Ambrosii, locis male lectis & intellectis; quibus traditur Deum mutare posse naturas rerum, & ea etiam facere, quæ fieri non possunt, & rei cujusque naturam esse voluntatem Dei. Nec enim illic, cum de naturis rerum ageret Augustinus, significavit rerum *essentias*, quæ immutabiles sunt; nec ea simul esse posse docuit, quæ pugnant interse, &, ut vulgo loquuntur, *implicant contradictionem*: sed ad naturæ tantum vires attendit, quas voluntati Dei subjectas esse merito censuit: cum cæteroquin diserte pronuntiet, multa non posse Deum (2); etsi omnipotens est, & ideo omnipotentem esse, quia ista non potest. In vacuo à rerum natura excludendo, Jonicæ scholæ adhæsit, quæ à Thalete ad Platonem usque in ea fuit hæresi. Aristoteles quoque & Stoici è mundi finibus exterminaverunt vacuum, at extra mundum esse passi sunt. Sed & ex Italica secta extiterunt, qui impugnarent vacuum, Empedocles, Melissus, & Zeno, Eleates. Quo argumento usus est Cartesius, ut probaret nihil omni corpore vacuum esse posse, futurum nempe ut Nihil esset extensum, Nihil autem nullas esse posse affectiones, eodem probavit Pyrrho, id quod non est, sive Nihilum, doceri non posset, quippe si Nihilum doceri posset, Nihilo aliquid eventurum, Nihilo

(1) *August. Serm.* 147. *de temp. De civit. Dei*, *lib.* 21. *cap.* 8.

(2) *August. De Symb. Fid. ad Catech. mon. & lib.* 29. *contr. Faust. cap.* 5.

hilo autem nihil posse contingere. Cartesiani argumenti prorsus simile est argumentum, quo ad rejiciendum vacuum usus est Gulielmus (1) Episcopus Parisiensis, *Vacuum nempe distantiam facere non posse.* Idem asseveravit ante Cartesium, si vas à Deo ita vacefiat, ut nullum omnino in eo corpus supersit, futurum ut vasis latera coeant. Dixit Plotinus (2) nihil Deum creare posse, præter id quod creatum est; quod idem placuit & Cartesio, licet ob diversas caussas. In loco externo explicando præivit Cartesio Aristoteles. Quidquid de mundi origine traditum ab illo est, totum id propemodum manavit è veteri Philosophia. Nam primum Anoxagoræ est materia illa infinita, in minutas distributa particulas, inter se similes, & mente divina in ordinem adductas. Quam doctrinam persecutus est Anaxagoræ discipulus Euripides. Sciscebant eadem fere Empedocles & Heraclitus. Sciscebant imprimis Democritus & Epicurus, omniaque ex corpusculis angulosis, levibus, uncinatis, & hamatis concreta esse volebant. Posse hæc semper dividi, & ad quantamlibet tenuitatem redigantur, novæ rursum partitioni superesse locum, cum Thalete, Pythagora, & Academicis Aristoteles censuit. Imprimis vero Leucippus, Eleates, Democritus, & Epicurus Cartesio præluserunt in Mundi hujus aspectabilis explicandis caussis: nam præterquam quod individua corpuscula & inane admiserunt, quæ repudiavit Cartesius, cætera prope omnia consentiunt. Primum enim ponunt universitatis rerum, Mundorumque infinitatem, quod & Anaximandro, & Anaximeni, & Anaxagoræ, Metrodoro, Seleuco & Arche-

H 4 lao,

(1) *Gulielm. Parif. Part.* 1. *De univers. Part.* 1. *cap.* 14. & 31.

(2) *Plotin. Enn.* 5. *lib.* 5. *cap.* 12.

lao, & Xenophani placuit; & Diogeni quoque Apolloniatæ, qui & Mundos generari credidit; atque etiam Melisso, qui & ab hac infinitate vacuum removit, perinde ut Cartesius. Particulas rotari & circumagi dicunt, & is, quē dixi, Leucippus, & ejus asseclæ: atque ex ea vertigine corpuscula variis modis implicata orbem hunc aspectabilem edidisse; terram in ima subsedisse, ac propterea factam cylindraceam; Mundos longis intervallis occidere & oriri: quod & Anaximandro visum est. Astra singula Mundos esse, aere suo & æthere, ac sua etiam terra instructos opinati sunt Heraclitus & Pythagorei. Idem in Orphicis traditum est. Strato quoque Lampsacenus repuditatis illis Democriti corpusculis & inani Mundum naturæ opus esse docuit; & quidquid fit, naturalibus ponderibus & motibus fieri. Varias Mundi figuras, sed globosam præcipue adscripsit Epicurus. Unam & eandem esse Mundi totius materiam dixit Anaximander, aliique subinde. Pervulgata est apud Sinenses opinio, Mundum ex aqua conflatum esse, quæ magna vi agitata in leviores partes gravioresque discreta abierit: ex illis prodiisse terram, ex his cælum; medias partes naturam suam retinuisse. In varios vortices, sive Mundos primam rerum materiam distribuerunt Leucippus, Democritus & Epicurus: unde existimemus meritone in vorticum horum inventione tantùm se jactet Cartesiana Schola. Ac de his quidem manifesta res est apud Diogenem Laërtium (1) & Hesychium Illustrium. Ajebant enim corpuscula ex infinita simul collecta, δίνην ἀπεργάζεσθαι; *vorticem efficere*; & κατὰ τὴν τοῦ μέσου ἀντέρεισιν περιδινεῖσθαι, εἰλεῖσθαι, συστρέφεσθαι, *renitente medio circumvolvi*: ex hac vertigi-

(1) *Laërt. & Hesych. in Leuc. Democr. & Epicur.*

tigine particularum secessiones & conjunctiones oriri; ex conjunctionibus enasci *globosum acervum*, σύστημα σφαιροειδὲς Infinitum quoque universum posuisse Diogenem Apolloniaten, atque infinitum vacuum, auctores sunt Plutarchus (1) & idem Laërtius (2); ac cum moveretur universum, effecisse verticem, συστροφὴν ποιῆσαι densiusque illic evasisse, istic rarius, & ex levioribus partibus Solem extitisse: quæ ab Anaximenis doctrina non valde discrepant, & mera sunt Cartesianæ fabulæ semina. Sparsa quoque plurima reperies hujusmodi in Plutarchi libello De facie in orbe Lunæ: velut universum esse infinitum: cumque fine careat, carere & medio, plures esse Tellures, quæcumque gravia sunt non ferri in medium Mundi, nec Mundi medium Terram hanc nostram obtinere. Extitit vero inter novitios Philosophos Jordanus quidam Brunus Nolanus, quem Cartesianæ doctrinæ antesignanum jure dicas, adeo accurate omnem propemodum ejus compositionem præsignavit in eo libro quem De immenso & innumerabilibus inscripsit. Nam & universi infinitatem & Mundorum innumerabilitatem tuetur; & duo esse vult Astrorum genera, Soles, & Tellures, hoc est, Stellas Fixas, & Planetas; circa singulos Soles ingens esse spatium æthereum in quo Tellures volvantur, ut circa hunc nostrum Solem Terra, Saturnus, Jupiter: cæterique Planetæ; atque ideo quot Soles sunt sive Fixæ, totidem esse Mundos, diversis intervallis à terra semotos; Cometas esse de genere Planetarum; Terram nativo igne fœtam esse; Mundi hujus igneum elementum esse Solem ipsum; ignem alio modo esse in Sole atque in Astris. Sed ne

 nimius

(1) *Plutar. apud Euseb. Præp. Evang. lib. 1. cap. 8.*
(2) *Diog. Laërt. in Diogene Apollon.*

nimius sim, librum legi velim; qui fecerit, feret operæ pretium, & quàm pulchre ei cum Cartesio conveniat cognoscet. Provenerunt post Brunum acuti Philosophi, Gilbertus & Gallileus, qui Mundum esse infinitum, ac proinde figura, centroque carere sentirent, etsi non aperte sententiam suam scriptis explicarunt. Nonnulla quoque Cartesianis haud absimilia prodidit Keplerus, insignis ætatis hujus Mathematicus, à quo multa se didicisse Cartesius profitetur. Is licet Fixis singulis suos non attribuit vortices, in eoque & in Mundi infinitate, dissentire se à Bruno & Gilberto sæpius affirmet, suum tamen dat Soli vorticem, Cartesianis & Brunianis vorticibus parem, in quo Terra & Planetæ volvantur. Sic enim in Epitome Astronomiæ Copernicanæ (1), *Pro manibus est Soli*, inquit, *virtus sui corporis lineis rectis in omnem Mundi amplitudinem emissa, quæ eo ipso quod est species corporis, una cum corpore Solis rotatur instar rapidissimi Vorticis*. Deinde, *Corpore Solis converso, virtus etiam ista convertitur. Cumque Sol illa virtute corporis arripuerit Planetam, secum etiam circumducit illum, & cum illo forte etiam omnem auram æthebream circumfusam*. Et in eximio opere De motu stellæ Martis, lemmati capitis tricesimi quarti verba hæc inseruit: *Species illa virtutis, quæ vehit Planetas per Mundi amplitudinem, circumit instar fluminis, seu Vorticis*. Tum in ipso capite refellit Fracastorium, quod vetustissimos Ægyptios secutus, futurum censuerit; ut aliqui Planetæ orbitis suis deflexi, novas ineant vias, pristinis relictis; quæ ipsa est origo Cartesiana Cometarum. Id ab Ægyptiis sumserunt Pythagorici & interpolarunt, si Theoni (2) horum opinionem referen-

(1) *Kepler. Epit. Astron. Copern. lib. 4. Part. 2. cap. 3.*
(2) *Theon. in Arat. Progn.*

ferenti credimus. Ad idem redit eorum opinio, qui ſtellam anno MDLXXII. exortam in ſigno Caſſiopeæ, ex profundis & immenſis ætheris ſpatiis recta verſus terræ centrum proceſſiſſe & hominibus apparuiſſe rati ſunt, quique à Tychone (1) & keplero ſunt confutati. Quemquam nec multum ab his diſcreptat Keplerus (2) ipſe, advenas eſſe Cometas ſtatuens, ex vaſtis cæli regionibus motu recto profectos, qui tum in oculos hominum incurrant, cum rectæ lineæ quàm deſcribunt eam tenent partem, quæ terris proprior eſt; tum videri poſſe deſinant; cum inſtitutum iter peragentes recedunt à terris. Ceciniſſe fertur Empedocles Aſtra ignem eſſe, quem in primo rerum diremtu ex ſe expreſſerit æther atque eliſerit; magnam quoque ignis vim circa centrum terræ eſſe collectam: atque ab hoc igne terram moveri Parmenides credidit: quæ omnia arripuit Carteſius, atque ad uſus ſuos accomodavit. Ex Luna & Planetis, qui Tellures ſunt & habentur à Bruno & Carteſio, Soles effici volebat Cleanthes; Carteſius ex Solibus Tellures. Unde Magneti inſita ſit ferri attrahendi vis, cum quærerent Platonici, multa attulerunt Carteſianis conſentanea: ferrum enim dixerunt, non tam raro eſſe corpore ac lignum; nec tam ſolido atque aurum; huic meatus quoſdam ineſſe aſperos atque ſcabros, qui admittant aërem, atque eum in has anguſtias receptum obſtructo deinde exitu retroagi, & verſus lapidem reverti, ferrumque ſecum unà rapere. Cauſſam æſtus maris ad compreſſionem venti terram inter & contravenientem Lunam intercepti retuliſſe Seleucum Mathematicum auctor eſt Plutarchus in libro De placitis Philoſophorum

(1) *Tych. Progymn. Tom. 1. pag.* 641.
(2) *Kepler De ſtell. nov. Serpentar. cap.* 21. 22. *& de Comet. lib.* 2.

rum (1): quem librum Cartesio accurate lectum & sublectum fuisse multa indicant. Non aliam fulguribus, tonitribus, & fulminibus caussam assignavit Cartesius, atque Anaxagoras. Is nubes calore correptas collidi, atque inde fragorem existere docuit. Fuse hæc exponentem Socratem Anaxagoræ auditorem inducit Aristophanes in Nubibus: quæ qui legerit, Cartesianum fuisse Socratem putet. Tonitru, inquit, edunt nubes provolutæ; nam cum nimio aquæ pondere gravatæ sunt, in subjectas sibi nubes concidunt, rumpuntur, & fragorem cient: interceptus enim aer, iisque inclusus, eas distendit haud secus quàm vesicas, ac demum eas discindens & perrumpens, exit magno impetu, ignemque concipit. Hæc placuerunt deinde Stoicis. Addit Aristoteles, exhalationem siccam in humida nube coactam vi magna viam sibi facere, & erumpendo sonum edere. Colores nihil aliud esse quam lucem modificatã, & diversis modis reflexam, neque inesse in corporibus, opinio fuit Aristarchi Samii, Democriti, & Epicuri. Quam, ad explicandam visionis naturam, baculi similitudinem adhibuit Cartesius, eadem Stoici utebantur. Quippe ne ab alienis quidem abstinuit manum, cum tractaret Mathematica: in quibus etsi magnus fuit, longe tamen minor fuit, quam prædicat ejus factio. Pauca addidit ad Analysin Vietæ. Quæ primus in hac arte deprehendisse ferebatur, furtim ex Harrioto Anglo exceperat. Exceperat Dioptrica ex Rogerio Bacono & Antonio de Dominis; Optica ex Snellio. Nec dubitare licet, quin ex pervulgato usu speculi Parabolici concavi, ad excitandos ignes per radiorum repercussum adhiberi soliti, adductus sit, ut Hyper-

(1) *Plutarch. De placit. Philos. lib. 3. cap. 7.*

perbolica vitra, quorum ad res oculis objectas, per radiorum refractionem amplificandas mirifica vis eſt, ad Teleſcopia transferret. Quanquam Robervallius, celeber ætatis hujus Geometres, Hyperbolen ad uſum Teleſcopiorum ineptam eſſe cenſebat. Cauſſa palpitationis cordis, quam refert Carteſius ad fervorem ſanguinis affluentis, & ingenito illic calore ebullientis, & pulſantis repagula venarum dum influit; eadem claudentis, & arteriarum contra oſtia reſerantis, eaſque ſubeuntis dum effluit, & quæ confutata eſt à Johanne Mayovvio Anglo, tota Ariſtotelis eſt. Ait enim conceptis verbis in libro De reſpiratione, pulsûn cordis inde oriri, quod humor ex cibo illuc appulſus per calorem intumeſcat, & extimam cordis tunicam attollat; humorem quippe hunc in cor prolabi continenter, ex eoque ſanguinem gigni, cujus prima origo eſt in corde. Hæc quantumvis ſui paria, plurimum tamen diſcrepare contendebat Carteſius (1), cum hunc ei Ariſtotelis locum indicaret Lovanienſis quidam Medicus, ne gloriam ſcilicet inventionis & novitatis amitteret. Sed fruſtra erat: quamvis enim neque ventriculorum, neque valvularum nominatim meminerit Ariſtoteles, mirabile tamen eſt in tanta Anatomices imperitia, qualis fuit illis temporibus, & recentiorum experimentis carentem eum, velut acu tamen rem tetigiſſe. Et ſane quid hac extima cordis tunica ſignificatum voluerit, ſatis obſcurum eſt; nec litem ei movere hoc nomine Carteſius debuit.

IX. Verum ſolenne hoc eſt ſectæ hujus & præſulis & ſequacibus, Ariſtoteli; non omni-

(1) *Carteſ. Epiſt. Tom.* 1. *Epiſt.* 77. 78.

IX. *Laus Ariſtotelis.*

omnis solum eruditionis & ingenii laudem, sed Philosophi quoque titulum, ac pene hominis nomen invidere. Quem tametsi à vero sæpe aberrasse nemo, qui frontem habeat, negaverit, plura tamen & illustriora certum est contulisse ad Philosophiam, & ampliori omnis doctrinæ & elegantiæ supellectile locupletasse humaniores disciplinas, clarioriquc feliciſſimi ingenii face mortalibus præluxisse, non dico quam Cartesium, hominem ingenii boni, doctrinæ permediocris, sed quam ullum Philosophorum omnium, quorum constet apud nos memoria. Quæ qui infitiari audent, viros esse videmus, vel litterarum plane rudes & impolitos, vel anteceptis opinionibus, quas ab aliis tamen repudiari jubent, excæcatos; vel abreptos, partium studiis, vel novitati faventes. Quamvis enim parum habeat novitatis disciplina isthæc; hominibus tamen omnis antiquitatis insciis visa nova est. Atque hæc novitatis opinio quantum valuerit in vulgus vel inde scias: si priscis temporibus extitisse Philosophus aliquis Cartesii similis, talemque condidisset disciplinam, qualis Cartesiana est, jampridem illam exolevisset, uti exoleverunt nobiliores plurimæ. At nunc viget, floretque, quia novitatis speciem præ se fert, & nova creditur ab imperitis. Atqui Philosophicarum rerum dijudicatio animos desiderat adversus novitatis lenocinia munitos; nec attentos solum & acutos, sed æquos etiam & literis non leviter tinctos: & jam satis liquet verius dictum esse à Cartesio, quam credidit ac voluit, Philosophiam suam non esse novam, sed antiquam & vulgarem.

X. Atque hæc hactenus: nec enim laborandum mihi in eo est, ut regulas ducendæ vitæ, morumque fingendorum, quas ex-

Vulgares sunt Cartesianæ Moralis regulæ.

ex instituta à se & reperta studiorum ratione depromsisse se scribit Cartesius, è prisca Philosophia manasse, & prudentiæ ipsius præcepta esse ostendam. Nam quis nescit patriæ legibus esse obtemperandum, & ex communi usu agendum, & juxta vetus effatum, vivendum esse ut plures, sentiendum ut paucos: quod Scepticos præcipue tenuisse & sanxisse supra dixi? Quis nondum audiverat, extrema omnia esse fugienda, & virtutem esse (1) *medium vitiorum*, & *utrimque reductum*? Constantia in proposito, & perseverantia in eodem tenore vitæ, qua altera conflata est regula, quam multis suadetur rationibus à Cicerone in libris De Officiis? Quàm false & eleganter deridetur ab Horatio Tigellius ille Sardus, levis adeo, sibi impar, & mutabilis? Quam decantata à Cyrenaicis & Stoicis tertia regula, quæ seipsum vincendum potius constituit, quam fortunam; cupiditates domandas potius, quam rerum ordinem mutandum? Tralatitia hæc sunt & obvia: nec jam, nisi me meus fallit animus, obscurum est, meritone Philosophiæ reparator à suis dictus, à se etiam creditus sit Cartesius (2), qui nihil fere, nisi veterum dictata recoxit. Nos vero non ægre tribuamus ipsi, quod ad calcem Principiorum jure postulat, ut eorum quæ attulit nihil admittamus, nisi quod clara ratio persuadebit. Hoc si facimus, magnam utique dogmatum ejus partem explodemus.

EPILOGUS.

Sed nunc desino, nec enim expectas, opinor, à me, GENEROSISS. DUX, ut cæteras disciplinæ hujus propagines persequar & elidam: erutis enim radicibus, accisoque trunco, corruere cum cacumine ramos necesse est.

(1) *Horat. Epist. lib.4. Epist.18.*

(2) *Cartes. Princip. Part.4. §.207.*

FINIS.

INDEX
PARTIUM LIBRI HUJUS.
PRÆFATIO.

CAPUT PRIMUM.

CAPUT SECUNDUM.

CAPUT TERTIUM.

CAPUT QUARTUM.

Ex-

CAPUT QUINTUM.

Expenditur Cartesii sententia de corpore & vacuo. 124.

CA-

I N D E X.

FINIS.

